

TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI
İKTİSAT YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KÜRESELLEŞMENİN TÜRKİYE’DE ÜCRET VE
GELİR EŞİTSİZLİĞİNE ETKİLERİ**

MÜRÜVVET AKAR
10710101

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. HÜSEYİN TAŞTAN

İSTANBUL
2012

ÖZ

KÜRESELLEŞMENİN TÜRKİYE’DE ÜCRET VE GELİR EŞİTSİZLİĞİNE ETKİLERİ

Mürüvvet Akar

Ekim, 2012

Bu tez, Türkiye’de küreselleşmenin ücret ve gelir eşitsizliği üzerindeki etkilerini incelemektedir. Geleneksel ticaret teorisi, ticari serbestleşme sonucu gelişmekte olan ülkelerde (GOÜ) vasıfsız emeğin ücretinin olumlu yönde etkileneceğini ve vasıflı ve vasıfsız emek arasındaki ücret eşitsizliğinin azalacağını öngörür. Ancak yapılan çalışmalar birçok GOÜ’de ücret eşitsizliğinin arttığına işaret etmektedir.

Bu çalışmada, neo-liberal dönemde Türkiye’de bölgesel ve sektörel eşitsizlik, bölgelerin ve sektörlerin eşitsizliğe yaptığı katkılar ayrıştırılarak analiz edilmiştir. Theil’in T istatistiğinden yararlanılarak yapılan sektörler ve bölgeler arası ücret eşitsizliği analizine göre bölgeler arası eşitsizlik 1980’li yıllarda artarken, 90’ların ortalarından itibaren düşüş trendine girmiştir. Bununla birlikte, 2009 yılındaki ücret eşitsizliği Türkiye’nin dışa açıldığı 1980 yılındaki ücret eşitsizliğine kıyasla daha yüksektir. Neo-liberal dönemde Türkiye’nin Batı ve Doğu bölgeleri arasındaki eşitsizlik azalmamıştır. Bir diğer bulgu, kriz yıllarında sektörler ve bölgeler arası ücret eşitsizliğinin artma eğiliminde olduğudur.

Çalışmada ayrıca ticari serbestleşmenin bölgesel ücret ve gelir eşitsizliğine etkisi panel veri analizi ile araştırılmıştır. Ekonometrik model tahmin sonuçlarına göre, 2000’li yıllarda bölgenin dış ticaret hacmindeki artışın bölge içi imalat sanayi alt sektörleri arasındaki ücret eşitsizliği üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmazken, on bir ana sektör arasındaki ücret eşitsizliği üzerinde anlamlı pozitif etkisi olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca dış ticaret hacmindeki artış bölge içi gelir eşitsizliğini de artırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, ücret eşitsizliği, gelir eşitsizliği, Türkiye

ABSTRACT

THE EFFECTS OF GLOBALIZATION OVER WAGE AND INCOME INEQUALITY IN TURKEY

Mürüvvet Akar
October, 2012

This thesis examines the effects of globalization over wage and income inequality in Turkey. Traditional trade theory predicts that as a result of trade liberalization in developing countries, unskilled labor wages will be affected in a positive way and wage inequality between skilled and unskilled labor will be reduced. However, studies indicate that wage inequality in many developing countries have increased.

In this study, sectoral and regional inequality in the neo-liberal era in Turkey have been analyzed by decomposing the contributions of sectors and regions to inequality. According to inter-sectoral and inter-regional wage inequality analysis which exploits Theil's T statistic, inter-regional inequality increased in the 1980s, has shown a declining trend since the mid-90s. However, in 2009, wage inequality was higher than inequality in wages in 1980, starting year of Turkey's openness policy. In the neo-liberal period, inequality between Turkey's Eastern and Western regions haven't declined. Another finding of the study is the increasing trend during the crisis years in inter-sectoral and inter-regional wage inequality.

In the study also the effect of trade liberalization over the regional wage and income inequality was investigated by panel data analysis. According to the econometric model estimation results, in the 2000s the increase in the region's foreign trade volume has had no significant effect on within region wage inequality between sub-sectors of the manufacturing industry, but there is evidence that it has had significant positive effect on within region wage inequality between the main eleven sectors of the economy. Furthermore, the increase in the region's foreign trade volume increases income inequality in the region.

Keywords: Globalization, wage inequality, income inequality, Turkey

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın ortaya çıkış sürecinde tecrübesi, bilgisi ve desteğiyle her zaman yanımda olan tez danışmanım Doç. Dr. Hüseyin Taştan'a çok teşekkür ederim.

Sevgili arkadaşlarım Jülide, Abdülkadir, Meliha ve Oğuz'a çalışma boyunca karşılaştığım her türlü güçlük karşısında beni cesaretlendirdikleri ve yanımda oldukları için müteşekkirim.

Eğitim hayatına yeniden başlamam ve tez çalışmam sırasında destek ve sevgilerini esirgemeyen aileme sonsuz teşekkürler... Son olarak, bu çalışmayı en umutsuz anlarımda gülüşleriyle beni hayata bağlayan yeğenlerim Defne'ye ve Sinan'a ithaf ediyorum.

İstanbul; Ekim, 2012

Mürüvvet Akar

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLO LİSTESİ.....	viii
ŞEKİL LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR	xii
1. GİRİŞ	1
2. KÜRESELLEŞME EŞİTSİZLİK İLİŞKİSİ	4
2.1 Teorik ve Ampirik Literatür.....	5
2.1.1 Geleneksel Ticaret Teorisi	5
2.1.2 Yeni Yaklaşımlar	9
2.2 Ülkeler Arası Çalışmalar.....	21
3. TÜRKİYE’DE BÖLGESEL VE SEKTÖREL EŞİTSİZLİK.....	26
3.1 Neo-Liberal Dönem Türkiye Ekonomisine Genel Bir Bakış.....	27
3.2 1980 Sonrası Türkiye Emek Piyasasının Özellikleri	30
3.3 Neo-liberal Dönemde Bölgesel ve Sektörel Eşitsizlik.....	38
3.3.1 Literatür Özeti	42
3.3.2 Metodoloji ve Veri Seti.....	49
3.3.3 Sektörler Arası Ücret Eşitsizliği.....	51
3.3.4 Bölgeler Arası Ücret Eşitsizliği	54
4. EKONOMETRİK ANALİZ.....	66
4.1 Ekonometrik Yöntem ve Veri Setinin Tanıtımı	69
4.1.1 Yöntem: Panel Veri Analizi.....	70
4.1.1.1 Sabit Etkiler (Fixed Effects) Modeli	71
4.1.1.2 Rassal Etkiler (Random Effects) Modeli	72

4.1.1.3 Sabit Etkiler (FE) ve Rassal Etkiler (RE) Arasında Seçim: Hausman Testi..	72
4.1.2 Verilerin Tanıtımı.....	73
4.2 1992-2001 Panel Veri Analizi.....	78
4.3 2004-2008 Dönemi Panel Veri Analizi.....	85
4.3.1 İmalat Sanayinde Ücret Eşitsizliği ve Ticari Serbestleşme.....	85
4.3.2 Tüm Sektörlere Göre Ücret Eşitsizliği ve Ticari Serbestleşme	88
4.3.3 Gelir Eşitsizliği ve Ticari Serbestleşme	92
5. SONUÇ.....	97
KAYNAKÇA	101
EKLER.....	110
ÖZGEÇMİŞ.....	126

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No
Tablo 3.1 : 1980 Sonrası İmalat Sanayinin Toplam İstihdam İçindeki Payı	31
Tablo 3.2: 1980-2011 Dönemi İktisadi Faaliyet Kollarına Göre İstihdam	32
Tablo 3.3: Bölgelere Göre Gini Katsayıları (İBBS Düzey 1)	41
Tablo 4 1: Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Gelire Göre Gini Katsayısı.....	76
Tablo 4.2: 1992-2001 Dönemi Sabit ve Rassal Etkiler Tahmin Sonuçları	80
Tablo 4.3: 1992-2001 Dönemi Kukla Değişkenlerin Yer Aldığı Rassal Etkiler Tahmin Sonuçları	82
Tablo 4.4: Kriz Yılı Kuklalarının Dahil Edildiği Model Tahmin Sonuçları.....	84
Tablo 4.5: 2004-2008 İmalat Sanayi Ücret Eşitsizliği Sabit Etkiler Tahmin Sonuçları	87
Tablo 4.6: Tüm Sektörlere Göre Ücret Eşitsizliği Sabit Etkiler Tahmin Sonuçları ..	91
Tablo 4.7: Gelir ve Ücret Eşitsizliği Korelasyon Matrisi	92
Tablo 4.8: 2006-2008 Gelir ve Ücret Eşitsizliği Sabit Etkiler Tahmin Sonuçları	94
Tablo Ek.1: 1992-2008 Theil Endeksi (İmalat Sanayi)	110
Tablo Ek.2: 26 Alt Bölgenin Bölgeler Arası Theil Endeksine Yaptıkları Katkı (İmalat Sanayi).....	111
Tablo Ek.3: İmalat Sanayi 8 Alt Sektörünün Sektörler Arası Theil Endeksine Yaptıkları Katkı.....	112
Tablo Ek.4: İmalat Sanayi 22 Alt Sektörünün Sektörler Arası Theil Endeksine Yaptıkları Katkı.....	113
Tablo Ek.5: 2003-2009 Theil Endeksi (Tüm Sektörler)	114

Tablo Ek.6: 26 Alt Bölgenin Bölgeler Arası Theil Endeksine Yaptıkları Katkı (11 Ana Sektöre Göre).....	115
Tablo Ek.7: 11 Ana Sektörün Sektörler Arası Theil Endeksine Yaptıkları Katkı ...	116
Tablo Ek.8: Bölgesel Enflasyon Oranları	117
Tablo Ek.9: İktisadi Bölge Birimleri Sınıflandırması İkinci Düzey (İBBS2).....	118
Tablo Ek.10: İktisadi Bölge Birimleri Sınıflandırması Birinci Düzey (İBBS1).....	119
Tablo Ek.11: Uluslararası Sanayi Sınıflandırması Rev.3 (ISIC Rev.3).....	120
Tablo Ek.12: Avrupa Topluluğunda Ekonomik Faaliyetlerin İstatistiki Sınıflaması, Revize 1.1 (NACE Rev1.1).....	121
Tablo Ek.13: Avrupa Topluluğunda Ekonomik Faaliyetlerin İstatistiki Sınıflaması, Revize 2 (NACE Rev2).....	122
Tablo Ek.14: ISIC Rev3 2 Digit Vasıf Kompozisyonu.....	123
Tablo Ek.15: İmalat Sanayi Alt Sektörlerinin 8 Alt Sektöre Dönüştürülmesi.....	124
Tablo Ek.16: 2004-2008 Paneli Korelasyon Matrisi.....	125

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa No
Şekil 3.1: 1980-2011 Büyüme Oranları	30
Şekil 3.2 : İmalat Alt Sanayi Dallarının Toplam İmalat İstihdamı İçindeki Payları..	32
Şekil 3.3: 2003-2009 Dönemi Tarım Dışındaki Sektörlerin Toplam İstihdam İçindeki Payları	33
Şekil 3.4: 1988-2006 İmalat Sanayinde Saat Başı Reel Ücret Endeksi (1997=100) .	34
Şekil 3.5: 1988-2006 İmalat Sanayi Verimlilik Endeksi (1997=100)	34
Şekil 3.6: 1988 2006 İmalat Sanayinde Verimlilik ve Ücretler (1997=100)	35
Şekil 3.7: 1988 2010 Dönemi İşsizlik	37
Şekil 3.8: Eğitim Durumuna Göre İşsizlik	38
Şekil 3.9: 1992 ve 2000 Yılları Bölgelerin Görelî Geliri (İBBS Düzey 1)	39
Şekil 3.10: Bölgelerin Toplam Katma Değer İçerisindeki Payları (7 Bölge)	39
Şekil 3.11: Gelirin %20'lik Dilimlere Göre Dağılımı	40
Şekil 3.12: 1980-2009 Dönemi Bölgeler Arası Ücret Eşitsizliği (İBBS Düzey1 ve Düzey2)	41
Şekil 3.13 : 1992-2009 İmalat Sanayinde Sektörler Arası Ücret Eşitsizliği	52
Şekil 3.14 : 1992-2009 İmalat Sanayi Alt Sektörlerinin Eşitsizliğe Katkıları	53
Şekil 3.15 : 1992-2009 Bölgeler Arası Ücret Eşitsizliği	55
Şekil 3.16 : 1992-2009 Bölgelerin Eşitsizliğe Yaptığı Katkı (İBBS Düzey 2)	56
Şekil 3.17: 26 Alt Bölgenin Eşitsizliğe Yaptığı Katkı - 1992	58
Şekil 3.18: 26 Alt Bölgenin Eşitsizliğe Yaptığı Katkı - 2009	58
Şekil 3.19 : 1992-2009 Bölgelerin Eşitsizliğe Yaptığı Katkı (İBBS Düzey 1)	59
Şekil 3.20: 12 Alt Bölgenin Eşitsizliğe Yaptığı Katkı - 1992	60

Şekil 3.21: 12 Alt Bölgenin Eşitsizliğe Yaptığı Katkı - 2009.....	60
Şekil 3.22: 1992-2009 Yedi Coğrafi Bölge Arasında Ücret Eşitsizliği	61
Şekil 3.23: 1992-2009 Doğu-Batı Arasındaki Ücret Eşitsizliği.....	61
Şekil 3.24: 1992-2009 Kalkınmada Öncelikli Yörelerle Diğer Bölgeler Arası Ücret Eşitsizliği.....	62
Şekil 3.25: İBBS1 İBBS2 ve Sektörler Arası Ücret Eşitsizliği 2003-2009	63
Şekil 3.26: Bölgelerin Eşitsizliğe Yaptığı Katkı (İBBS2)	64
Şekil 3.27: Sektörlerin Ücret Eşitsizliğine Katkısı	65
Şekil 4.1: 2006-2010 Gini ve İşsizlik Oranı	68
Şekil 4.2: 22 ve 8 Alt Sektöre Göre Sektörler ve Bölgeler Arası Eşitsizlik.....	74
Şekil 4.3: İmalat Sanayi Alt Sektörleri ve Tüm Sektörlere Göre Hesaplanmış Bölgeler ve Sektörler Arası Eşitsizlik.....	75
Şekil 4.4: Ltheil Trend Serpilme Çizimi.....	78
Şekil 4.5: Ltheil Lgsyih Serpilme Çizimi	79
Şekil 4.6: Ltheil Yüksek Vasıf Serpilme Çizimi.....	79
Şekil 4.7: Ltheil Doğu Anadolu Kuklası Serpilme Çizimi	80
Şekil 4.8: Ltheilimalat Lrkgva Serpilme Çizimi.....	85
Şekil 4.9: Ltheilimalat Lrdışticaret Serpilme Çizimi	86
Şekil 4.10 Ltheiltüm Lrkgva Serpilme Çizimi.....	88
Şekil 4.11: Ltheiltüm Lrdışticaret Serpilme Çizimi.....	88
Şekil 4.12: Lgini (eşdeğer hh) Lrkgva Serpilme Çizimi	93
Şekil 4.13: Lgini (eşdeğer hh) Lrdışticaret Serpilme Çizimi	93

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
DAP	: Doğu Anadolu Projesi
DOKAP	: Doğu Karadeniz Projesi
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
EFTA	: European Free Trade Agreement
EFI	: Economic Freedom Index
EHII	: Estimated Household Income Inequality
FDI	: Foreign Direct Investment
FE	: Fixed Effects
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
GLS	: Generalised Least Squares
GMM	: Generalised Methods of Moments
GOÜ	: Gelişmekte Olan Ülke
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GÜ	: Gelişmiş Ülke
HOSS	: Heckscher Ohlin Stolper Samuelson
HOV	: Heckscher Ohlin Vanek
ILO	: International Labour Organization
IMF	: International Monetary Fund
ISIC	: Uluslararası Sanayi Sınıflandırma Sistemi
İBBS	: İdari Bölge Birimleri Sınıflaması
KÖY	: Kalkınmada Öncelikli Yöre
LRKBGVA	: Reel Kişi Başına Gayri Safi Katma Değerın Logaritması
LRDTİCARET	: Reel Dış Ticaret Hacminin Doğal logaritması
MENA	: Middle East and North Africa
NACE	: Ekonomik Aktivitelerin Genel Sınıflaması
NAFTA	: North America Free Trade Agreement
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü

OLS	: Ordinary Least Squares (Sıradan En Küçük Kareler)
RE	: Random Effects (Rassal Etkiler)
SBTC	: Skilled Biased Technological Change
SET	: Skill Enhanced Trade (Vasıf Geliştirici Ticaret)
SETI	: Skill Enhanced Technology Import
SS	: Stolper Samuelson
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UTIP	: University of Texas Inequality Project

1. GİRİŞ

Küreselleşme eşitsizlik ilişkisi, özellikle 1980 sonrası dışa açılan gelişmekte olan ülkelerde (GOÜ) eşitsizlikte gözlenen artışla birlikte iktisatçıların daha çok dikkatini çekmiş ve bu konu üzerinde çalışmalar yoğunlaşmıştır. Klasik uluslararası dış ticaret genel denge modeline göre gelişmekte olan ülkelerde, artan dış ticaretten vasıfsız emek yararlanacak ve vasıflı ve vasıfsız emek arasındaki ücret farkı azalacaktır. Ancak Latin Amerika ülkeleri başta olmak üzere uluslararası piyasalara entegrasyon süreci yaşayan GOÜ’lerde vasıf priminde (skill premium) gözlenen artış, araştırmacıları vasıf yanlı teknolojik değişim, vasıf geliştirici ticaret gibi alternatif hipotezlere yöneltmiştir (Wood,1997).

Küreselleşme-eşitsizlik ilişkisine dair iki temel görüş olduğu söylenebilir. Küreselleşmenin özellikle GOÜ’lerde eşitsizliği azaltacağını savunanlar, görüşlerini küreselleşmenin dış ticareti artıracığı, artan dış ticaretin büyümeyi uyaracağı ve büyümenin yoksulluğu azaltacağı tezine dayandırmaktadırlar. Bu iyimser yaklaşıma karşı çıkanlar ise, küreselleşmenin GOÜ’lerde yoksulluğu azaltan “otomatik bir mekanizma” olarak algılanmasına karşı çıkmakta ve küreselleşmenin ticari serbestleşme öncesi korunan sektörler üzerinde negatif etkileri olabileceğini ve bu ülkelerde ülke içi eşitsizliği artırabileceğini vurgulamaktadırlar (Lee ve Vivarelli, 2006).

Bu çalışmanın amacı küreselleşmenin Türkiye’de bölgesel düzeyde ücret ve gelir eşitsizliğine etkilerini incelemektir. Türkiye’nin ticari serbestleşme sürecinin başlangıcı 1980 yılıdır. Türkiye 1980 yılında ithal ikameci büyüme modelini terk etmiş ve ihracata dayalı büyüme modelini uygulamaya başlamıştır. Bu dönüşümün üzerinden otuz yılı aşkın bir zaman geçmiştir. Türkiye bu açıdan küreselleşme eşitsizlik ilişkisini incelemeye elverişli bir deneyime sahiptir. Ancak bu konuda yapılan çalışmalar sınırlıdır. Çalışma sayısının az olmasının en önemli nedeni bölgesel verilerin bulunmamasıdır. 2000 yılı öncesine ait bölgesel veri yok denecek kadar azdır. Bu çalışma için de aynı problem söz konusudur. Ulaşılabilen ve

çoğunluğu 2000 yılı sonrasına ait olan sınırlı verilerle analiz gerçekleştirilmeye çalışılacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, küreselleşme eşitsizlik ilişkisine dair teorik ve kavramsal bir çerçeve çizilecek ve geleneksel dış ticaret teorisi ile alternatif teorilerin görüşlerine yer verilecektir. Tartışma boyunca ilgili hipotezi test etmeye yönelik yapılan ülke ve ülkeler arası ampirik çalışmaların sonuçları değerlendirilecektir. Küreselleşme eşitsizlik ilişkisini araştıran çalışmalar iki grupta toplanabilir. İlk grupta yer alanlar, vasıf yanlı teknolojik değişim, doğrudan yabancı yatırımlar, faktör bileşimi teorisi gibi küreselleşmenin gelir ya da ücret eşitsizliğini etkileme kanallarına ilişkin belirli bir teorik yaklaşımı test etmektedirler. İkinci grupta yer alan çalışmalar ise, küreselleşme ve ekonomik özgürlük gibi endeksleri ve bu endekslerin alt bileşenlerini kullanarak doğrudan küreselleşmenin eşitsizliğe etkilerini araştırmaktadır. İkinci bölümün sonunda ikinci grupta yer alan ülkeler arası çalışmalar ve bulguları özetlenecektir.

Üçüncü bölümde, neo-liberal dönemde Türkiye’de bölgeler ve sektörler arası eşitsizlik incelenecek ve mevcut durumu özetleyen betimleyici bir analiz yapılacaktır. Neo-liberal dönemde Türkiye ekonomisindeki gelişmelere kısaca değinildikten sonra 1980 sonrası emek piyasasının özellikleri incelenecektir. Daha sonra Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerinden hareketle 1992-2009 döneminde Türkiye’de sektörler ve bölgeler arası eşitsizlik, Theil’in T istatistiğinin ayrıştırma özelliğinden yararlanılarak ayrıntılı bir biçimde analiz edilecektir. Theil istatistiğinin önemli bir özelliği, tek tek sektörlerin ya da bölgelerin eşitsizliğe yaptığı pozitif ya da negatif katkıyı göstermesidir. Böylece hangi sektörlerin ya da bölgelerin ücret eşitsizliğine pozitif katkı yaptığı, hangilerinin negatif etkide bulunduğu tespit edilebilmektedir.

Dördüncü bölümde, Türkiye’de bölgelerin ticari açıklık düzeyi ile ücret ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişki panel veri yöntemi ile analiz edilecektir. Bölgesel düzeyde eşitsizliği etkileyebilecek bölgenin demografik özellikleri, coğrafi konumu, gelir düzeyi, beşeri sermayesi, dış ticaret hacmi, işsizlik ve enflasyon oranı gibi birçok faktör söz konusudur. Bu faktörler ile ücret ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişki incelendikten sonra veri seti ve ekonometrik modeller tanıtılacaktır. Daha sonra ise model sonuçları tartışılacaktır. Ekonometrik analiz, bölgesel verilere ulaşmada yaşanan zorluk nedeniyle 1992-2001 ve 2004-2008 olmak üzere iki farklı dönem için

yapılacaktır. 1992-2001 döneminde bölgesel dış ticaret verisi bulunmadığı için yalnızca bölgesel Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) verisi kullanılarak basit bir model panel veri yöntemi ile tahmin edilecek ve esas olarak bu dönemde ücret eşitsizliğinin izlediği trend araştırılacaktır.

2004-2008 döneminde bölgesel dış ticaret verilerinin yanı sıra, bölgesel işsizlik, enflasyon, beşeri sermaye, kişi başına gayri safi katma değer gibi verilere de ulaşılabilmektedir. Böylece, birçok bölgesel değişken kontrol edilerek bölgesel dış ticaret hacminin ücret eşitsizliği üzerindeki etkisi analiz edilecektir.

Ticari serbestleşmenin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi eşitsizlik literatüründe çokça tartışılan bir konudur. Türkiye’de ise bölgesel düzeyde bu konuda yapılmış çalışma yine bölgesel eşitsizlik verisinin bulunmaması nedeniyle yoktur. TÜİK 2006 yılından itibaren İktisadi Bölge Birimleri Sınıflaması (İBBS) birinci düzeyde (12 alt bölge) Gini katsayılarını yayınlamaktadır. Bu veri kullanılarak 2006-2008 dönemi için bölgesel dış ticaret ve kişi başına katma değer açıklayıcı değişkenleri ile üç yıllık bir panel veri analizi yapılacaktır.

Sonuç bölümünde, ekonometrik analiz sonucunda elde edilen bulgulara ilişkin değerlendirmeler yapılarak Türkiye’de bölgesel düzeyde ticari serbestleşmenin eşitsizliğe etkileri yorumlanacaktır.

2. KÜRESELLEŞME EŞİTSİZLİK İLİŞKİSİ

Küreselleşme, tanımı konusunda fikir birliği olmamakla birlikte, ulusal ekonomilerin artan mal, hizmet ve sermaye akışkanlığı, göç, politik ve sosyal etkileşim, teknoloji ve bilginin yayılması dolayısıyla gittikçe daha fazla birbirine bağımlı ve entegre olduğu bir süreç olarak tanımlanabilir (Goldberg ve Pavcnic, 2007, 41). Küreselleşme ekonomik boyutunun yanında, sosyal, kültürel ve politik boyutları da olan oldukça kapsamlı bir kavramdır. Bu nedenle küreselleşme eşitsizlik ilişkisi incelenirken bu çok boyutluluk dikkate alınmalıdır.

Özellikle 1980 sonrası esen neo-liberal rüzgarların etkisiyle dışa açılan GOÜ'lerde eşitsizlikte gözlenen ciddi artış dikkatleri küreselleşme eşitsizlik ilişkisine çekmiştir. Klasik uluslararası dış ticaret genel denge modeline göre gelişmekte olan ülkelerde, artan dış ticaretten vasıfsız emek yararlanacak ve vasıflı ve vasıfsız emek arasındaki ücret farkı azalacaktır. Ancak Latin Amerika ülkeleri başta olmak üzere uluslararası piyasalara entegrasyon süreci yaşayan GOÜ'lerde vasıflı ve vasıfsız emek arasındaki ücret farkında (skill premium) gözlenen artış, araştırmacıları alternatif hipotezlere yöneltmiştir (Wood, 1997, 33).

Son yirmi yıldır süren küreselleşmenin eşitsizliğe etkisi tartışmasında genel olarak iki temel görüşten bahsedebiliriz. İlki iyimser bir yaklaşımla, küreselleşmenin dış ticareti artırdığı, GOÜ'ler için artan dış ticaretin büyüme anlamına geldiği ve bunun da GOÜ'lerde yoksulluğu azaltıcı etkide bulunduğu şeklindedir. Dolayısıyla ilk görüştekiler küreselleşmenin GOÜ'lerdeki eşitsizliği kısa dönemde olmasa da orta ve uzun vadede azaltacağını savunmaktadırlar. Buna karşılık, diğer görüşü savunanlar küreselleşmenin GOÜ'lerde yoksulluğu azaltan 'otomatik bir mekanizma' olarak algılanışına karşı çıkmakta ve küreselleşmenin daha önce korunan sektörlerde negatif etkilerinin olabileceğini bunun da ülke içi eşitsizliği artırabileceğini vurgulamaktadırlar. Küreselleşmeyi savunanlar ile eleştirenler arasındaki bir diğer tartışma yoksullukla ilgilidir. Küreselleşme savunucuları, son yirmi yılda dünya genelinde mutlak yoksulluğun azaldığını savunurken, küreselleşmeye eleştirel yaklaşanlar bunun Çin'deki hızlı büyümeye bağlı

istatistiksel bir yanıltmaca olduğu ve gerçekte mutlak yoksulluğun birçok GOÜ’de, göreceli yoksulluğun ise ülkelerin büyük çoğunluğunda arttığını belirtmektedirler (Lee ve Vivarelli, 2006, 167-168).

Eşitsizlik literatüründe önemli yer tutan bir konu da ekonomik gelişme ile eşitsizlik arasında ilişki kuran Kuznets’in ters U hipotezidir. Kuznets hipotezine göre, kalkınma sürecinin başlangıcında eşitsizlik önce artacak, kalkınma sürecinin ileri aşamalarında ise azalmaya başlayacaktır. Hipotezin temelinde, tarım ekonomisinden sanayileşmeye geçiş sürecindeki ülkelerde gözlenen kırdan kente göçle birlikte eşitsizliğin artacağı, geçiş sürecinin tamamlanmasıyla birlikte artan eğitim olanakları ve farklı gelir gruplarına yönelik sosyal politikalar sonucu ise eşitsizliğin azalacağı beklentisi vardır (Acar, Doğruel, 2010, 2).

2.1 Teorik ve Ampirik Literatür

Son otuz yıldır başta ABD olmak üzere tüm dünyada artan ücret eşitsizliği ve reel ücret artışında gözlenen yavaşlama yadsınamaz bir gerçekliktir. Vasıflı ve vasıfsız emeğin ücreti arasındaki fark 1970’lere göre çok açılmıştır. Vasıf primindeki bu artışı açıklamaya çalışan pek çok çalışma emek talebi ve emek arzında kaymalar ile emek piyasasında yaşanan kurumsal değişime odaklanmıştır (Slaughter, 1999, 610-614). Bu çalışmalarda emek ve ticaret yaklaşımı olmak üzere iki temel yöntemin kullanıldığı görülmektedir. Bu iki model ulusal emek talebini modelleme biçimlerine göre birbirinden ayrılmaktadır. Emek yaklaşımında emek talebi her noktada aşağıya doğru eğimliken, ticaret yaklaşımında emek talebinin sonsuz elastik olduğu segmentler mevcuttur. Talebin farklı modellenmesi ampirik çalışmalarda uygulanan stratejileri de doğal olarak farklılaştırmaktadır. Emek yaklaşımı ekonomide toplulaştırılmış tek sektör varsayımı yaparken, ticaret yaklaşımı birden fazla sektör varsayımında bulunur (Slaughter, 1999, 615-616).

2.1.1 Geleneksel Ticaret Teorisi

Ticaret teorisinin temelleri Rikardo’nun karşılaştırmalı üstünlük hipotezine dayanır. Karşılaştırmalı üstünlük hipotezine göre dış ticaretten her iki ülke de fayda elde eder. Dış ticaret sonucu ülkeler, üretiminde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip oldukları ürünleri üretip, tüketim sonrası kalan kısmı ihraç ederek üretim olanakları eğrisinin üstünde bir tüketime ulaşabilirler. Rikardo modeli ülkeler arası teknoloji

farklılıklarına dayanır. Her ne kadar Rikardo'nun karşılaştırmalı üstünlük kavramı ticaretin belirleyicileri konusunda aydınlatıcı ise de birçok bakımdan kısıtlıdır. Özellikle tam uzmanlaşma varsayımı gerçekçi değildir. Dahası, model tek bir üretim faktörü varsayımı üzerine kurulduğu için, ticaretin gelir dağılımı üzerine etkisi üzerine bir şey söylememektedir (Foster ve Stehrer, 2010, 2).

Birçok ticaret modeli arasında ücretler üzerine yapılan çalışmalarda en çok kullanılan model Heckscher-Ohlin modelidir. Heckscher-Ohlin-Stolper-Samuelson (HOSS) teoremi en yaygın olarak bilinen iki ülke, iki mal ve iki faktörlü uluslararası ticaret genel denge modelidir. Bu teoreme göre, bir ülke hangi üretim faktörüne zengin olarak sahipse, üretimi o faktörü yoğun olarak gerektiren malları daha ucuza üretir dolayısıyla bu alanda uzmanlaşır ve bu malları ihraç eder. Diğer bir deyişle, her ülke bol olarak sahip olduğu faktörü yoğun biçimde kullandığı malların üretiminde karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir. Daha sonra Stolper-Samuelson, serbest ticaret sonucu ülkede bol olan faktörün gelirinin artacağı kıt faktörün gelirinin ise azalacağı teorik katkısını yapmış ve teori HOSS olarak literatüre geçmiştir. Stolper Samuelson (SS) Teoremi, ticari serbestleşmenin üretim faktörlerinin gelirleri üzerindeki etkisini açıklamaya çalışan ilk teorem olması nedeniyle önemlidir. SS teoremine göre, bir malın göreceli fiyatındaki artış, o malın üretiminde yoğun olarak kullanılan faktörün reel gelirini artırırken, diğer faktörün reel gelirini azaltır. (Feenstra, 2002, 3-9).

HOSS ülkelerin faktör donatımları bakımından birbirinden farklı olduğunu, üretim fonksiyonlarının tüm ülkelerde aynı olduğunu dolayısıyla teknolojinin bütün ülkelerde aynı olduğunu varsayar. Mallar homojendir ve dış ticaret talep nedeniyle değişmez (Krugman ve Obstfeld, 2003, 75-76). 1968 yılında Vanek, Hecksher Ohlin modelini n faktörlü ve m mallı olarak geliştirmiş ve sonrasında model Hecksher-Ohlin-Vanek (HOV) modeli olarak anılmaya başlamıştır.

Teoremin sonuçlarından biri, dış ticaretin ülkeler arasındaki faktör fiyatlarını birbirine eşitlemesidir. Faktör fiyatları eşitliği teoremine göre, dış ticaret ülkenin bol olarak sahip olduğu faktörün göreceli fiyatını yükseltici, kıt olan faktörün fiyatını ise düşürücü etki yapar. Böylece üretim faktörlerinin fiziki serbest dolaşımı olmadan, sadece mal ticareti yoluyla ülkeler arası faktör fiyatları eşitlenir. Her iki ülkede tek sektör varsayımı yapıldığında, dış ticaret sonucu eşitlenen mal fiyatları faktör fiyatlarının eşitlenmesini sağlamaz. Emek bakımından zengin ülkede ücretler daha

düşük olur. Faktör fiyatları eşitliği teoremini sağlayan her iki ülkede de iki sektörün olmasıdır. Böylece emek bakımından zengin ülke, emek yoğun mallardan daha fazla üretip tüketim fazlasını ihraç ederek, sermaye bakımından zengin ülkeyle aynı ücretleri ödeyebilir. (Feenstra, 2002, 13).

HOSS'un teorik çerçevesi içinde Rybczynski, 1955 yılında, bir üretim faktörü arzındaki ani artışın diğer üretim faktörünün arzı sabitken etkisini araştırmıştır. Rybczynski Teoremi'ne göre, arzı artan üretim faktörünü yoğun olarak kullanan endüstride çıktı artarken, diğer endüstride azalır. İlk endüstri arzı artan faktörü absorbe etmekle kalmaz diğer endüstride üretimde azalmayla açığa çıkan faktörleri de absorbe eder. Böylece üretim faktörleri arasındaki oran değişmez. Rybczynski Teoremine en sık gösterilen örnek "Hollanda Vakası" dır. Hollanda kıyılarında petrolün keşfi ile birlikte, petrol ürünleri üreten endüstrilerde üretim artarken geleneksel ihracat endüstrilerinde üretim düşmüştür (Feenstra, 2002, 18-21). Bu teorem, Çin ve Hindistan gibi emek bakımından zengin GOÜ'lerin uluslararası piyasalara girişinin, mutlak emek arzını artırarak emeğin getirisini nasıl etkilediğini göstermesi açısından önemlidir (Arbache, 2001, 6).

HOSS çerçevesinde, gelişmekte olan ülkeler daha çok vasıfsız emek yönünden zengin oldukları için, artan dış ticaretten görece olarak vasıfsız emek faydalanacak, vasıflı ve vasıfsız emek arasındaki ücret farkı daralacaktır. Benzer şekilde, gelişmiş ülkeler (GÜ) vasıflı emek bakımından zengin olduklarından, ticari serbestleşme ile birlikte bu ülkelerde vasıflı ve vasıfsız emek arasındaki ücret farkı artacaktır. Ancak bugün gelişmekte olan ülkelere baktığımızda, hem gelir eşitsizliğinin hem de ücret eşitsizliğinin önemli ölçüde arttığını görmekteyiz. Özellikle GOÜ'lerde, HOSS'un beklentisinin aksine vasıf primi artmıştır (Lee ve Vivarelli, 2006).

Modelin en çok bilinen ve en eski testi Leontief'in 1953 yılında yayımlanan çalışmasına dayanır. Bu çalışmada Leontief, girdi-çıktı tablolarını kullanarak ABD'nin ihracat ve ithalatındaki faktör bileşimlerini hesaplamıştır. HOSS'un beklentisinin aksine Birleşik Devletler'in ihracatının ithalatına göre daha az sermaye yoğun olduğunu bulmuştur. Bu sonuç Leontief paradoksu olarak bilinir ve HOSS teoremine karşı kanıt sunan en eski çalışmalardandır. Leontief, bulgular karşısında HOSS'a uygun mantıklı bir açıklama getirmek için Amerika'daki bir işçinin verimliliğinin herhangi bir gelişmekte olan ülkedeki işçinin üç katı olduğunu bu durumda Amerika'nın aslında sermaye yoğun değil emek yoğun bir ülke olduğunu

savunmuştur. Leontief paradoksuna akılcı bir açıklama getirmeye çalışan görüşlerden biri de, Amerika'nın yeni ürün ve malların yaratılmasında (uçak, sofistike bilgisayar çipleri gibi) avantaja sahip olduğu ve bu ürünleri daha çok ihraç ettiği, bu malların ise örneğin ithal ettiği arabalar kadar sermaye yoğun değil vasıflı emek yoğun mallar olduğu şeklindedir (Krugman ve Obstfeld, 2003, 82-83).

Stern ve Maskus (1981), sanayi verilerini kullanarak Amerika'nın net ihracatının faktör bileşimindeki değişimleri incelemişlerdir. Modelde net ihracat (NX) bağımlı değişken olarak yer alırken fiziksel sermaye, beşeri sermaye ve emek açıklayıcı değişkenler olarak yer almıştır. 1958 yılı için Leontief Paradoksu desteklenirken, 1976 yılında paradoksun ortadan kalktığı bulgusuna ulaşılmıştır. 1976 yılında ABD sanayinin net ihracatında 1958 yılına göre çok daha az emek girdisi kullanılmaktadır.

Tatemoto ve Ichimura (1959), Leontief'in Amerika için yaptığı çalışmayı Japonya için tekrarlamışlardır. 1951 yılının girdi-çıkı tablosunu kullanarak yaptıkları analizde, Japonya'nın sermaye bakımından zengin olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu bulgu o dönemde emek bakımından zengin kabul edilen Japonya için paradoks olarak görülmüştür. Tatemoto ve Ichimura bu paradoksu, Japonya'nın GOÜ'lerle olan ticaretinde sermaye yoğun mallarda, GÜ'lerle olan ticaretinde ise emek yoğun mallarda karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu ve Japon ihracatının yalnızca % 25'inin GÜ'lerle olduğundan hareketle açıklamışlardır.

Japonya için yapılan bir diğer çalışma Heller'in çalışmasıdır. Heller (1976), 1955, 1960 ve 1970 yıllarında 60 sektöre ait verileri kullandığı çalışma sonucunda, Japonya'nın GOÜ'lere olan ihracatının GÜ'lere olan ihracatına oranla daha sermaye ve vasıf yoğun olduğu bulgusuna ulaşmıştır.

Yeni ticaret teorisi, geleneksel teorinin endüstriler arası (GÜ'deki sermaye yoğun endüstri ile GOÜ'deki emek yoğun endüstri) ticaret yaklaşımının sınırlılığını sorgulamakta, özellikle son yirmi yılda artan endüstri içi (GÜ ve GÜ arasındaki) ticarete vurgu yapmaktadır (Onaran, 2007, 10). HOV modeli dünya ticaretinin ancak küçük bir bölümünü, GÜ'ler ile GOÜ'ler arasındaki ticareti açıklayabilmekte, GÜ'lerin ya da GOÜ'lerin kendi aralarındaki ticareti açıklayamamaktadır. Trefler (1995), bu açıklanamayan kısmı kayıp ticaret olarak adlandırmıştır.

Rikardocu modelin dinamik formülasyonu, GOÜ'lerdeki vasıflı emeğe ilişkin farklı sonuçlara dikkat çekmektedir. Bu modelde ticaret, GOÜ'lerdeki verimliliğin

GÜ'lerdekini yakalamasını sağlar. Hem GÜ hem de GOÜ daha verimli sektörlerle doğru kayar ve GOÜ GÜ'nün bazı sektörlerini yakalamayı başarır. Çoğunlukla bu sektörler GÜ'lerde daha az verimli sektörlerdir. Bu modelde de HOSS çerçevesine benzer şekilde GÜ'lerde vasıflı emeğe olan talep artar. HOSS'tan farkı GOÜ'lerde de vasıflı emeğe olan talebin ticaret sonucu artmasıdır. Son yıllarda şekillenen üretim sürecinin bir kısmını başka bir ülkeye aktarmanın (outsourcing) emek piyasasına etkileri tartışmasının temelinde de bu model vardır (Landesmann ve diğ., 2002, 3).

Ayrıca günümüz piyasalarının özellikleri olarak sayılabilecek eksik rekabet, ölçeğe göre artan getiri, teknoloji yayılımı ve ürün çeşitliliği geleneksel ticaret teorisinin varsayımlarının geçerliliğinin sorgulanmasına neden olmaktadır.

2.1.2 Yeni Yaklaşımlar

- **Çok Konili HOSS Modeli**

Ampirik sonuçların HOSS'u desteklememesi üzerine HOSS'un varsayımlarının esnetildiği farklı modeller oluşturularak teoriye ampirik destek aranmıştır. Örneğin Bowen, Leamer ve Sveikauskas (1987) çalışmalarında, ülkelerin faktör bileşimleri yanında teknoloji ile ilgili verileri de hesaba katmışlardır. 27 ülkeyi ve 12 üretim faktörünü kapsayan çalışma bulguları HOV modelini desteklememektedir.

HOSS'un geliştirildiği ve pratikte ortaya çıkan farklı sonuçların nedenini açıklamaya çalışan bir diğer yaklaşım çok konili modellerdir. Davis 1996 yılında yayımlanan 'Trade Liberalization and Income Distribution' adlı makalesinde İki Koni Heckscher-Ohlin modelini oluşturmuştur. Bu modelin temel varsayımı, ülkeler arasındaki donatım farklılıklarının tüm dünyada faktör fiyatları eşitliğine izin vermeyecek kadar güçlü olduğudur. Bu varsayım altında geleneksel Stolper Samuelson modelinin radikal bir revizyonu gerekli hale gelir. Faktör fiyatları eşitliği teorisi SS teoreminin uzantısı niteliğindedir. Buna göre ticari liberalleşme ülkeler arasında faktör fiyatlarının yakınsaması ile sonuçlanır.

Davis, iki ülkeli iki mallı ve iki faktörlü HOSS modelini geliştirerek, çok ülkeli, üç mallı ve iki faktörlü bir genel denge modeli oluşturmuştur. Çok sayıda ülke faktör donatımı benzerliklerine göre iki farklı konide gruplandırılmıştır. Mallar sermaye yoğun, daha az sermaye yoğun ve en az sermaye yoğun olarak sınıflandırılmıştır. Üretim faktörleri de emek ve sermayedir. Bu modelde de HOSS da olduğu gibi

ülkenin görelî faktör donatımı ticari liberalizasyonun sonuçlarında temel belirleyicidir. Ancak bu modelde, ülkelerin görelî faktör donatımlarını belirleyen global ekonomi değil, aynı konide bulunan benzer faktör donatımlarına sahip ülkeler kümesidir. Bir ülke global ölçekte fazlasıyla emek zengin olabilirken, referans kümesindeki ülkelere göre sermaye bakımından zengin bir ülke olabilir. Eğer ülke emek zengin konide bulunmasına rağmen, konideki diğer ülkelere göre sermaye bakımından zenginse, ticari serbestleşme sonucu vasıflı emeğin ücreti artacaktır. Bu durumda bu ülkede HOSS'un beklentisinin aksine vasıf primi artacaktır. Eğer ülke hem global ölçekte emek zengin hem de bulunduğu ülke grubu arasında emek zenginse bu durumda ticari serbestleşmeden vasıfsız emek faydalanacak ve vasıf primi HOSS teoremiyle uyumlu şekilde azalacaktır (Davis,1996).

Kiyota (2012), 1975-2006 yılları Japon sanayi istatistiklerini kullandığı çalışmasında, çok konili Heckscher-Ohlin modelinin Japonya'daki endüstriyel gelişmeyi açıklamada başarılı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Çalışmada Japon İmalat sanayi alt sektörleri, emek yoğun mallar üreten ve sermaye yoğun mallar üreten sektörler olmak üzere iki konide toplanmıştır. Kiyota'nın modeline göre Japonya 1980'lerin sonlarında ikinci koniye geçmiştir.

• Vasıf Yanlı Teknolojik Değişim ve Vasıf Geliştirici Ticaret Hipotezleri

Günümüzde, artan ücret eşitsizliğinde en önemli faktörün emek talebinin vasıfsız emekten vasıflı emeğe doğru kayması olduğu noktasında bir fikir birliği olmakla birlikte, bu kaymanın nedenleri konusunda tartışma halen devam etmektedir. Emek talebinde yaşanan bu kaymanın nedeni olarak en çok çalışılan iki konu küreselleşme sonucu artan uluslararası ticaret ve teknolojik değişim, özellikle vasıflı emek yanlı teknolojik gelişme hipotezidir.

HOSS modellerinin temel argümanı, dış ticaretin mal fiyatlarını etkilediği, mal fiyatlarındaki değişimin de görelî faktör talebini etkileyerek faktörlerin gelirlerini değiştirdiği şeklindedir. Teorinin çekirdeğini tam rekabet varsayımı ve bunun bir sonucu olarak sıfır kar varsayımı oluşturur. Gerçek dünyada, tam rekabet koşullarının da sıfır karın da olmadığını biliyoruz. Aksine firmalar, karlılıklarını artırmak için teknolojik yenilik yapmakta ya da üretimin bir kısmını emeğin daha ucuz olduğu bölgelere kaydırmaktadırlar.

Son yıllarda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde vasıf priminde yaşanan artışı açıklamaya yönelik çalışmalar, HOSS'un değişik versiyonlarından vasıf yanlı teknolojik değişim (Skill Biased Technological Change) ve vasıf geliştirici ticaret (Skill Enhanced Trade) hipotezlerine kaymıştır. Vasıf yanlı teknolojik değişim hipotezine göre, teknoloji ülkeler arasında farklılık göstermektedir ve GÜ'lerden GOÜ'lere doğru teknoloji transferi söz konusudur. Teknoloji ile vasıflı emek arasındaki tamamlayıcılık nedeniyle, GOÜ'lerde teknoloji transferi ile birlikte vasıflı emeğe olan talep artar ve vasıf primi yükselir.

SBTC hipotezi yeni teknolojiler ile vasıflı emek arasında yakın tamamlayıcı ilişki olduğu düşüncesine dayanır. Bu hipotezin kanıtlarından ilki Arrow'un 1962 tarihli "Learning by doing" çalışmasına dayanır. Teknolojiyi kullanma deneyimi zamanla üretim sürecinde verimlilik artışına neden olur. Bu düşüncenin bir diğer sonucu da eğitilmiş işgücünün daha az eğitilmiş işgücüne göre daha hızlı öğreneceği düşüncesidir. Bu nedenle teknolojik ilerlemenin daha hızlı olduğu endüstriler öğrenme potansiyeli daha yüksek vasıflı işçileri tercih ederler (Wolff, 2006).

Acemoğlu (2000), vasıf yanlı teknolojik değişimin altmış yıldır ücretleri etkilediğini ancak son otuz yılda değişimin hız kazandığını belirtmekte ve bu durumda vasıflı emek arzında meydana gelen artışın etkisine vurgu yapmaktadır. Teknolojiyi dışsal, kar güdüsünden bağımsız olarak bilimdeki ilerlemenin bir sonucu olarak kabul eden yaklaşıma göre, son otuz yılda vasıf yanlı teknolojik değişimin nedeni bilgisayar, internet ve mikroçiplerin öncülük ettiği teknolojik devrimdir. Ancak Acemoğlu, bu dönemde toplam faktör verimliliği ve çıktıda gözlenen yavaş artışın bir teknolojik devrimle bağdaşmadığını belirtmekte ve teknolojiyi dışsal kabul eden teorilerin hızlanmadaki zamanlamayı açıklayamadığının altını çizmektedir. Teknolojinin içsel olarak ele alındığı yaklaşıma göre ise, bu dönemde meydana gelen vasıflı işçi arzındaki büyük artış, vasıflı emeğe olan talebi uyarmış ve vasıf yanlı teknolojik değişim bu dönemde hız kazanmıştır. Vasıf yanlı tekniklerin daha karlı olduğu durumda firmalar bu teknikleri geliştirme ve kullanma bakımından daha istekli olurlar. Burada yeni teknolojilerin karlılığını belirleyen ana etken piyasa büyüklüğüdür. Yani vasıflı emekle tamamlayıcı bir ilişki içinde olan yeni makinalar, onları kullanacak daha fazla sayıda vasıflı işçi olduğunda daha karlı hale gelir (Acemoğlu, 2000, 4-6).

Robertson (2000), Meksika’da 1992 ve 1995 yıllarında yapılan İmalat Sanayinde İstihdam, Ücretler, Teknoloji ve İşyeri Eğitimi Ulusal Anket verilerini kullanarak, ihracat, teknoloji yatırımı ve işyeri eğitimi arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Sonuçlara göre Meksika’da ihracatçı firmalar diğerlerine göre daha fazla teknolojik yatırım yapmakta ve vasıf yükseltici işyeri eğitimlerine daha fazla önem vermektedirler. Ayrıca, anket verilerinin analizi sonucunda ticari serbestleşmenin teknoloji yatırımı ve işyeri eğitimi yoluyla sektör içi vasıflı emek talebini artırdığı tespit edilmiştir.

Meksika için yapılmış bir diğer çalışma Verhoogen’in (2008) dış ticaret, kalite yükseltme ve ücret eşitsizliği ilişkisini araştırdığı çalışmasıdır. 1992, 1995, 1999 ve 2001 yılları İstihdam, Ücretler, Teknoloji ve Mesleki Eğitim Anketi verilerinin kullanıldığı çalışmada, kalite yükseltmede 1994 Peso Krizi’nin etkisi de araştırılmıştır. Sonuçlara göre, Peso krizi sırasında aynı sektör içinde verimliliği daha yüksek olan ihracatçı firmalar daha düşük olanlara göre kalitelerini yükselterek ihracatlarını artırmıştır. Aynı zamanda bu firmaların diğerlerine göre daha yüksek ücret ödedikleri bu nedenle sektör içi ücret eşitsizliğinin arttığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Gonzales ve Miles (2001), 1986-1997 dönemi Hane halkı İşgücü Anket verilerini kullandıkları çalışmalarında, Uruguay’da ücret eşitsizliğinin eğitimin getirisindeki artışa mı yoksa asgari ücretteki düşüşe mi bağlı olduğu sorusuna yanıt aramışlardır. Parametrik ve nonparametrik kantil regresyon tahmin sonuçlarına göre, ücret dağılımının aşağı kuyruğu ile asgari ücret zıt yönde hareket etmektedir. Dolayısıyla Uruguay’da asgari ücretteki düşüşün ücret eşitsizliğini arttırıcı bir etkisi olduğu söylenemez. Bununla birlikte, eğitimin getirisinin bu dönemde önemli ölçüde arttığı bulgusuna ulaşılmış ve ücret eşitsizliğindeki artışta eğitimin getirisindeki artışın önemli paya sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Almeida ve Fernandez (2007), 43 GOÜ’de firma verilerini kullanarak ticari açıklık ile teknoloji transferi arasındaki ilişkiyi incelemiş ve ticari açıklıkla teknoloji transferi arasında yüksek pozitif korelasyon bulmuştur.

Anwar ve Sun (2010), 2003, 2006 ve 2007 firma verilerini kullanarak Çin’de piyasadaki rekabet düzeyi ve dışa açıklığın vasıflı ve vasıfsız emek arasındaki ücret farkı üzerindeki etkisini araştırmıştır. Kontrol değişkenleri olarak firmanın büyüklüğü, sermaye yoğunluğu, emek verimliliği, devlet ya da özel işletme olması

gibi firma özellikleri ile hükümetin asgari ücret politikasındaki değişiklikler kullanılmıştır. Tahmin sonuçlarına göre, ticari serbestleşme vasıf primini arttırırken, piyasanın rekabet düzeyindeki artış azaltmaktadır.

Ovyat (2010), SBTC hipotezinin Türkiye için geçerliliğini, ticari serbestleşmenin imalat alt sektörlerindeki ücretlerle ilişkisi üzerinden test etmiştir. Çalışmada 1980-2001 yıllık verileri kullanılmış ve imalat sanayi 22 alt sektörde incelenmiştir. Açıklık düzeyi GSYİH içindeki toplam ihracat ve ithalat değişkeni ile ölçülmüştür. Endojenlik problemi olmaması için bu değişkenlerin birinci gecikmeleri modelde kullanılmıştır. Bağımlı değişken toplam ücret ödemelerinin toplam katma değer içindeki payıdır. Alt sektörler düşük, orta ve yüksek vasıflı sektörler olmak üzere gruplandırılmıştır. Kontrol değişkenleri olarak, reel döviz kuru, enflasyon oranı, işsizlik oranı ve çıktı kullanılmıştır. Fixed Effects (FE) AR(1) ve otokorelasyonun olduğu durumda Random Effects (RE) modelini tahmin etmek için kullanılan Prais Winston yöntemi kullanılmıştır. Sonuç olarak, ihracattaki artışın düşük ve orta vasıflı işçilerin ücretlerinde anlamlı negatif etkisi varken, yüksek vasıflı işçilerin ücretlerinin pozitif yönde etkilendiği bulunmuştur. İthalatın ücretler üzerindeki etkisi anlamsız çıkmıştır. Kriz dönemlerinde her üç grubun ücretlerinin gerilediği bulgusuna ulaşılmıştır. İşsizlik oranındaki artışın imalat sanayinde ücretleri düşürdüğü bunun da Marx'ın yedek işgücü ordusu tezi ile uyumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca enflasyon oranındaki artışların da ücret paylarını gerilettiği bulgusuna ulaşılmıştır.

Türkiye'de SBTC hipotezini test eden bir diğer çalışma, Meschi, Taymaz ve Vivarelli'nin (2008) çalışmasıdır. Çalışmada ticari açıklık, teknoloji transferi ve Türkiye imalat sanayinde nitelikli işgücü talebi arasındaki ilişki, 1980-2001 arası 17.462 firmaya ait veriler kullanılarak panel veri analizi ile incelenmiştir. GMM Difference ve GMM System tahmin sonuçlara göre firmaların emek talebinin daha vasıflı işçilere doğru kaymasında ticari açıklık ve teknoloji önemli rol oynamaktadır. Teknoloji ile ilgili değişkenler, yerli Ar-Ge harcamaları ve dışarıdan teknoloji transferi, emek niteliği artışı ile pozitif ve anlamlı bir ilişki içinde bulunmuştur. Ayrıca, ithal girdilerini en çok arttıran sektörlerdeki firmaların emek maliyetlerinde vasıflı işçilerin payının arttığı bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bulgu, orta gelir grubu ülkelerinde ithalatın daha vasıf yoğun teknoloji transferi anlamına geldiği düşüncesi

ile uyumludur. Bu düşünce sadece sanayileşmiş ülkelerden yapılan girdi ithalatının regresyonda anlamlı tahmini ile güçlendirilmiştir.

Teorik olarak, gelişmiş ülkelerde vasıflı emek talebinde gözlenen artışın nedeni hem ticari serbestleşme (HOSS mekanizması yoluyla) hem de vasıf yanlı teknolojik değişim (SBTC hipotezi) olabilir. Gelişmekte olan ülkelerde ise bu iki mekanizmanın karşıt etkileri olması beklenir (Lee ve Vivarelli, 2006).

HOSS'un ülkeler arası homojen üretim fonksiyonu varsayımı esnetildiğinde, uluslararası açıklığın GÜ'lerden GOÜ'lere teknoloji transferini uyaracağı bir gerçektir. Bu nedenle Robbins (2003), uluslararası ticaret ve vasıf yanlı teknolojik değişim hipotezlerinin birbirine karşıt değil birbirini tamamlayıcı hipotezler olduğunu belirtir. Vasıf geliştirici ticaret (SET) hipotezine göre, ticari liberalizasyon sonucu artan rekabet teknoloji ithalatını hızlandırır. Teknoloji ile vasıflı emek arasındaki tamamlayıcılık nedeniyle, vasıflı emeğe olan talep artar (Robbins, 2003).

Benzer şekilde Wood (1995) çalışmasında, ticari serbestleşmenin “savunmacı yenilik” ile sonuçlanacağını söyler. Buna göre uluslararası rekabet, GOÜ'lerdeki firmaları pazar paylarını koruyabilmek için Ar-Ge faaliyetlerine ve yeni teknoloji transferine yönlendirir. Teknoloji-vasıf tamamlayıcılığı nedeniyle bu durum vasıflı emeğe olan talebi ve vasıflı emeğin göreceli ücretini artırır. Acemoğlu (2000) da ticari liberalleşme sonrası GOÜ'lerde artan sermaye malları ithalatının, sermaye-vasıf tamamlayıcılığı sonucu vasıflı emeğe olan talebi ve skill premiumu artırdığını belirtir.

Robbins ve Gindling (1999), 1976-1993 yıllık hane halkı işgücü anket verilerini kullanarak zaman serileri analizi ile Kosta Rika'da SET hipotezini test etmişler ve vasıflı emeğe olan talepteki artışın nedeninin ticari liberalizasyonun uyardığı fiziki sermaye ithalindeki artış olduğunu göstermişlerdir.

Newell ve Socha (2007), Polonya'da 1998 yılı sonrasında artan ücret eşitsizliğinin nedenlerini araştırmıştır. 1994-2004 dönemi işgücü anket verilerini kullandıkları çalışma sonucunda, Polonya'da gözlenen ücret eşitsizliğinde özelleştirmelerin ve vasıflı emek talebindeki artışın etkisi olduğu bulgusuna ulaşmışlardır.

Araujo ve diğ. (2009), 1997-2005 yılları imalat sanayindeki firma verilerini kullanarak SET hipotezini test etmişlerdir. Betimleyici istatistikler, vasıflı emek

talebindeki görelî artışın sektör içi değişimden kaynaklandığını göstermektedir. Bu bulgu dış ticaretteki artışın imalat sanayindeki firmaları vasıf yükseltmeye yönelttiğini söyleyen SET hipotezini destekler niteliktedir. Ekonometrik analiz sonuçları da bu hipotezi desteklemektedir. Sonuçlara göre, yerli sermaye ile vasıflı emek arasında tamamlayıcı bir ilişki söz konusuysa, ithal edilen sermaye malları açık bir şekilde Brezilya imalat sanayinde vasıf yanlı teknolojik değişimi uyarmaktadır.

Chamarbagwala (2006), Hindistan'da 1980'ler ve 90'lar boyunca skill premiumdaki artış ile özellikle lise ve yüksek eğitimli grupta cinsiyetler arası ücret farkındaki daralmanın nedenlerini araştırmıştır. 1983-2000 yıllarında hane halkı anket verileri kullanılarak Stolper-Samuelson ve SET hipotezleri test edilmiştir. Çalışmada emek eğitim, yaş ve cinsiyete göre gruplandırılmış ve ticari serbestleşme ile birlikte bu gruplar arasındaki görelî ücret değişimleri incelenmiştir. Daha az vasıflı kadınların ücretlerindeki görelî artışın SS hipotezi ile uyumlu olduğu vurgulanmış ancak hem daha az vasıflı erkeklerin görelî ücretlerindeki azalma hem de toplamda vasıfsız emeğin görelî ücretindeki azalmanın Hindistan'ın ticari liberalizasyon sürecinde SET hipotezinin daha etkili olduğunun bir göstergesi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Hindistan'da emek talebi dış ticaret sonucu vasıfsız emekten vasıflı emeğe doğru kaymıştır.

Ramaswamy (2008), 1981-2004 döneminde 46 three digit imalat sanayi alt sektörünü kapsayan panel veri analizi ile Hindistan için SBTC hipotezini test etmiştir. Ekonometrik sonuçlar, çıktıdaki artışın (ölçek etkisi) vasıflı işçilerin toplam ücret ödemeleri içindeki payını arttırdığına işaret etmektedir. Ayrıca sermaye çıktı oranı da vasıflı emeğin ücret ödemeleri içindeki payını pozitif yönde etkilemektedir.

Hindistan'da artan ücret eşitsizliğinin nedenlerini araştıran bir diğer çalışma Kijima'nın (2006) çalışmasıdır. 1983, 1987, 1993 ve 1999 Ulusal Örneklem Anketi'nin İstihdam ve İşsizlik verileri kullanılarak çalışanlar meslek, sektör, yaş, eğitim durumu ve tecrübelerine göre gruplandırılmış ve bu grupların ücretlerinin zaman içindeki değişimi incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre Hindistan'da vasıflı ve vasıfsız emek arasındaki ücret farkı ekonomik reformların başladığı yıl olan 1991 yılından daha önce açılmaya başlamıştır. 1993 yılından sonra üniversite mezunlarına olan talepteki artış, eğitimin getirisini artırmıştır.

Kumar ve Mishra (2008), 1991'deki ticari serbestleşmenin Hindistan imalat sanayindeki ücret yapısı üzerindeki etkilerini inceledikleri çalışmalarında, diğer çalışmalardan farklı olarak Hindistan'da ticari serbestleşmenin ücret eşitsizliğini azalttığı sonucuna ulaşmışlardır. Tarifelerdeki değişimle ücretlerin negatif ilişkili olduğu bulgusuna ulaşmışlar ve bu bulgunun özellikle vasıfsız emeğin yoğun olarak çalıştığı sektörlerde yaşanan tarifelerdeki büyük düşüşle uyumlu olduğunu belirtmişlerdir.

Berman ve Machin (2000), orta gelir grubu ülkelerinde hızlı vasıf artışı yaşanırken, düşük gelir grubuna dahil ülkelerde vasıf kompozisyonunda hızlı bir değişime işaret eden az sayıda kanıt olduğuna dikkat çekmişlerdir. Bunun nedeninin orta gelir grubu ülkelerinin yeni teknolojileri kullanmakta düşük gelir grubuna göre daha hızlı davranıyor olması olabileceği, gelişmiş ülkelerin ürettiği yeni teknolojilerin, az gelişmiş ülkeler için fazla vasıf gerektirdiği ve bu durumun AGÜ'lerin yeni teknolojileri kullanmalarını engelleyebileceğini belirtmiştir.

Görg ve Strobl'un 2002 tarihli çalışması düşük gelir grubuna dahil Gana için yapılmıştır. Bu çalışma düşük gelir grubu ülkelerinde SBTC hipotezinin sınanmasına ilişkin yapılan nadir çalışmalardandır. Çalışmada imalat sanayi firmalarının verileri panel veri yöntemi ile değerlendirilmiş ve teknoloji ile ilgili yabancı makine teçhizat alımının vasıflı işçi talebini anlamlı şekilde yükselttiği, buna karşılık ihracat aktiviteleri yoluyla dünya piyasalarında daha büyük paya sahip olmanın imalat firmalarının vasıf kompozisyonunda doğrudan bir etkiye yol açmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Conte ve Vivarelli (2011), düşük ve orta gelir grubuna dahil 23 ülkede 28 imalat alt sanayi verilerini kullanarak 1980-1991 dönemi için, GMM Sistem yöntemi ile mavi ve beyaz yakalı işçiler için ayrı ayrı regresyon tahmin ederek vasıf geliştirici teknoloji ithali (Skill Enhanced Technology Import) ve sermaye vasıf tamamlayıcılığı hipotezlerini test etmişlerdir. Ekonometrik sonuçlar, vasıflı emeğin göreceli talebinin artmasında sermayedeki derinleşmenin etkili olduğuna işaret ederken, vasıflı ve vasıfsız emek talebindeki mutlak iraksamanın temel belirleyicisinin SETI olduğunu göstermektedir.

- **Doğrudan Yabancı Yatırımlar (FDI) ve Üretim Sürecinin Bir Bölümünün GOÜ'lere Kaydırılması (Outsourcing)**

HOSS'un varsayımlarından biri ülkelerin homojen üretim fonksiyonlarına sahip olduklarıdır. Oysa gerçekte ülkelerin sahip oldukları teknoloji düzeyleri birbirinden farklıdır. Bu gerçek göz önünde bulundurulduğunda uluslararası ticaretin ya da açıklığın gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere teknoloji yayılımını kolaylaştırdığı açıktır. İthalat, ihracat ve doğrudan yabancı yatırımlardaki artış, üretim fonksiyonunun daha vasıf yoğun teknolojilere doğru kayması sonucunu doğurur. Diğer bir deyişle, uluslararası ticaret ve FDI vasıf yanlı teknolojik değişimi uyarır ve besler (Meschi, Taymaz ve Vivarelli, 2008).

Wu (2000), Çin'de doğrudan yabancı yatırımların teknoloji transferi ve kalite yükseltme yoluyla vasıflı ve vasıfsız emek arasındaki ücret farkını artırdığı sonucuna ulaşmıştır. Özellikle telekomünikasyon ve enformasyon teknolojileri, bankacılık ve finansal hizmetler alanında vasıflı emeğin göreceli ücreti yükselmiştir.

Velde ve Morrissey (2004), beş Doğu Asya ülkesi için (G. Kore, Tayland, Singapur, Hong Kong ve Filipinler) 1985-1998 Uluslararası İşçi Örgütü (ILO) verilerini kullanarak doğrudan yabancı yatırımların vasıflı ve vasıfsız emeğin ücretleri üzerindeki etkisini araştırmıştır. Çalışma sonucunda, FDI'nın ücret eşitsizliğini azalttığına dair güçlü bulgulara ulaşamadığı gibi Tayland'da ücret eşitsizliğini artırdığı bulgusuna ulaşılmıştır. Velde ve Morrissey'e göre doğrudan yabancı yatırımlar kanalıyla büyümeyi hedefleyen ülkeler, insan kaynakları alanına yatırım yapmalıdırlar. Aksi durumda büyümeyle ücret eşitsizliği bir arada gerçekleşecektir. Tayland'da doğrudan yabancı yatırımlarla birlikte artan ücret eşitsizliğinin nedeni, ülkeye gelen FDI ile doğru orantılı beşeri sermayenin olmamasıdır.

Figini ve Görg (2006), 100'den fazla ülkeyi kapsayan çalışmalarında 1980-2002 dönemi için FDI ile ücret eşitsizliği arasında karesel bir ilişkinin varlığını ve bu ilişkinin GÜ ve GOÜ'lerde değişip değişmediğini araştırmıştır. Sonuçlara göre GOÜ'lerde, FDI stoğundaki artış önce ücret eşitsizliğini arttırırken daha sonra azaltmaktadır. GÜ'lerde ise FDI stoğundaki artış ücret eşitsizliğini azaltmaktadır ve FDI ile ücret eşitsizliği arasında karesel bir ilişki bulunamamıştır.

Son otuz yıldır yaşanan küreselleşme dalgasını daha önceki görelî “açıklık” tan ayıran en önemli fark, bu dönemde uluslararası üretim ağıının ortaya çıkmış olmasıdır. İletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişme, üretim sürecinin bileşenlerini farklı bölgelere dağıtmaya imkan tanımıştır. GÜ ve GOÜ’ler arasında faktör fiyatlarında süregelen farklılık, GÜ’lerdeki firmaları üretimlerinin vasıf gerektirmeyen kısımlarını düşük ücretli ülkelere kaydırmaya yönlendirmiştir (Hijzen, 2007).

Gelişmekte olan ülkelerde vasıf priminde gözlenen artışı açıklayan bir diğer yaklaşım da ticaretin sadece nihai mallarla sınırlı olmadığı, ara mal ve faktör ticaretinin de önemli olduğu, özellikle outsourcing nedeniyle hem GÜ’lerde hem de GOÜ’lerde vasıflı emeğe olan talebin arttığı şeklindedir. Feenstra ve Hanson (1995), üretim sürecinin parçalanması ve düşük ücretli ülkelere yeniden dağıtımının küreselleşmenin etkilerine yeni bir boyut kazandırdığını vurgulamaktadır. Gelişmiş ülkeler için vasıfsız emek yoğun olan ara mallar geliştirmekte olan ülkeler için vasıf yoğun olabilmektedir. Ticaretin etkilerini araştıran daha önceki çalışmaların çoğu, ticaretin kaynakları sektörler arasında sektörlerin vasıf kompozisyonlarını değiştirmeden dağıttığını varsayarken Feenstra ve Hanson, ticaretin sektör içi yapısal değişime yol açtığını vurgulamışlardır.

Outsourcing, görelî faktör fiyatlarını iki şekilde etkilemektedir. Öncelikle, outsourcing sektörler arası görelî birim maliyetlerini azaltarak faktör fiyatlarına etki eder. Bu etki, maliyet tasarrufu etkisi olarak adlandırılmaktadır. Aynı zamanda outsourcingin sektör yanlı teknolojik değişime etkisini göstermektedir. İkinci etki, outsourcingin faktör piyasalarındaki dengeyi değiştirmesiyle ortaya çıkan, faktör yanlı teknolojik değişim etkisidir. Ara mallar ithal edildiğinde, bu malların yurt içinde üretiminde kullanılacak olan faktörler açığa çıkar. Dolayısıyla gelişmiş ülkelerde outsourcing nedeniyle vasıfsız emeğe olan talep azalır, vasıfsız emeğin ücreti de buna bağlı olarak düşer ve vasıf primi artar (Hijzen, 2007).

Hijzen (2007), İngiltere’de 1990’larda teknolojik değişim ve outsourcing’in ücret eşitsizliğine etkilerini araştırmış ve ücret eşitsizliğinin arkasındaki temel gücün teknolojik değişim olduğu, outsourcing’in de ücret eşitsizliğine anlamlı pozitif katkısı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Hijzen’e göre İngiltere’de ücret eşitsizliğini açıklamada faktör yanlı teknolojik değişimin etkisi, özellikle outsourcing’in etkisiyle ortaya çıkan sektör yanlı teknolojik değişimin etkisinden daha büyüktür.

Feenstra ve Hanson (1997), Amerika'dan Meksika'ya Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA) sonrası artan FDI ve outsourcing'in emek piyasası üzerindeki etkilerini araştırmışlar ve her iki ülkede de vasıflı emeğe olan talebin ve vasıflı emeğin ücretinin arttığı bulgusuna ulaşmışlardır.¹

Attanasio, Goldberg ve Pavcnik, (2004) Kolombiya için, Harrison ve Hanson (1999) Meksika için bu hipotezi destekleyici ampirik bulgulara ulaşmışlardır. Bununla birlikte Pavcnik (2000) Şili için bu hipotezi reddetmiştir.

- **Faktör Bileşimi Teoremi (Emek Ekonomisi Yaklaşımı)**

Faktör bileşimi analizine dayalı yaklaşımlarda ihracat ve ithalata göre emek arzı değişmektedir. Bu yaklaşımda ülkeler arası mal ticareti yerine malların içerdiği faktör bileşimine göre faktör değişimi dikkate alınmaktadır (Katz ve Murphy, 1992, Borjas ve diğ., 1991).

Ticaretin emek piyasasına etkileri konusunda beklentileri şöyledir: ihracat istihdamı arttırır. İthalat ise istihdamı düşürür. İthalat ve ihracatın zıt etkileri söz konusudur. Geleneksel ticaret teorisi ise, tek başına ihracat ya da ithalata değil genel olarak açıklığın etkisine vurgu yapar. Emek ekonomisi yaklaşımına göre de ticaretin vasıflı emeğin göreceli talebi üzerinde etkisi vardır. Çünkü GÜ'lerde ihraç malları vasıflı emek yoğunken ithal malları vasıfsız emek yoğundur. Bu durumda sonuçlar geleneksel ticaret teorisi ile aynıdır. Yani serbest ticaret GÜ'lerde vasıf primini artırırken GOÜ'lerde azaltır. Faktör bileşimi analizi, ticaretin etkisini ticari akımların büyüklüğüne bakarak ölçer. Etki kanalı olarak göreceli fiyat değişimlerini kullanan ticaret teorisyenleri, faktör bileşimi analizini bu noktada fazlasıyla eleştirirler (Onaran, 2007). Ayrıca emek ekonomisi teorisyenleri, ekonomide tek sektör varsayımı yapmakta ve teknolojinin etkisini faktör yanlı teknolojik değişimle açıklamaktadır. Buna karşılık, analizlerinde birden fazla sektör varsayımında bulunan ticaret yaklaşımı teorisyenleri teknolojinin etkisini sektör yanlı teknolojik değişimle açıklamaktadırlar. Ticaret yaklaşımı bir sektörde herhangi bir teknolojik değişim yaşanmasa dahi diğer sektörde yaşanan teknolojik değişim sonrası açığa çıkan emek nedeniyle öteki sektördeki ücretlerin etkileneceğini savunmaktadırlar (Haskel, 2000, 399).

¹ Kanada, ABD ve Meksika arasında 1 Ocak 1994'te yürürlüğe giren NAFTA kapsamında söz konusu üç ülke arasındaki ticaret ve yatırımlar serbestleştirilmiştir.

- **Kurumsal Yaklaşım**

Emek piyasalarındaki kurumlar da ücret eşitsizliğinin belirleyicilerindendir. Asgari ücret uygulaması, sendikalaşma oranı, iş kanunları gibi kurumsal faktörler ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir. Bu konuda en çok karşılaştırılan iki bölge ABD ve Kıta Avrupası'dır. 1970'lerin sonlarından itibaren Amerika'da hem aynı sektörde çalışan eğitilmiş ve eğitimsiz çalışanlar arasında hem de aynı eğitim düzeyine sahip farklı sektörlerde çalışanlar arasında ücret farklılıkları arttı. Avrupa'da ise aynı dönemde Amerika'dan farklı olarak vasıf primi daha az artarken ciddi bir işsizlik problemi yaşandı (Slaughter,1998). Freeman ve Katz'a göre emek piyasasındaki kurumsal farklılıklar ülkeler arası ücretler ve istihdamda ortaya çıkan sonuçlardaki farklılığın bir kısmını açıklamaktadır. Bununla birlikte özellikle son otuz yılda, neoliberal politikalarla birlikte tüm dünyada esen deregülasyon, özelleştirme, esneklik ve sendikasızlaşma rüzgarının emek piyasalarında ücret farklılıklarını artırdığı söylenebilir (Freeman ve Katz, 1996).

Koeniger, Leonardi ve Nunziata (2007), on bir OECD ülkesinde işsizlik sigortası, sendikalar, işten çıkarma ile ilgili düzenlemeler ve asgari ücret gibi emek piyasası kurumlarının ücret eşitsizliğini nasıl etkilediğini araştırmışlar ve 1973-1998 döneminde bu ülkelerdeki emek piyasası kurumlarının ücret eşitsizliğindeki değişimin büyük kısmını açıkladığı sonucuna ulaşmışlardır. 26 yıl içinde asgari ücretin yükseldiği ve iş güvencesinin daha katı yasalarla korunduğu Fransa'da erkek çalışanlar arasındaki ücret eşitsizliğindeki düşüşün %23'lük kısmı kurumsal yapı ile açıklanırken, sendikaların güç kaybettiği ve asgari ücretin düştüğü İngiltere ve Amerika'da yükselen ücret eşitsizliğinin %11'i emek piyasası kurumlarındaki değişimle ilgilidir.

Gindling ve Terrell (2004), Kosta Rika için minimum ücretlerdeki değişimin ücret eşitsizliğini nasıl etkilediğini incelemişlerdir. 1987-1997 yılları arasındaki hane halkı işgücü anketi verilerine dayanarak yaptıkları analiz çerçevesinde minimum ücretlerdeki değişimin ücret eşitsizliği üstünde anlamlı etkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Kosta Rika'da minimum ücretler meslek gruplarına göre düzenlenmektedir. 1993 yılından itibaren üniversite ve teknik okul mezunları için ayrı minimum ücret uygulamasına geçilmiştir. Çalışmada, 1987-1992 yılları için minimum ücretler arasındaki farkın daralmasının, ticari liberalizasyonun yarattığı ücret eşitsizliğinin etkisini hafiflettiği ancak 1993 yılında üniversite ve teknik okul

mezunları için ayrı minimum ücret uygulamasına geçilmesinin vasıflı ve vasıfsız emek arasındaki ücret eşitsizliğini arttırdığı belirtilmiştir.

Cortez (2001), Meksika’da ücret eşitsizliğinin nedenlerini araştırdığı çalışmasında 1984, 1989, 1992 ve 1996 yıllarının Ulusal Hane halkı Gelir-Harcama Anketi verilerini kullanmıştır. Sonuçlara göre, Meksika’da artan ücret eşitsizliğinin önemli bir kısmı sendikalaşma oranı ve asgari ücret gibi emek piyasası kurumlarındaki değişimce açıklanmaktadır.

Kahn (2000), 1985-1994 döneminde 15 OECD ülkesi için toplu pazarlık, vasıfsız erkek ve kadın çalışanların görelî ücreti ve istihdamı arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Çalışma sonuçlarına göre, sendikaların kapsamı ve üye sayısındaki artış vasıfsız erkeklerin görelî ücretinde artışa yol açarken istihdamında azalmaya neden olmaktadır. Benzer sonuçlar vasıfsız kadın çalışanlar için de bulunmakla beraber kadın çalışanlarda negatif istihdam etkisi daha güçsüzdür.

2.2 Ülkeler Arası Çalışmalar

Önceki bölümdeki çalışmaların genel özelliği, küreselleşmenin emek piyasasına etkilerini ticaret, teknolojik değişim, outsourcing ve doğrudan yabancı yatırımlar gibi kanallar üzerinden kısmi olarak incelemeleridir. Son yıllarda özellikle ülkeler arası çalışmalarda, küreselleşmenin gelir ya da ücret eşitsizliği üzerindeki toplam etkisini araştıran çalışmalar artmıştır. Bu çalışmalarda, küreselleşme ve ekonomik özgürlük kompozit endeksleri ile birlikte ülkelerin ithalat ve ihracat toplamının GSYİH’larına oranı olarak hesaplanan ticari açıklık değişkeni sıklıkla kullanılmakta ve ülkelerin dışı açıklığı ile eşitsizlik arasındaki ilişki incelenmektedir.

Meschi ve Vivarelli (2009), 65 GOÜ’de gelir dağılımı eşitsizliğini 1980-1999 UTIP EHII (University of Texas Inequality Project Estimated Household Income Inequality) verilerini kullanarak incelemişlerdir. Çalışmada liberalizasyon ölçütü olarak ticari açıklık kullanılmış ve toplamda ticari açıklığın gelir eşitsizliği ile zayıf ilişkili olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte, GÜ’lerle yapılan ticaretin GOÜ’lerde gelir dağılımını olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Adams (2008), 62 GOÜ’de 1985-2001 periyodunda küreselleşmenin gelir eşitsizliğine etkilerini incelemiştir. Çalışma sonuçlarına göre küreselleşme gelir eşitsizliğindeki değişimin yalnızca %15’ini açıklamaktadır. Güçlendirilmiş fikri

mülkiyet hakları ve açıklık gelir eşitsizliğini arttırırken FDI'ın azalttığı yönünde bulgulara rastlanmıştır. Ayrıca kurumsal altyapı ile gelir eşitsizliği arasında negatif korelasyona işaret edilmiştir.

Heshmati (2005), çalışmasında Kearney küreselleşme endeksini kullanarak gelir eşitsizliği, yoksulluk ve küreselleşme arasındaki nedensellik ilişkisini analiz etmiştir. Kearney endeksi, ekonomik entegrasyon, kişisel iletişim, teknoloji ve politik angajman olmak üzere dört bileşenden oluşmaktadır. 62 ülke ile kesit veri analizi yapılan çalışmada Gini endeksinin, küreselleşmenin kişisel iletişim, teknoloji ve politik bileşenleri ile negatif ilişkili, ekonomik bileşeni ile ise ilişkisiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yoksulluk küreselleşme ilişkisinde, küreselleşmenin yoksulluğu azalttığı, yoksulların toplam gelir içindeki paylarını arttırdığı bulgusuna ulaşılmıştır. Çalışmanın genel çıkarımı küreselleşmenin gelir eşitsizliği ve yoksulluğu azalttığı yönündedir.

Neutel ve Heshmati (2006), 65 gelişmekte olan ülkede A.T. Kearney / Foreign Policy Magazine endeksini kullanarak küreselleşmenin yoksulluk ve gelir eşitsizliğine etkilerini incelemişlerdir. 2001 yılı verileriyle gerçekleştirilen kesit veri analizine göre, küreselleşme gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğu azaltarak gelir eşitsizliğini negatif yönde etkilemektedir. Bölgesel heterojenlik kontrol edildiğinde küreselleşme yoksulluk arasındaki anlamlı korelasyon devam ederken, gelir eşitsizliği anlamsız hale gelmiştir.

Dreher ve Gaston (2008), KOF, Theil ve Gini endekslerini kullanarak statik ve dinamik modeller oluşturmuşlar ve GÜ'lerde küreselleşmenin ekonomik boyutunun ücret eşitsizliğini arttırdığı, daha düşük düzeyde olmakla birlikte sosyal ve politik boyutlarının da ücret eşitsizliği artışında rol oynadığı sonucuna ulaşmışlardır. Buna karşılık, küreselleşmenin bu etkisinin daha az gelişmiş ülkelerde oldukça küçük etkiye sahip olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Ayrıca çalışmada ulaşılan sonuçlar Kuznets'in ters U hipotezini desteklememektedir ve siyaset bilimcilerin çalışmalarının aksine daha fazla demokrasinin eşitsizliği azaltma etkisi bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada bunun nedeninin daha az merkezileşmiş hükümetlerin piyasa odaklı politikalar uygulayabileceği ve yeniden kaynak dağılımının olmaması durumunda bunun eşitsizliği arttırabileceği vurgulanmıştır.

Bergh ve Nilsson (2010), 79 ülkeyi ve 1970-2005 dönemini kapsayan çalışmalarında KOF küreselleşme endeksi ve ekonomik özgürlük endeksini kullanarak, küreselleşmenin ve ekonomik özgürlüklerin gelir eşitsizliği ile ilişkisini incelemişlerdir. Hem Sabit Etkiler hem de GMM tahminlerinin yapıldığı çalışmada ekonomik özgürlük endeksinin dördüncü bileşeni olan uluslararası ticaret özgürlüğünün tüm model spesifikasyonlarında gelir eşitsizliğini pozitif yönde etkilediği, beşinci bileşeni olan deregülasyonun ise birçok model spesifikasyonunda gelir eşitsizliğini arttırıcı etkide bulunduğu gösterilmiştir. Küreselleşme endeksinin sosyal boyutunu ölçen KOF2'nin de gelir eşitsizliğini arttırdığına işaret edilmiştir. Ülkeler gelişmişlik düzeylerine göre gruplandırıldığında, daha yüksek gelişmişlik düzeyine sahip ülkelerde daha çok, uluslararası ticaret özgürlüğü ölçütü EFI 4'ün gelir eşitsizliğini arttırdığı, buna karşılık orta ve düşük gelişmişlik düzeyinde sosyal entegrasyonun gelir eşitsizliği üzerinde etkisinin daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Carter (2006), 123 ülke ve 1975-2004 dönemini kapsayan çalışmasında ekonomik özgürlükler ile gelir eşitsizliği ilişkisini incelemiştir. Carter'a göre artan ekonomik özgürlük ile gelir eşitsizliği arasında zıt sonuçlar doğuran iki etki söz konusudur. Ekonomik özgürlükte artış, gelir elde etme olanaklarını arttırarak eşitsizliği azaltma eğilimindeyken, vergiler ve transferler yoluyla gelirin yeniden dağıtımını azaltarak eşitsizliği arttırma eğilimindedir. Ampirik kanıtlar ekonomik özgürlük gelir eşitsizliği ilişkisinde ikinci etkinin baskın olduğunu göstermektedir. Yalnızca ekonomik özgürlüğün çok düşük olduğu düzeylerde, özgürlükte artış eşitsizliği azaltmaktadır. Carter, dönüm noktasını EFI için 4,028 olarak tespit etmiştir. Dönüm noktası örneklem ortalamasından iki standart hata daha düşüktür, yani örneklemdeki ülkelerin büyük kısmı için ekonomik özgürlükler gelir eşitsizliğini arttırmaktadır.

Küreselleşme için ticari açıklık, FDI girişi, sermaye piyasasının dışa açıklığı ve IMF programlarının varlığı gibi proxy'ler kullanan Huber ve Stephens (2008), Latin Amerika ve Karayip ülkelerinde 1970-2000 yılları verilerini kullanarak yaptıkları küreselleşme gelir eşitsizliği analizinde, küreselleşme ölçütleri ile eşitsizlik arasında bir ilişki yakalayamamışlardır.

Zhou, Biswas, Bowles ve Saunders (2011), 2002, 2003 ve 2004 Kearney küreselleşme endeksini kullandıkları çalışmalarında 60 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke için küreselleşmenin gelir eşitsizliğini azalttığı bulgusuna ulaşmışlardır.

Tayebi ve Ohadi (2010), 60 ülkeyi ve 1985-2004 yıllarını kapsayan çalışmalarında, küreselleşmenin ekonomik, kültürel, sosyal ve politik olmak üzere farklı boyutlarının gelir eşitsizliği üzerinde etkisini analiz etmişlerdir. Çalışmada küreselleşme ölçütü olarak KOF endeksi, gelir eşitsizliği ölçütü olarak da UTIP EHII verileri kullanılmıştır. FE, RE ve RE-GLS tahminleri sonucunda, küreselleşmenin gelir eşitsizliğini azalttığı hipotezini destekler kanıtlara ulaşılmıştır.

Faustino ve Vali (2011), 24 OECD ülkesi için ticari açıklık ve FDI verilerini kullanarak 1997-2007 periyodunda ekonomik globalleşmenin gelir eşitsizliğine etkilerini statik ve dinamik panel veri yöntemleriyle araştırmışlardır. Statik model sonucuna göre, ticari açıklık gelir eşitsizliğini azaltırken FDI arttırmaktadır. Dinamik model tahmininde ticari açıklık anlamlılığını ve negatif etkisini korurken, FDI anlamsız hale gelmiştir. Ayrıca enflasyon ve ekonomik büyüme eşitsizliği arttırmaktadır.

Acar ve Doğruel (2010), Türkiye'nin de içinde yer aldığı altı MENA (Middle East North Africa) ülkesinde, 1980-1997 periyodunda UTIP-UNIDO Theil endeksini ve ticari açıklığı kullanarak ticari serbestleşmenin ücret eşitsizliğine etkilerini araştırmışlardır. Hem FE hem de RE modellerinin kullanıldığı çalışmada, kişi başı gelir ve kadınların işgücüne katılım oranının eşitsizliği artırıcı yönde etki ettiği sonucuna ulaşılrken, ticari açıklığın eşitsizliği azaltıcı yönde etki ettiği sonucu bulunmuştur.

Yay, Taştan ve Oktayer (2012), Theil, Gini, KOF ve EFI endekslerini kullanarak 1970-2005 döneminde küreselleşmenin gelir ve ücret eşitsizliğine etkilerini araştırmışlardır. Kontrol değişkenleri olarak logaritmik kişi başı reel gelir ve karesi, yaş bağımlılık oranı, eğitim, demokrasi ve sanayinin ekonomideki payı gibi değişkenler kullanılmıştır. Hem statik hem de dinamik modellerin uygulandığı çalışmada, bulgular küreselleşmenin ülke içi gelir ve ücret eşitsizliğini artırdığı hipotezini desteklememektedir. Statik modellerde bu yönde zayıf da olsa bulgular mevcutken, dinamik modellerde hem KOF hem de EFI endeksleri anlamsız bulunmuştur. Gini endeksinin bağımlı değişken olduğu hem statik hem de dinamik modellerde Kuznets hipotezi desteklenirken, Theil endeksinin bağımlı değişken olduğu modellerde bulgular Kuznets'i desteklememektedir.

Gerek lke çalışmaları gerekse ülkeler arası çalışmalar, küreselleşme eşitsizlik ilişkisinde net bir sonuca işaret etmemektedir. Aynı lke için yapılan çalışmalarda bile farklı sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Bunda kullanılan yöntemlerin ya da değişkenlerin farklı olmasının da payı vardır. Bununla birlikte Latin Amerika lkeleri için yapılan çalışmaların çoğu, dışa açıklığın vasıf yanlı teknolojik değişim, FDI ve outsourcing kanalıyla bu ülkelerde eşitsizliği arttırdığı sonucuna ulaşırken, Doğu Asya lkeleri için yapılan çalışmalarda genellikle dışa açıklığın eşitsizliği arttırdığı yönünde bulgulara ulaşılamamıştır.

3. TÜRKİYE’DE BÖLGESEL VE SEKTÖREL EŞİTSİZLİK

Türkiye’nin dünya mal ve finans piyasalarıyla bütünleşme süreci, 1980 yılında İMF ve Dünya Bankası himayesinde gerçekleştirilen yapısal uyum reformları ile başlamıştır. Reform paketinin ana bileşenini Türkiye’nin daha fazla dışa açılmasını sağlayacak politika değişiklikleri oluşturmuştur. Önce mal piyasalarında başlayan serbestleşme süreci, 1989 yılında finansal deregülasyon ile devam etmiş ve Türkiye ekonomisi tamamen açık ekonomi koşulları altında işleyen bir ekonomiye dönüşmüştür (Yeldan, 2000, 3). Bu dönüşüm emek piyasalarına da yansımış, gerek kurumsal yapıda gerekse istihdam ve ücretlerde ciddi değişime yol açmıştır.

Bu bölümde, neo-liberal dönemde Türkiye’de bölgeler ve sektörler arası eşitsizlik ele alınacaktır. Neo-liberal dönemde Türkiye ekonomisindeki gelişmelere kısaca değinildikten sonra 1980 sonrası emek piyasasının özellikleri incelenecektir. Daha sonra ise, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerinden hareketle 1992-2009 döneminde Türkiye’de sektörler ve bölgeler arası eşitsizlik, Theil’in T istatistiğinin ayrıştırma özelliğinden yararlanılarak ayrıntılı bir biçimde analiz edilecektir.

Eşitsizliği ölçmede Gini, McLoone, Atkinson ve Theil gibi endekslerin yanı sıra değişim katsayısı ve gelirden alınan payı gösteren yüzdelik dilimler de kullanılmaktadır. Bu yöntemler içinde Theil’in T istatistiğinin avantajı, toplulaştırılmış verilere uygulanabilmesi ve grupların eşitsizliğe yaptığı katkının ayrıştırılabilmesidir (Hale, University of Texas Inequality Project, <http://utip.gov.utexas.edu/tutorials.html>, 16.07.2012). Türkiye’de bölgesel düzeyde gelire dair bilgi içeren en doğru ve uzun süreli veriler sanayi istatistiklerinden elde edilmektedir. Bu nedenle bölgesel gelir eşitsizliğini ölçmede gelirin en önemli bileşeni olan ücretler kullanılmıştır. Ücret eşitsizliği, gelir eşitsizliği için iyi bir proxy olarak düşünülmüştür. Bununla birlikte gelirin en adil dağılan kısmını ücretler oluşturmaktadır. Faiz, rant, kar gibi ücret dışı gelirler çok daha eşitsiz bir dağılıma sahiptir.

Türkiye’de bölgesel eşitsizlik, Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze taşınan bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Cumhuriyet tarihi boyunca farklı iktisat

politikaları uygulansa da bölgesel kalkınma sorunu her dönemde gündemde yer almıştır. Özellikle Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde bölgesel gelişmişlik farkları daha da önem kazanmıştır (Filiztekin, 2009, 1).

Türkiye'nin dışa açılma ve uluslararası piyasalara eklemlenme sürecinde geçen otuz yıldan sonra, Marmara, Ege ve Orta Anadolu'da yeni endüstriyel merkezler ortaya çıkmakla birlikte, Türkiye'de bölgesel eşitsizlikte önemli bir değişiklik olmamıştır. Doğu illeri hala yoksulluk ve göç sorunlarıyla boğuşmaktadır. Doğu'dan Batı'ya göçün politik nedenlerinin yanı sıra, eğitim ve sağlık hizmetlerinden yeterince yararlanamama, düşük ekonomik performans ve buna bağlı olarak ortaya çıkan işsizlik gibi iktisadi nedenleri de bulunmaktadır (Doğruel ve Karaman, 2011, 2). Her ne kadar Kalkınmada Öncelikli Yöre (KÖY), Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), Doğu Anadolu Projesi (DAP) ve Doğu Karadeniz Projesi (DOKAP) gibi geri kalmış bölgelerin kalkınmasına yönelik projeler yapılmışsa da Doğu ile Batı arasındaki eşitsizlik kapanmamakta hatta giderek açılmaktadır.

3.1 Neo-Liberal Dönem Türkiye Ekonomisine Genel Bir Bakış

1980'lerin başında Türkiye ekonomisi temel bir dönüşüm yaşamıştır. 1970'lerin sonuna gelindiğinde, ödemeler dengesini finanse etmekte yaşanan güçlüklerle ciddi döviz krizleri, yüksek enflasyon ve negatif büyüme eşlik etmiş, bu sorunları ortadan kaldırmak ve sürdürülebilir büyümeyi sağlamak üzere 1980 yılında ihracata yönelik büyüme modeline geçilmiştir. 24 Ocak 1980 kararları ile iç finansal piyasalarda, mal piyasalarında, dış ticaret rejiminde ve döviz kuru rejiminde serbestleşmeye dayanan bir istikrar ve yapısal uyum programı açıklanmış ancak program, 12 Eylül askeri darbesi sonrasında uygulamaya konmuştur (Aktan, 1997, 174).

Türkiye'nin liberalizasyon ve küresel piyasalara eklemlenme sürecini üç dönemde inceleyebiliriz. 1981-1988 döneminde, ülkeye yabancı sermaye girişi kontrol edilirken, dış ticaretin önündeki engeller kaldırılmış ve ihracatı teşvik edici politikalar uygulanmıştır. Dönemin temel politika araçları döviz kuru ve ihracatçı sektörlerin sübvansede edilmesi olmuştur (Yeldan, 2000, 8). Bu dönemde uygulanan bir diğer politika da reel ücretlerin baskılanmasıdır. Reel ücretlerdeki düşüş iki şekilde ihracatı desteklemektedir. Bunlardan ilki reel ücretlerdeki düşüşle iç talebin kısılmasıdır. İthal ikameci dönemde ücret hareketlerini belirleyen temel etken kitlesel

bir iç tüketim pazarına duyulan ihtiyaç ve bunun sonucu olarak yüksek reel ücret politikası iken, 1980'li yıllarda hedef ücretleri düşürerek talebin kaynağını iç piyasadan dış piyasaya kaydırmak ve böylece ülkenin küresel ekonomiye eklemlenmesini sağlamak olmuştur. İkincisi, reel ücretlerdeki düşüş, ihracatçı firmaların emek maliyetlerini azaltarak bu firmalara uluslararası piyasalarda rekabet gücü kazandırmıştır (Onaran, 2000, 196-197). 1981-1988 döneminde özel imalat sanayi katma değerinde ücretli emeğin payı % 27.5'den % 17.1'e gerilerken kamuda % 25'den % 13'e düşmüştür. Bu süreçte özel imalat sanayinde ortalama mark-up oranı % 31'den % 38'e yükselmiştir (Boratav, Yeldan ve Köse, 2000, 3).

Türkiye'nin global ölçekte rekabet edebilmesi için 1981-1988 yıllarında TL yıllık ortalama % 4 devalüe edilmiştir. Ücretler de 12 Eylül darbesinin baskıcı ortamında sendikalar ve meslek örgütlerinin kapatılması ile kolayca baskılanmıştır. 1986 yılında reel ücretler 1978 yılına göre % 40 azalmıştır. İhracata dayalı bu politikalar ihracat hacmini artırmakta oldukça başarılı olmuştur. İhracat hacmi 1980'de 2.9 milyar ABD doları iken 1989'da 11.8 milyar ABD dolarına çıkmıştır. Aynı dönemde ihracatın kompozisyonunda da değişiklikler meydana gelmiş, sanayi ürünlerinin toplam ihracattaki payı yüzde 36'dan yüzde 78'e çıkmıştır. 1980'lerde ithalat rejiminin kademeli olarak liberalleştirilmesi sonucunda, ihracattan daha yavaş olmakla beraber, ithalatta da artış gözlenmiş ve 1980'de 7.9 milyar ABD doları olan ithalat 1989'da 15.8 milyar ABD dolarına çıkmıştır (TCMB, 2002, 20).

1989-1995 döneminde, finansal serbestleşme ile Türkiye küresel piyasalara tam bir entegrasyon süreci yaşamıştır. 1989 yılında ülkeye yabancı sermaye girişinin önündeki engeller kaldırılırken, mal piyasalarındaki tavan fiyat uygulamaları, kotalar vb. koruyucu uygulamalara son verilmiştir. Ancak finansal serbestleşme sonrası kısa vadeli yabancı sermayeye dayalı büyüme politikası ülke ekonomisini dışsal şoklara karşı kırılgan bir hale getirmiştir (Yeldan, 2000, 12). Cari açık iç borçlanma ile kapatılırken faiz oranları ve enflasyonda ciddi artış yaşanmış ve bu politika 1994'te sürdürülemez bir hal almıştır. 1994 krizine yanıt olarak hükümet, 5 Nisan Kararları olarak anılan mali düzenlemelere odaklı geniş bir istikrar ve reform programı başlatmış, bu program çerçevesinde zaten gündemde olan kamu kurumlarının özelleştirilmesine hız verilmiştir (Elveren ve Galbraith, 2009, 178-179).

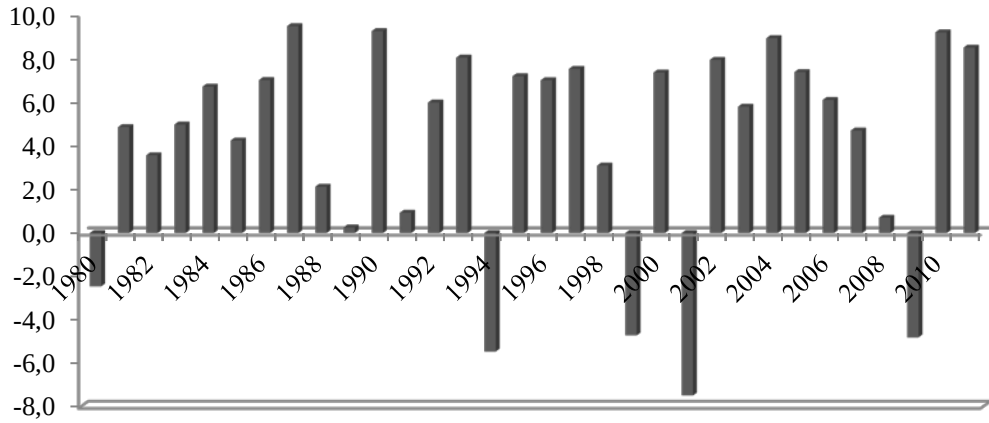
1995 yılı Türkiye'nin dışa açılma sürecinde önemli bir köşe taşıdır. 1993 yılında başlayan Avrupa Birliği ile tarifeleri uyumlulaştırma süreci, 1995 yılında Gümrük

Birliği Anlaşması ile sonuçlanmış ve 1996’da resmen uygulanmaya başlamıştır. Böylece Türkiye, Avrupa Birliği (AB) ve Avrupa Serbest Ticaret Topluluğu (EFTA) lkeleri menşeili mallardan alınan tüm vergiler ve miktar kısıtlamalarını iptal etmeyi ve üçüncü ülkelere ortak gümrük tarifelerini uygulamayı kabul etmiştir. Sonuç olarak, 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren AB ve EFTA lkeleri menşeili malların ağırlıklı koruma oranı yüzde 5.9’dan yüzde sıfıra düşürülmüştür. Ayrıca, nc ülkelerden gelen mallara uygulanan ithalat koruma oranı da yüzde 10.8’den yüzde 6’ya düşmüştür. Gümrük Birliği ile birlikte Türkiye’nin ihracat ve ithalatında keskin artışlar yaşanmıştır (TCMB, 2002, 10).

1998 yılında hükümet IMF’nin öncülüğünde yeni bir dezenflasyon programı başlatmıştır. Ancak, 1998 Rusya Krizi, 1999 Genel Seçimleri ve Ağustos ve Kasım ayında yaşanan depremler kamunun mali dengesini bozmuş ve program başarıya ulaşamamıştır. 1999 Aralık ayında hükümet IMF ile yapılan stand-by anlaşması çerçevesinde döviz kurunun çapa olarak kullanıldığı yeni bir üç yıllık istikrar programına başlamıştır. Ancak 2000 yılının Kasım ayında bankacılık sektöründe patlak veren krizle birlikte ülkeden yabancı sermaye kaçışı başlamış ve kriz derinleşmiştir. Enflasyonu tek haneli rakamlara indirmeyi hedefleyen istikrar programı uygulamaya konduktan sadece on dört ay sonra kmştr (Cizre ve Yeldan, 2002).

Yeni istikrar programı Mayıs 2001’de uygulamaya konmuş, 2002 yılında program geliştirilerek uygulamaya devam edilmiştir. 2002-2005 yılları arasında örtük olarak gerçekleştirilen enflasyon hedeflemesi, 2006 yılından itibaren açıkça yürütülmüştür. Bu dönemde enflasyon tek haneli rakamlara düşürülürken, büyüme yeniden canlandırılmış, kamu maliyesi güçlendirilmiştir. Bu dönemde elde edilen yüksek büyüme ve düşük enflasyon rakamları programın başarısını göstermektedir (Elveren ve Galbraith, 2009, 179).

Şekil 3.1: 1980-2011 Büyüme Oranları

Kaynak : Türkiye İstatistik Kurumu, www.tuik.gov.tr

*2007 yılı ve sonrası 1998 yılı baz alınarak hesaplanmıştır.

2008 yılındaki küresel ölçekli kriz, Türkiye’yi de etkilemiş, 2009 yılında Türkiye ekonomisi yaklaşık % 5 küçülmüştür. Ancak 2010 ve 2011 yıllarında yeniden pozitif büyüme rakamlarına ulaşılmıştır.

3.2 1980 Sonrası Türkiye Emek Piyasasının Özellikleri

• İstihdam

Türkiye’de nüfus artış hızı, gelişmiş ülkelere göre oldukça yüksektir ve nüfus artış hızı istihdam artış hızını uzun yıllardır geçmektedir. 1980’den 2004 yılına kadar çalışma yaşındaki nüfustaki artış 23 milyon olurken, bu dönemde sadece 6 milyon iş yaratılabilmektedir. Bu durumun bir sonucu olarak Türkiye’de istihdam oranı diğer gelişmekte olan ülkelere göre düşüktür (Turkey Labor Market Study, 2006, 10). 2011 yılında istihdam oranı % 45 olarak gerçekleşirken Avrupa Birliği’ne üye ülkelerde ortalama istihdam oranı % 65’tir. Türkiye’deki düşük istihdam oranının bir nedeni çalışma yaşındaki kadınların istihdamının düşük olmasıdır.

Ticari serbestleşmenin GOÜ’lerde, ihracata dayalı emek yoğun sektörlerde istihdamı artırması beklenir. İthal ikameci sanayileşme stratejisinin göreceli fiyatları ihracata dayalı sektörlerin aleyhine bozduğu düşünülmektedir. Türkiye, gelişmekte olan ülkeler grubuna dahil olan bir ülke olarak emek bakımından zengindir ve emek yoğun sektörlerde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu kabul edilmektedir. İhracata dayalı sanayileşmeye geçişle birlikte, reel ücretlerdeki düşüşün ve faiz oranlarındaki

artışın, kaynakları ihracatçı emek yoğun sektörlere doğru yeniden dağıtması ve emeğin sermaye yerine ikame edilmesi beklenir. Dahası finansal liberalleşme sonucu artan faiz oranlarının tasarrufları ve yatırımları artıracığı, artan yatırımların ise daha fazla istihdam olanağı yaratacağı düşünülür (Taymaz, 1999, 5). Ancak Türkiye’de ihracata dayalı sanayileşme modeline geçişle birlikte özellikle imalat sanayinde istihdamda bir artış yaşanmışsa da bu artış beklentilerin altında kalmıştır. 1980 yılında imalat sanayinin toplam istihdam içindeki payı % 12.5 iken 2011 yılında bu rakam yalnızca % 18.1’e yükselmiştir ve hala tarımın istihdam içindeki payının altındadır. İmalat sanayinin istihdam içindeki payının 1995 sonrası hız kazandığı görülmektedir. Erilat (2000), 1980 sonrası imalat sanayindeki istihdam artışının gerek mutlak gerekse yüzde olarak 1969-1978 döneminin altında olduğunu belirtmektedir.

Tablo 3.1 : 1980 Sonrası İmalat Sanayinin Toplam İstihdam İçindeki Payı

Dönem	İmalat Sanayinin Toplam İstihdam İçindeki Payı (%)
1980	12.5
1985	13.3
1990	14.2
1995	14.7
2000	16.9
2005	19.9
2011	18.1

Kaynak: TÜİK sanayi ve iş istatistikleri kullanılarak hesaplanmıştır.

Tablo 3.2’de 1980 sonrası tarım, sanayi ve hizmetlerin toplam istihdam içindeki payları gösterilmiştir. 1980 yılında istihdam edilenlerin yarıdan fazlası tarım sektöründe yer alırken sanayinin payı yalnızca % 14.6’dır. Türkiye’nin dışa açıldığı ve ihracata dayalı sanayileşme modelini benimsediği 30 yıllık süreçte tarımın toplam istihdam içindeki payı azalsa da gelişmiş ülkelere göre hala oldukça yüksektir. Tarımın 2011 yılında GSYİH içindeki payı % 8.9 iken istihdam içindeki payı % 25.5’tir. Bu veriler, tarım sektöründe verimliliğin çok düşük olduğuna ve gizli işsizliğin yaygınlığına işaret etmektedir.

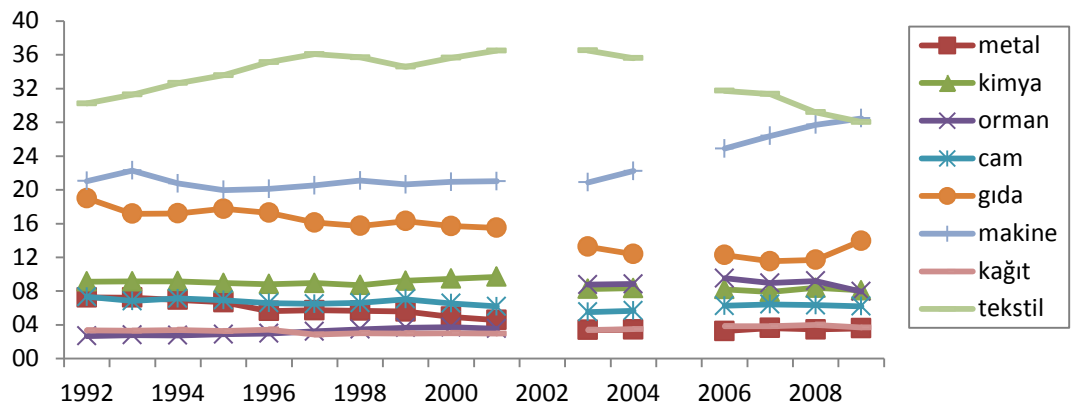
Sanayinin istihdam içindeki payı bu süreçte artmıştır ancak hala tarımın altında yer almaktadır. Tarım sektöründen ayrılan kesim daha çok hizmetler sektöründe istihdam edilmiştir. Hizmetler sektörünün istihdam içindeki payı % 32.2’den % 55’e yükselmiştir.

Tablo 3.2: 1980-2011 Dönemi İktisadi Faaliyet Kollarına Göre İstihdam

Dönem	İstihdam (bin kişi)	Tarım (%)	Sanayi (%)	Hizmetler (%)
1980	16523	53.2	14.6	32.2
1985	17547	49.4	15.7	34.9
1990	18539	46.9	15.3	37.8
1995	20586	44.1	16.0	39.9
2000	21580	36.0	17.7	46.3
2005	20067	25.7	20.8	53.5
2011	24110	25.5	19.5	55.0

Kaynak: TÜİK sanayi ve iş istatistikleri kullanılarak hesaplanmıştır.

Şekil 3.2 : İmalat Alt Sanayi Dallarının Toplam İmalat İstihdamı İçindeki Payları

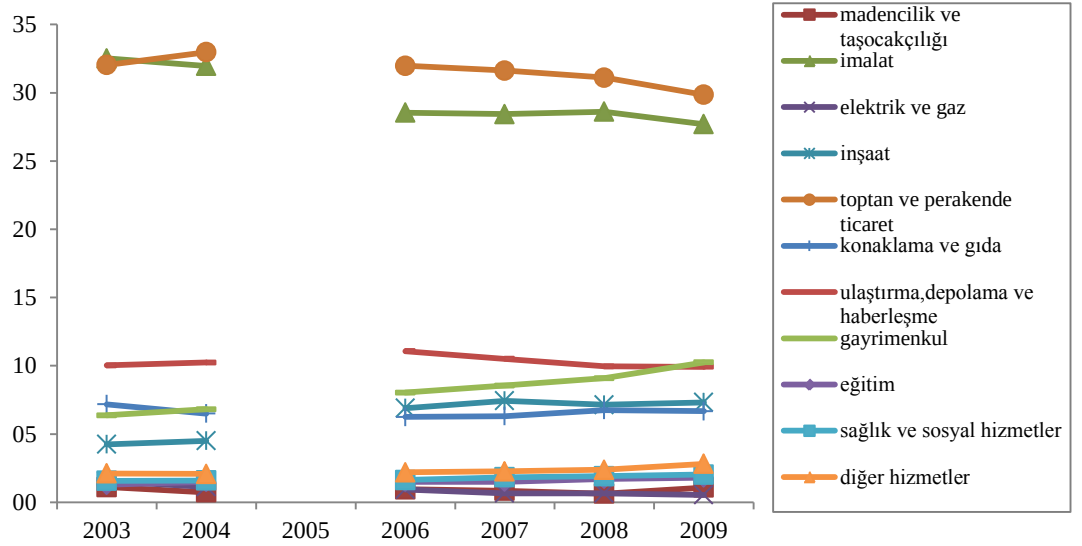

Kaynak: TÜİK sanayi ve iş istatistikleri kullanılarak hesaplanmıştır.

Not: 2002 ve 2005 yılı istihdam verileri bulunmadığı için grafikte yer almamaktadır.

Şekil 3.2’de imalat sanayi alt dallarının toplam imalat sanayi istihdamı içindeki paylarının yıllara göre değişimi gösterilmiştir. Grafikte görüldüğü üzere, tekstil, makine ve gıda alt sektörleri imalat sanayi içinde önemli bir ağırlığa sahiptir. 1990’larda yükselişe geçen tekstil sektörü 2000’lerin başında düşüşe geçmiştir. Makine sanayi ise 2000’li yıllarda hızlı bir yükselişe tekstili yakalamıştır. Gıda sektörü 1990’lardan itibaren düşüş eğilimindedir. Orman ve orman ürünleri imalatı 2000’li yıllarda imalat sanayi içindeki istihdam payını artırmıştır. Kimya, cam ve kağıt endüstrilerinde ciddi bir değişim yaşanmazken, metal endüstrisinin imalat sanayi içindeki payı azalmıştır.

Şekil 3.3 : 2003-2009 Dönemi Tarım Dışındaki Sektörlerin Toplam İstihdam İçindeki Payları

Kaynak: TÜİK sanayi ve iş istatistikleri kullanılarak hesaplanmıştır.

Not: 2002 ve 2005 yılı istihdam verileri bulunmadığı için grafikte yer almamaktadır.

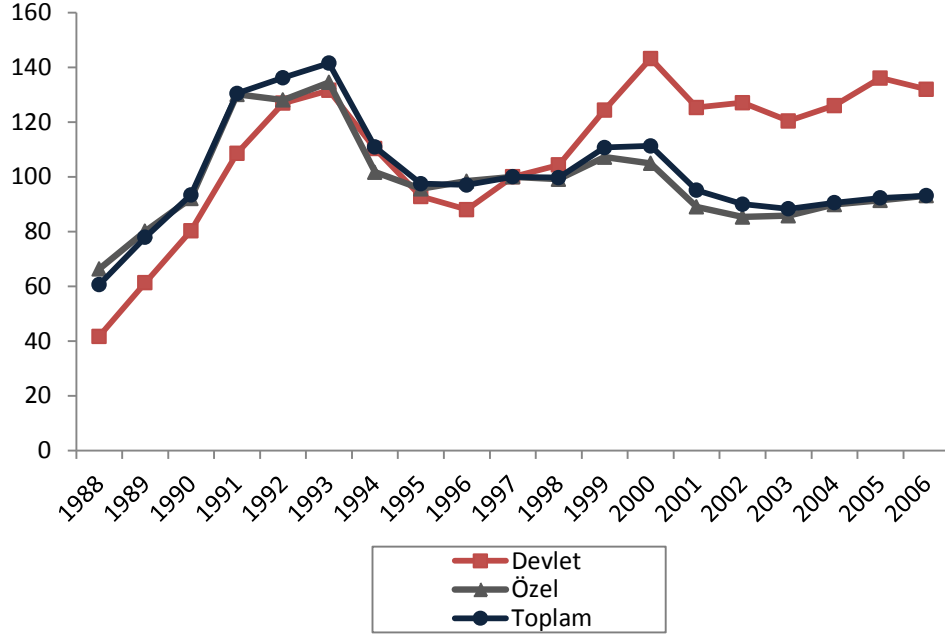
Şekil 3.3’te görüldüğü gibi, tarım dışı toplam istihdam içinde en yüksek pay toptan ve perakende ticaretin olurken imalat sanayi onu takip etmektedir. Her iki sektörün payında da 2000’li yıllarda düşüş trendi gözlenmektedir. Gayrimenkul ve diğer kiralama faaliyetleri ile inşaat sektörünün istihdam içindeki payları artarken diğer sektörlerde önemli bir değişiklik göze çarpmamaktadır.

• Ücretler

Türkiye’nin 1980 yılında uygulamaya başladığı yapısal uyum programında ücret politikaları önemli bir role sahiptir. 1970’lerin sonunda tıkanan ithal ikameci sanayileşme modelinin yarattığı sorunlar, ihracata dayalı sanayileşme ile çözülmeye çalışılmış ve Türkiye’nin uluslararası piyasalarda rekabet gücünü arttırmak için reel

ücretler baskılanmıştır. İş hukukunda yapılan değişiklikler ve emeğin örgütlenmesini engelleyici sendikal sınırlamalar gelirin yeniden dağılımını emek aleyhine değiştirmiştir (Onaran, 2000, 196).

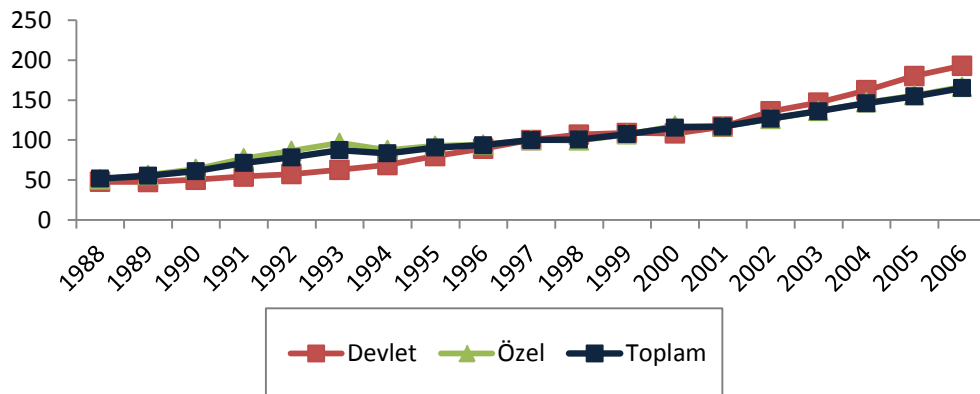
Şekil 3.4 : 1988-2006 İmalat Sanayinde Saat Başı Reel Ücret Endeksi (1997=100)

Kaynak : TÜİK İstihdam ve Ücret İstatistikleri

1986 yılında reel ücretler 1978 yılına göre %40 azalmıştır. Ancak 1989 yılında işçi hareketinin yeniden ivme kazanması ve popülist politikalara dönüşle birlikte reel ücretlerde artış gözlenmiştir. Yukarıdaki grafikte bu artışın 1993 yılına kadar sürdüğü daha sonra düşüşe geçtiği görülmektedir. 2000’li yıllarda da reel ücretlerde bir artış yaşanmamıştır.

Şekil 3.5: 1988-2006 İmalat Sanayi Verimlilik Endeksi (1997=100)

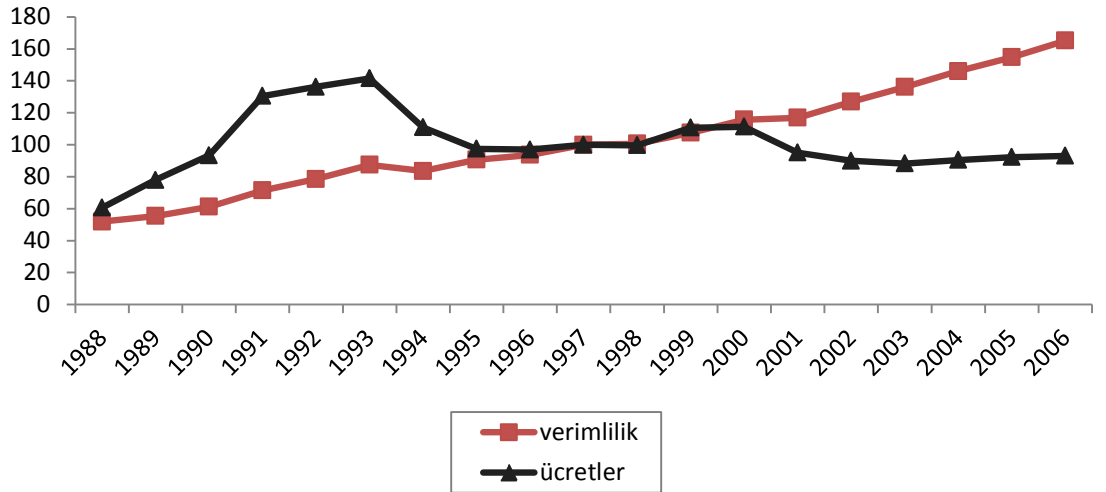

Kaynak : TÜİK İstihdam ve Ücret İstatistikleri

Yukarıdaki grafiğe göre Türkiye’de dışa açık dönemde emek verimliliğinde önemli ölçüde artış meydana gelmiştir. Özellikle 2000 sonrası kamudaki verimlilik artışı dikkat çekicidir. Bu verimlilik artışının kamuda ücretlere de yansıdığını bir önceki grafikte görebiliriz. Kamuda 1998 sonrası reel ücretler özel sektörü geçmiştir.

Verimlilik artışı kısa dönemde istihdamdaki artışı yavaşlatsa da uzun dönemde ekonomide yeni işlerin yaratılması yüksek verimliliğe bağlıdır. Güney Kore ve İrlanda deneyimlerinin gösterdiği üzere, verimlilik artışı büyüme ve istihdam artışını uyarır. Türkiye’de 1980-2000 dönemi verimlilikte gözlenen artış, diğer orta gelir grubu ülkelerin ortalamasından daha yüksektir (Turkey Labor Market Study, 2006, 13). Ancak Calmon ve diğ. (1999), Brezilya örneğinde verimlilikteki göreceli değişimle istihdamdaki değişim arasında negatif ilişkinin varlığına dikkat çekmektedirler.

Şekil 3.6 : 1988 2006 İmalat Sanayinde Verimlilik ve Ücretler (1997=100)

Kaynak : TÜİK İstihdam ve Ücret İstatistikleri

Şekil 3.6’da görüldüğü gibi 1995 yılına kadar reel ücretler verimliliğin üstünde seyrederken, 1995-2000 yıllarında çakışık bir seyir izlemiş, 2000’li yıllardan sonra ise reel ücretler verimliliğin altında kalmıştır. 1988-2006 döneminde verimlilikte sürekli bir artış trendi gözlenirken, reel ücretler 80’lerin sonu 90’ların başında yükselmiş, 1993 yılından itibaren ise düşüşe geçmiştir.

- **İşgücüne Katılım Oranı**

Türkiye’de işgücüne katılım oranı uluslararası standartlara göre son derece düşüktür ve uzun dönemde düşüş trendine sahiptir. 2011 yılında işgücüne katılma oranı % 49.9 iken işsizlik oranı % 9.8 olarak gerçekleşmiştir. İşgücüne katılım ve

istihdam oranları cinsiyete ve yaşanan yere göre değişmektedir. Örneğin kırsal kesimde katılım oranı kente göre daha yüksektir. Bu durum tarım sektöründe geçimlik kesimin yaygınlığı ve ailenin tamamının üretime katılması gibi faktörlerce açıklanabilir. Tarım sektöründe işgücüne katılım ve istihdam oranları yüksek ancak verimlilik düşüktür.

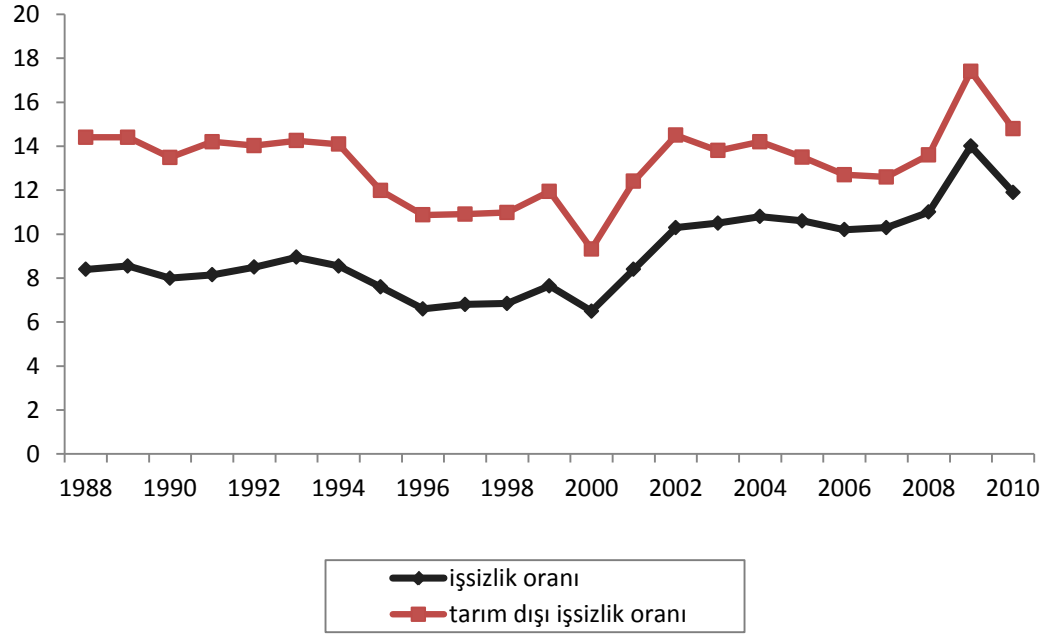
Türkiye’de genel olarak erkeklerin işgücüne katılım oranı kadınların katılım oranından daha yüksektir. 2011 yılında erkeklerin %71.7’si işgücüne katılırken kadınların yalnızca % 28.8’i işgücüne dahil olmuştur. Kırsal kesimde kadınların işgücüne katılımı kente göre daha yüksektir. 2011 verilerine göre, kırsal kesimde yaşayan kadınların % 41.3’ü işgücüne katılırken kentte yaşayan kadınların yalnızca % 25.3’ü işgücüne dahil olmuştur (TÜİK 2011 yılı Hane halkı İşgücü Anketi).

- **İşsizlik**

Türkiye’de emek piyasasında katılıklara neden olabilecek kurumsallaşma oldukça zayıftır. İşsizlik sigortası uygulamaya 1.6.2000 tarihinde geçirilmiştir ancak hem yararlanma kriterlerinin zorluğu hem de süresinin kısalığı açısından işsizlik oranını etkileyebilecek seviyede değildir. Türkiye’de asgari ücret politikası mevcut olmakla beraber, asgari ücret düşük düzeydedir ve emek talebini kısıtıcı etki yapması düşük bir olasılıktır. Ancak kıdem tazminatının varlığı, işten çıkarmayı zorlaştıran bir unsur olarak istihdamı korur. Kıdem tazminatı resesyonda işsizliğin artmasını frenleyebileceği gibi canlanma dönemlerinde de emek talebini kısıtıcı bir etki yaratabilir. Sendikalaşma oranı özel sektörde çok düşüktür. Dolayısıyla, özellikle 1-100 arası işçi çalıştıran ve istihdamın yarısından fazlasını gerçekleştiren kesimde, işsizlik oranındaki değişimler reel ücret değişimleri üzerinde etkilidir (Gürsel ve Ulusoy, 1999, 92).

Şekil 3.7’de 1988-2010 döneminde işsizlik oranı ve tarım dışı işsizlik oranının seyri gösterilmiştir. İşsizlik oranı 2001 krizinin ardından % 10 seviyesinin üzerine çıkmıştır ve 2000’li yıllardaki görece yüksek büyüme rakamlarına rağmen yüksek seviyesini korumuştur. Tarım dışı işsizlik oranının yüksekliği tarımdaki gizli işsizliğe işaret etmektedir.

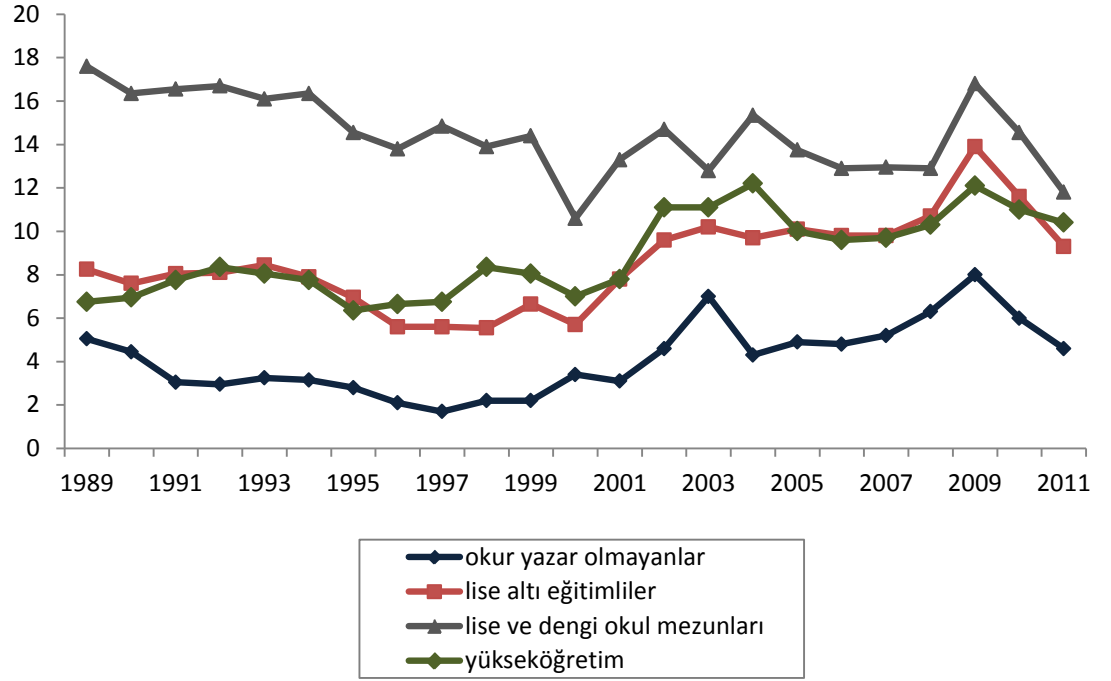
Şekil 3.7: 1988-2010 Dönemi İşsizlik

Kaynak: TÜİK Hane halkı İşgücü Anketleri

Son yıllarda yapılan çeşitli teorik ve ampirik çalışmalarda, eğitimin istihdam üzerindeki olumlu etkisi vurgulanmaktadır. Teorik beklenti eğitim düzeyi arttıkça işsizliğin azalması yönündedir. Ancak Türkiye’de eğitim işsizlik ilişkisine baktığımızda beklenenin aksine lise seviyesine kadar eğitim düzeyi arttıkça işsizliğin de artmakta olduğunu görüyoruz. Liseden sonra ise düşüş söz konusudur. En yüksek işsizlik oranı lise mezunları arasında görülmektedir. İşsizlik oranının lise mezunlarında daha düşük eğitimsizlere göre yüksek olmasının bir nedeni, lise eğitiminin kişiye bir vasıf kazandırmaması ancak lise mezunlarının iş kalitesi ve ücret beklentilerinin yüksek olmasıdır. Tarımda istihdam edilen kesimin genelde daha düşük eğitim düzeyine sahip olması da daha az eğitimlilerde işsizlik oranını düşürmektedir. Enformel sektörün varlığı ve düşük eğitimlilerin daha çok bu sektörde istihdam edilmesi de düşük eğitimlilerde işsizlik oranını azaltan bir diğer faktördür (Ansal ve diğ., 2000, 193).

Şekil 3.8:Eğitim Durumuna Göre İşsizlik

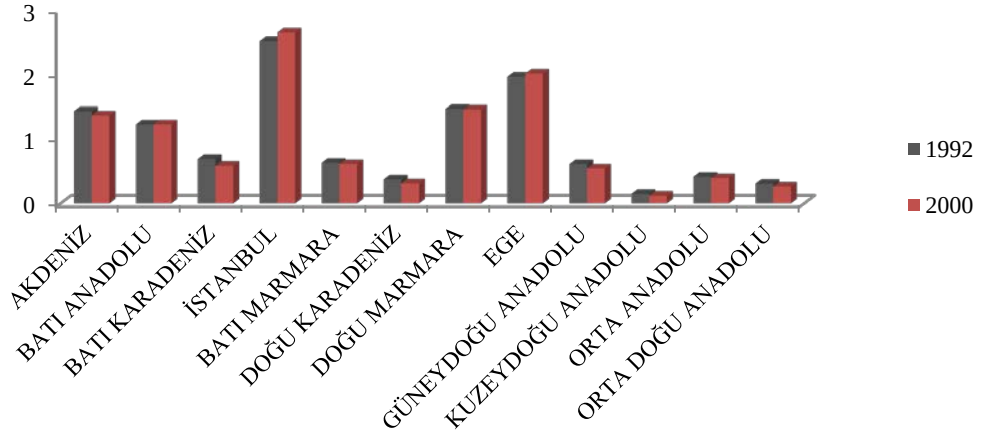

Kaynak: TÜİK Hane halkı İşgücü Anketleri

3.3 Neo-liberal Dönemde Bölgesel ve Sektörel Eşitsizlik

Türkiye’de Batı ile Doğu arasındaki yaşam standardı ve gelir eşitsizliği gerek politik arenada gerekse ekonomide önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. 1970’li yıllardan itibaren beş yıllık kalkınma planları bölgesel bir perspektife de sahiptir. Güneydoğu Anadolu projesi (GAP), Doğu Anadolu Projesi (DAP) ve Doğu Karadeniz Projesi (DOKAP) bu bölgelerdeki geri kalmış illerde sosyoekonomik koşulları iyileştirmek için geliştirilmiş projelerdir. Ek olarak geri kalmış bölgelerde özel yatırımı ve ekonomik kalkınmayı amaçlayan yatırım teşvikleri kullanılmıştır. (Aldan ve Gaygısız, 2006, 1). Ancak bölgesel eşitsizlik literatürü, bu politikaların yetersiz kaldığını ve Türkiye’deki ikili yapının değişmediğini göstermektedir. 1992 ile 2000 yıllarında bölgelerin görece GSYİH’larını karşılaştırdığımızda bölgelerin görece GSYİH’larında dikkati çeken bir değişiklik olmadığı görülmektedir.

Şekil 3.9: 1992 ve 2000 Yılları Bölgelerin Görelî Geliri (İBBS Düzey 1)

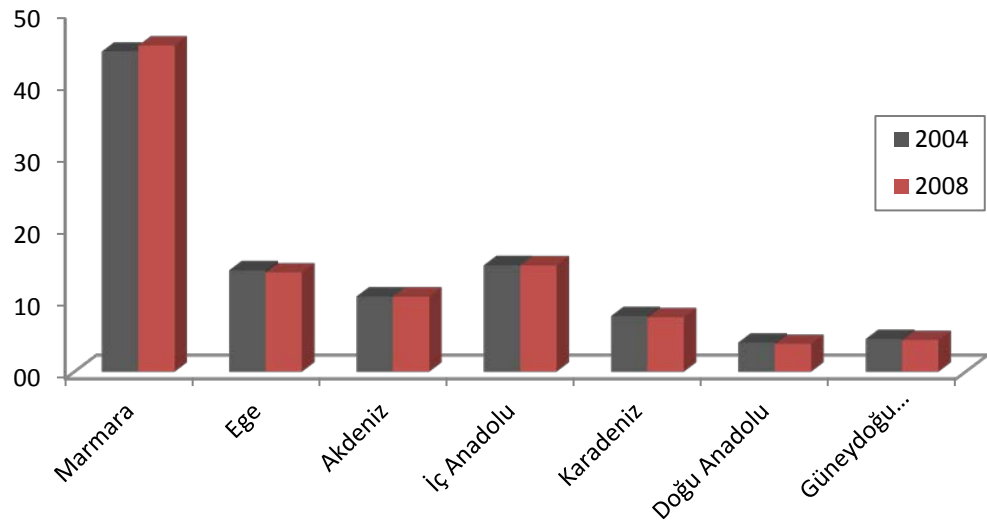

Türkiye Ortalaması = 1

Kaynak : TÜİK verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

Şekil 3.10’da yedi bölgenin 2004 ve 2008 yılları toplam katma değer içerisindeki payları gösterilmiştir. Marmara Bölgesi toplam katma değer neredeyse yarısını yaratırken, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu’nun toplam katma değer içindeki payı % 5’in altındadır.

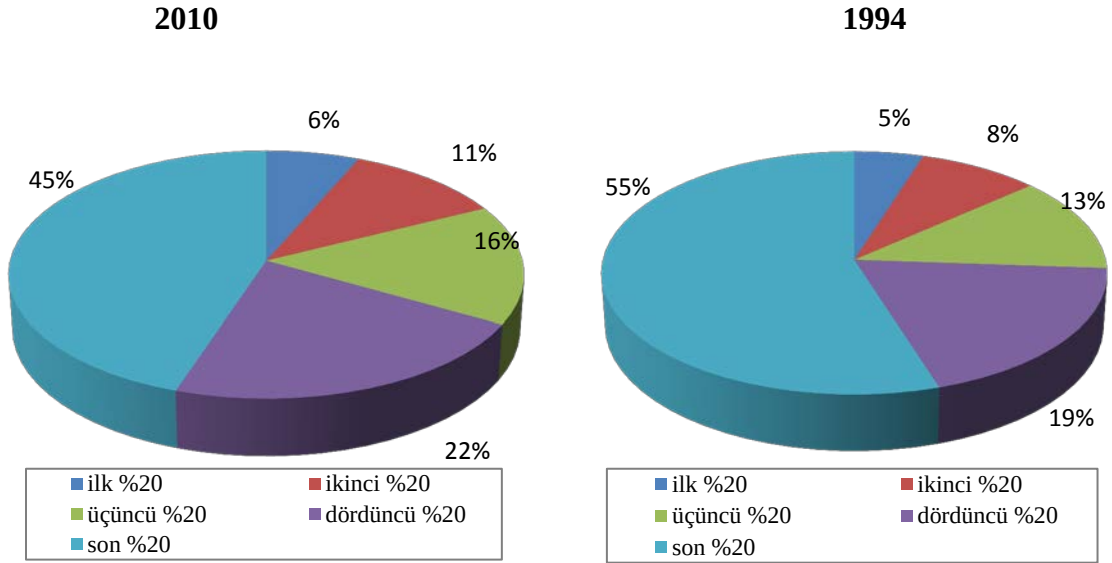
Şekil 3.10 : Bölgelerin Toplam Katma Değer İçerisindeki Payları (7 Bölge)

Kaynak : TÜİK verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

Genel olarak neo-liberal politikaların tüm dünyada iki şekilde eşitsizliği arttırdığı söylenebilir: gelirin büyük kısmının finans sektörüne akması ve gelirin öne çıkan şehir ya da şehirlerde yoğunlaşması. Yapılan çalışmalar göstermiştir ki Türkiye de bu genel resmin dışında değildir (Elveren ve Galbraith, 2009, s.181).

Şekil 3.11: Gelirin %20’lik Dilimlere Göre Dağılımı

Şekil 3.11 1994 ve 2010 yılları hane halkı kullanılabilir gelirinin % 20’lik dilimlere göre dağılımını göstermektedir. Bu eşitsizlik ölçütünde hane halkları kullanılabilir gelirlerine göre en düşükten en yükseğe sıralanarak % 20’lik dilimlere bölünür. İlk %20 en düşük gelir grubunu, son % 20 en yüksek gelir grubunu ifade eder. 2010 yılında en zengin % 20’lik kesimin gelirden aldığı pay 1994 yılına göre % 10 azalırken diğer grupların aldığı pay artmıştır. Bu veriler, Türkiye’de 1994 yılına oranla gelir eşitsizliğinin azaldığına işaret etmekle birlikte en zengin % 20’lik dilimin gelirden aldığı pay hala yüksektir.

Gini katsayısı kişisel gelir dağılımını ölçmek için yaygın olarak kullanılan bir dağılım ölçüsüdür. Gini katsayısı, Lorenz eğrisine bağlı ve eğri ile köşegen arasında kalan alanın, köşegenin altında kalan toplam alan oranına eşittir. Bu oran büyüdükçe, dağılımdaki eşitsizlik artıyor demektir. Gini ölçüsü “0 ile 1” arasında değişir. Bir toplumda, gelir eşit olarak paylaşılmışsa, gini katsayısı “0”a eşit, toplumdaki tüm geliri yalnız bir kişi almışsa, gini katsayısı “1” e eşit olmaktadır (TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Anket Metaveri). Türkiye’de Gini katsayısı zaman içinde düşme eğilimindedir. Gini katsayısı 1994 yılında % 49 ölçülürken, 2010 yılında % 38’e düşmüştür. 2006 yılından itibaren TÜİK İBBS Düzey 1’e göre bölgesel Gini katsayılarını da açıklamaktadır.

Tablo 3.3: Bölgelere Göre Gini Katsayıları (İBBS Düzey 1)

Bölge	Gini
TR1 İstanbul	0.352
TR2 Batı Marmara	0.354
TR4 Doğu Marmara	0.359
TR7 Orta Anadolu	0.362
TR9 Doğu Karadeniz	0.365
TR8 Batı Karadeniz	0.367
TRB Ortadoğu Anadolu	0.378
TR5 Batı Anadolu	0.382
TRC Güneydoğu Anadolu	0.382
TR3 Ege	0.387
TRA Kuzeydoğu Anadolu	0.391
TR6 Akdeniz	0.393

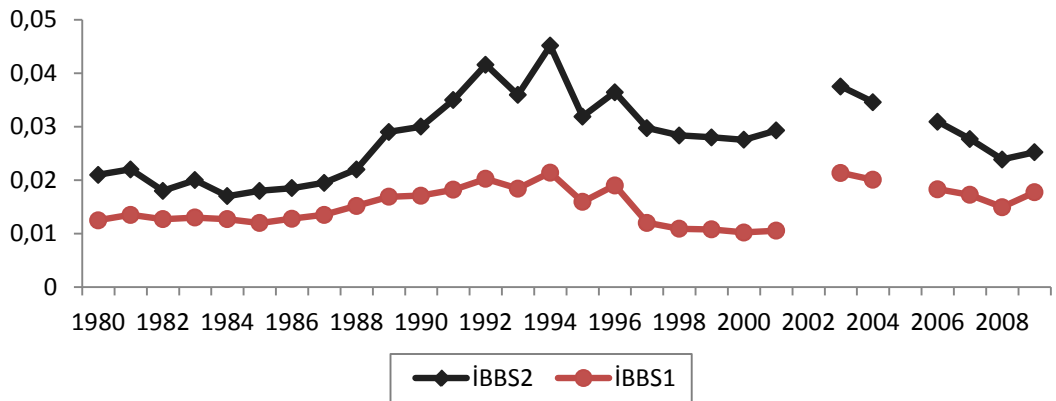
Kaynak: TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2006-2010

Not: 2006- 2010 döneminde ölçülen Gini katsayılarının beş yıllık ortalamaları alınmıştır.

Tablo 3.3'e göre gelir dağılımı en adaletsiz olan bölgeler Akdeniz, Kuzeydoğu Anadolu ve Ege iken, gelirin görece eşit dağıldığı bölgeler İstanbul ve Marmara Bölgesidir.

Diğer bir eşitsizlik ölçütü Theil'in T istatistiğidir. Theil'in, toplulaştırılmış verilere uygulanabilmesi ve grupların eşitsizliğe yaptığı katkının ayrıştırılabilmesi gibi avantajları bulunmaktadır.

Şekil 3.12 : 1980-2009 Dönemi Bölgeler Arası Ücret Eşitsizliği (İBBS Düzey1 ve Düzey2)

Kaynak : 1980-1991 Elveren (2010). 1992 sonrası TÜİK verileri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Not: 2002 ve 2005 yıllarına ait bölgesel sanayi istatistiklerine ulaşamadığı için bu yıllarda theil istatistiği hesaplanamamıştır.

Şekil 3.12’de Türkiye’nin ihracata yönelik sanayileşme politikasının başlangıç yılı olan 1980’den 2009 yılına kadar bölgeler arasında ücret eşitsizliğinin seyri gösterilmiştir. 80’lerin sonu 90’ların başında artan bölgeler arası eşitsizlik, 90’ların ortalarından itibaren düşme eğiliminde iken, 2003 yılında 1996 yılındaki seviyeye yükselmiştir. Daha sonra tekrar düşüş trendine girse de 1980 yılına göre hala yüksektir. Yani Türkiye’de neo-liberal dönemde bölgeler arası eşitsizlik artmıştır.

3.3.1 Literatür Özeti

Bölgesel ve sektörel eşitsizlik çalışmalarını kullandıkları yöntem itibariyle iki ana grupta toplayabiliriz. İlk grupta yer alan çalışmalar ücret ya da gelir eşitsizliği ölçütünü kullanarak ticari serbestleşmenin bölgeler ya da sektörler arası eşitsizliğe etkilerini incelemektedir. İkinci grupta yer alan çalışmalar ise illerin ya da bölgelerin GSYİH verilerini kullanarak ticari serbestleşme döneminde bölgeler arası gelir farklılıklarında yakınsama olup olmadığını araştırmaktadır. Öncelikle birinci grupta yer alan çalışmalar incelenecek, daha sonra ikinci gruptaki çalışmalara değinilecektir.

Literatürde UTİP (University of Texas Inequality Project) kapsamında Theil istatistiğini kullanarak eşitsizliğin bölgesel ve sektörel evrimini inceleyen çalışmalar bulunmaktadır. Obando (2006), Kosta Rika’da 1976-2004 döneminde Theil istatistiğini kullanarak ücret eşitsizliğini incelemiştir. Çalışmaya göre Kosta Rika’da ücret eşitsizliği 1976-1985 döneminde azalırken, 1985 sonrası dönemde dalgalı bir seyir izlemiştir. Obando yapısal reformların ücret eşitsizliği üzerindeki etkilerine de dikkat çekmiş, ticari serbestleşme ve finansal deregülasyonun ücret eşitsizliğini artırdığını belirtmiştir.

Spagnolo ve diğ. (2008), Şili’de 1990-2006 döneminde sektörler, meslek grupları ve bölgeler arası ücret eşitsizliğini Theil istatistiğini kullanarak analiz etmişlerdir. Sonuçlara göre sektörler arası eşitsizlik 1990-1996 periyodunda artarken, daha sonra düşüş trendine girmiş ve 2006 yılında 1990 yılındaki seviyesine geri dönmüştür. Çalışmada sektörler arası ücret eşitsizliğindeki artış ve düşüş finans sektörünün görece konumuna bağlı olarak açıklanmıştır. Meslek grupları arasında ücret eşitsizliğinde anlamlı bir değişiklik olmazken, bölgeler arası eşitsizlikte ülkenin en zengin ve en büyük iktisadi bölgesi olan Santiago’nun görece konumu etkilidir.

Calmon ve diğ. (1999), Brezilya İmalat Sanayi’nde 1985-1995 döneminde sektörler ve bölgeler arası ücret eşitsizliğini araştırdıkları çalışmalarında

makroekonomik gelişmeler ile ücret eşitsizliğinin seyri arasında güçlü bir ilişki olduğuna dikkat çekmektedirler. Çalışmanın önemli bulgularından bir tanesi, Brezilya’da yüksek ekonomik büyümenin ücretler üzerinde eşitleyici bir etkiye sahip olduğu, resesyon dönemlerinde ise eşitsizliğin arttığı şeklindedir. 1988-93 dönemi Brezilya’da hiper enflasyonun yaşandığı ve kişi başı GSYİH’nın % 8 azaldığı bir dönemdir. Bu dönemin diğer bir özelliği Brezilya’nın 1990’ların başında ticaret rejimini değiştirmesi ve dışa açılmasıdır. 1994 yılında Real Plan uygulamaya konulmuş ve enflasyon hızla düşürülmüştür. Bu dönemde kişi başı GSYİH’da % 7 artış gözlenmiştir. Ücret eşitsizliği 1988-1993 döneminde artarken 1994-1995 yıllarında azalmıştır.

Galbraith ve diğ. (2004), 1979-1998 dönemi Hindistan İmalat Sanayi’nde sektörler ve bölgeler arası ücret eşitsizliğindeki değişim trendini incelemişler ve Hindistan’da ilgili dönemde hem sektörler hem de bölgeler arasında ücret eşitsizliğinin arttığı bulgusuna ulaşmışlardır. Ayrıca bağımlı değişkenin Theil olduğu ve kontrol değişkeni olarak bölgelerin kişi başı reel gelirin kullanıldığı sabit etkiler (fixed effects) modeli tahmini ticari serbestleşmeyi takip eden dönemde ücret eşitsizliğindeki artışın hızlandığına işaret etmektedir.

Elveren ve Galbraith (2009) 1980-2001 yıllık sanayi istatistiklerini kullanarak hesapladıkları Theil endeksi ile, Türkiye’de sektörler ve bölgeler arası ücret eşitsizliğini incelemişlerdir. Genel olarak neo-liberal dönemde hem sektörler arasında hem de bölgesel düzeyde ücret eşitsizliğinin arttığı sonucuna ulaşmışlardır. 1980 sonrası dönemde özellikle 1987-1995 yılları arasında bölgesel düzeyde ücret eşitsizliğinde keskin bir artış olduğu, daha sonra yavaş bir düşüşle 2001 yılında 1991 yılındaki seviyesine gerilediği tespit edilmiştir. Ayrıca Türkiye’deki Doğu ve Batı arasındaki ikili yapının bu dönemde artarak sürdüğü, bölgeler arası herhangi bir yakınsama olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Elveren (2010), 1980-2001 döneminde imalat sanayi istatistiklerini kullanarak Türkiye’de İBBS Düzey 1 ve İBBS Düzey 2’ye göre bölgeler arası ücret eşitsizliğini incelemiştir. Çalışma sonucunda, 1980’lerin sonundan itibaren ücret eşitsizliğinin hem 12 alt bölgede (İBBS Düzey 1) hem de 26 alt bölgede (İBBS Düzey 2) arttığı bulgusuna ulaşılmıştır. Elveren ayrıca 2003 sonrası için tarım ve hayvancılık hariç tüm sektörlerin istatistiklerini kullanarak hesapladığı Theil istatistiği ile sektörler ve bölgeler arası eşitsizliği incelemiştir. Tüm sektörlerin dahil edildiği analiz sonucunda

sektörler arası eşitsizliğin azaldığı ancak bölgeler arası eşitsizliğin arttığı belirtilmiştir.

Elveren ve diğ. (2012), ticari açıklık, doğrudan yabancı yatırımlar, büyüme ve ücret eşitsizliği ilişkisini Johansen Eşbütünleşme ve Granger Nedensellik testleri ile incelemiştir. Çalışma sonuçlarına göre, ticari açıklık sonucu elde edilen yüksek ekonomik büyüme ücret eşitsizliğini de beraberinde getirmektedir.

İthal ikameci içe dönük sanayileşme stratejilerince uygulanan korumacı politikaların endüstri faaliyetlerinin birkaç merkezde toplanmasına neden olduğu genel olarak kabul gören bir görüştür. Dışa açık sanayileşmeye geçişle birlikte bu endüstrilerin bir kısmının diğer bölgelere dağılacığı iddia edilmektedir. Meksika ve Brezilya deneyimleri bu görüşü doğrularken, Endonezya ve Çin’de ticari serbestleşme endüstriyel aktivitelerin merkezileşme trendini etkilememiştir. Doğruel ve Doğruel (2006), ISIC Rev2 3 digit sanayi verilerini kullandıkları çalışmalarında, Türkiye’de ticari serbestleşmenin endüstrilerin bölgeler arası yeniden dağılımına etkisini araştırmışlar ve ticari açıklığın endüstriyel yeniden dağılım üzerinde sistematik bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Bu etkinin yakalanamamasının temel nedeni olarak, bölgelerin başlangıç koşullarının ve sosyal ve coğrafi özelliklerinin ekonomik faaliyetler üzerinde daha güçlü bir etkiye sahip olabileceği belirtilmiştir.

Bölgesel yakınsama eşitsizlikten ayrı bir alan olmakla birlikte, bu çalışmanın konusu olan neo-liberal dönemde Türkiye’de bölgesel eşitsizlik ile ilişkilidir. Türkiye’de bölgesel yakınsama hipotezini test eden birçok çalışma yapılmıştır. Neo-klasik büyüme modelinde, kişi başına büyüme oranı başlangıçtaki kişi başına gelir ya da kişi başına çıktı düzeyi ile ters orantılıdır. Eğer ülkeler tercihler ve teknoloji bakımından benzer özelliklere sahipse, fakir ülkeler zenginlere göre daha hızlı büyüyecek ve ülkeler birbirine yakınsayacaktır (Barro ve Sala-i Martin, 1992 s. 224).

Literatürde yakınsama hipotezini test eden iki temel yöntem sigma (σ) ve beta (β) testleridir. Sigma (σ) yakınsama testi, değişkenlerin standart sapmasına bakmakta ve yayılmanın derecesine göre yakınsamanın olup olmadığını rapor etmektedir. Barro tarafından ortaya atılan beta (β) yakınsama testinde ise, cari kişi başına düşen gelir, bir önceki dönemin kişi başına düşen geliri üzerine regrese edilir. Eğer bir önceki

dönemin kişi başına düşen gelirinin katsayısı negatif ve istatistiksel olarak anlamlı ise, beta yakınsamanın olduğuna karar verilir (Berber, Yamak ve Artan, 2000, s.53).

Gezici ve Hewings (2004), 1980-1997 illerin kişi başına GSYİH verilerini kullanarak, bölgeler arası hem mutlak hem de koşullu yakınsamanın varlığını incelemişlerdir. Çalışma 67 il ve Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından oluşturulan 16 fonksiyonel bölge üzerinde gerçekleştirilmiş ve ilgili dönemde bölgeler arasında mutlak ya da koşullu herhangi bir yakınsama olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte, başlangıç kamu yatırım oranı ve kişi başına gelirin anlamlı komşu yayılma etkilerine sahip olduğu bulunmuştur.

Aldan ve Gaygısız (2006), 1987-2001 döneminde Türkiye’de bölgesel yakınsama hipotezini, β yakınsama ve mekansal Markov zincirleri yöntemleri ile test etmişlerdir. Elde edilen sonuçlar, yakınsamanın olmadığına ve illerin büyüme sürecinde mekansal yayılma etkilerinin varlığına işaret etmektedir.

Aslan ve Kula (2011), 1975-2001 illere göre kişi başına GSYİH verilerini kullanarak 67 il için bölgesel stokastik yakınsamayı araştırmışlardır. Yapısal kırılmalara izin veren LM birim kök testlerinin kullanıldığı çalışmada, hem zaman serileri hem de panel test sonuçları Bitlis ve Erzurum illeri hariç yakınsama hipotezini destekler niteliktedir.

Berber, Yamak ve Artan (2000), 1975-1997 dönemi için illerin kişi başına GSYİH verilerini kullanarak yakınsama hipotezini test etmişlerdir. Hem σ hem de β yakınsama testlerinin uygulandığı çalışma sonucunda yakınsama hipotezi reddedilmiştir.

Çelebioğlu ve Dall’erba (2010), 1995-2001 döneminde 76 ilin büyüme ve gelişme düzeyini mekansal veri analizi ile incelemişler ve Türkiye’deki Doğu Batı ikiliğini destekleyen bulgulara ulaşmışlardır.

Temel ve diğ. (1999), illere göre kişi başına gelir yerine emek verimliliği verilerini kullanarak 1975-1990 döneminde emek verimliliği bakımından iller arasında yakınsama olup olmadığını Markov zincir modeli ile test etmişler ve bölgeler arası kutuplaşmaya dair bulgulara ulaşmışlardır. Ayrıca markov modeli emek verimliliğinde kalıcı mekânsal etkilere işaret etmektedir, sanayileşmiş üç il ve çevresindeki emek verimliliği 1975-1990 dönemi boyunca yüksek, diğer bölgelerde ise düşük bulunmuştur.

Karaca (2004), 1975-2000 yılları il kişi başına GSYİH verilerini kullanarak yakınsama hipotezini test etmiştir. Hem σ hem de β yakınsama testlerinin uygulandığı çalışmada, iller arası gelirden yakınsama değil ıraksamanın söz konusu olduğu sonucuna ulaşılmış ve bölgesel eşitsizliği azaltmaya yönelik politikaların etkinliğinin tartışılması gerektiği vurgulanmıştır.

Karaalp ve Erdal (2009), 1993-2001 döneminde 73 ilin kişi başına reel gelir verilerini kullanarak, hem tüm iller için hem de aynı bölgede yer alan iller için yakınsama hipotezini σ yakınsama yöntemi ile test etmiştir. Analize göre, ilgili dönemde Türkiye’de 73 il birbirine yakınsarken yedi coğrafi bölge içindeki σ analizi farklı sonuçlar vermiştir. Akdeniz, Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu, İç Anadolu, Karadeniz ve Marmara bölgelerindeki iller arasında sigma yakınsaması elde edilirken, Ege bölgesindeki iller arasında ıraksama bulunmuştur. Bölgeler arasında ise farklılıkların azalmadığı, ıraksamanın gerçekleştiği gözlenmiştir.

Kızıltan ve Ersungur (2007), 1987-2001 döneminde Türkiye’de iller ve bölgeler arası gelişme ilişkisini analiz ettikleri çalışmalarında, Türkiye’de bölgeler arasında gelişme düzeyi itibarıyla bir ıraksama sürecinin yaşandığı ve uzun dönemde bölge ve iller arasında, merkezden çevreye doğru bir gelişme yayılımı izlenemediği sonucuna ulaşmışlardır.

Literatürde, kamunun bölgesel kalkınmadaki rolünü ve Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY), Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) gibi bölgesel kalkınmayı hedefleyen projelerin etkinliğini analiz eden çalışmalar dikkat çekicidir.

Altınbaş, Doğruel ve Güneş (2002), 1987-1998 dönemi illere göre reel değerlerle kişi başına GSMH’da büyüme, tarım sanayi ve imalat sektörünün paylarındaki değişim ve bir öğretmene düşen öğrenci sayısı ve bir doktora düşen hasta sayısı gibi temel eğitim ve sağlık verilerini kullanarak bölgesel yakınsamanın varlığını test etmişlerdir. Çalışmaya göre genel olarak ilgili dönemde iller arasındaki farklılaşma artmıştır. KÖY kapsamında olan ve olmayan illere bakıldığında ise, kalkınmada öncelikli yöre kapsamında desteklenen illerde farklılaşmanın arttığı, büyük şehirleri de içeren diğer illerde ise yakınsamanın olduğu görülmüştür. Kalkınmada öncelikli yöre projesi, geri kalmış illerin diğerlerine yakınsamasını sağlayamamış dolayısıyla bu dönem itibarıyla başarısız olmuştur.

Sarı ve Güven (2007) de 1979-1998 verilerini kullanarak kalkınmada öncelikli yöreler uygulamasının iller arası gelir eşitsizliğini iyileştirici bir etkisinin olup olmadığını araştırmışlardır. Çalışmada, kişi başına gelir ile toplam GSYİH dağılımının bütün iller arasında zamana bağlı olarak arttığı, buna karşılık KÖY kapsamındaki iller ile kapsam dahilinde olmayan iller arasındaki toplam gelir eşitsizliğinin genel eşitsizlikteki rolünün zamana bağlı olarak değişmediği yönünde bulgular elde edilmiştir.

Güven (2007), 5084 sayılı teşvik kanununun iller arası eşitsizliği azaltmada etkili olup olmadığını araştırdığı çalışmasında, kanundan yararlanan iller ile diğer iller arasındaki gelir eşitsizliğini 1979-2000 döneminde Gini ve Theil eşitsizlik ölçütlerini kullanarak karşılaştırmıştır. Çalışmada, tüm iller arasında ilgili dönem boyunca hem Gini hem de Theil eşitsizlik endeksi ile kişi başına düşen gelir bakımından eşitsizliğin arttığına dair bulgulara ulaşılmıştır. Teşvik politikasının etkin kabul edilebilmesi için, gruplar arası eşitsizlik endeksinin toplam eşitsizlik endeksi içindeki yüzde oranının zamana bağlı olarak azalması gerekir. Ayrıca beklenen diğer bir sonuç ise grup içi eşitsizliklerin toplam eşitsizlik içindeki payının azalmasıdır. Ancak elde edilen sonuçlar tam aksine işaret etmektedir. Toplam eşitsizliğe teşvikli grubun katkısının zaman içinde arttığı, teşviksiz grubun katkısının ise azaldığı yönünde sonuçlara ulaşılmıştır.

Erk, Ateş ve Direkçi (2001), 1979 1997 illere göre kişi başı reel GSYİH verilerini kullandıkları çalışmalarında, sigma ve beta yakınsama testleri ile hem bölgeler arası yakınsamayı hem de Güneydoğu Anadolu Projesi kapsamında olan illerin kendi içlerinde ve diğer illerle olan yakınsamasını test etmişlerdir. Bölgeler arası yakınsama hipotezi desteklenmezken, GAP dahilindeki iller arasında Gaziantep hariç yakınsamanın gerçekleştiği sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle Gaziantep'in GAP içinde bir çekim merkezi haline geldiğinin altı çizilmiştir.

Doğruel ve Karaman (2008), Türkiye'de bölgesel yakınsamada kamunun rolünü araştırmışlardır. Çalışmada bölgesel politikaların belirlenmesinde öncülük eden hükümetlerin, sadece reel sektör yatırımları ile değil, altyapı yatırımları yoluyla da dışsallıklar yaratabileceğinin ve geri kalmış bölgelerin yakınsamasını hızlandırabileceğinin altı çizilmektedir. 1990-2000 dönemi için beta yakınsama testi, illerin kişi başı reel gelirlerinin yanı sıra, imalat sanayinin katma değeri, bölgede üniversite ve havaalanının varlığı, üniversite harcamaları değişkenleri kullanılarak

yapılmıştır. Sonuçlara göre, üniversiteler imalat sanayi için pozitif dışsallık yaratmaktadır ve yerel üniversiteler bölgede pozitif yayılma etkisine sahiptir. Üniversite harcamaları hizmet sektörü üzerinde pozitif etkiye sahiptir ve tüm illerde talep yaratarak yakınsamayı pozitif etkiler. Ayrıca yerel havaalanının bulunması düşük gelirli illerde büyümeyi pozitif etkilemektedir.

Öztürk (2012), Türkiye’de bölgesel eşitsizliğin sektörel dinamiklerini 1987-2001 dönemi için ayrıştırma yöntemini kullanarak araştırmıştır. Çalışmada ağırlıklı değişim katsayısı, sektörler göre ayrıştırılarak bölgesel değişimin sektörel boyutları ortaya konmuş ve her bir sektörün toplam eşitsizliğe katkısı belirlenmiştir. Ağırlıklı değişim katsayısı, değişim katsayısının nüfusa göre ağırlıklandırılmasıyla elde edilmektedir. Ağırlıklı değişim katsayısı değerlerinin sıfırdan büyüklüğü, bölgesel eşitsizliğin büyüklüğünü göstermektedir. Bölgesel eşitsizliğe sektörlerin etkisi aynı olmakla birlikte katkılarında oransal bir farklılık görülmektedir. Ayrıştırma sonuçlarına göre bölgesel eşitsizliğe en yüksek katkıyı ortalamada %40 ile hizmetler sektörü, ardından %27 ile sanayi sektörü yapmaktadır. Tarım sektörü ise bölgesel eşitsizlikte ortalama %4 gibi düşük bir paya sahiptir ve zaman içinde azalma eğilimindedir. Sektörlerin eşitsizlikteki paylarının zamana göre değişimine bakıldığında, hizmetler ve tarım sektörünün katkısının azalma eğilimi gösterdiği, sanayi sektörünün ise bölgesel eşitsizlikte aldığı payın giderek arttığı görülmüştür.

Dağdemir ve Acaroğlu (2011), 1990-2006 döneminde Türkiye’de bölgesel gelir dağılımındaki değişimi kişi başına GSYİH ve kişi başına milli gelir verilerini kullanarak analiz etmişlerdir. İl ekonomisinin üretim kapasitesini temsil eden kişi başına GSYİH ile birlikte bölgeler arasında gelirin yeniden dağılımının etkisini yansıtan kişi başı milli gelir verileri de kullanılarak, gelirin iller arasında piyasa tarafından dağıtıldığı durumda oluşan bölgesel gelir dağılımı ile geliri yeniden dağıtan mali politikalar sonrası oluşan bölgesel gelir dağılımı kıyaslanabilmıştır. Bölgesel eşitsizlik ölçütleri, Türkiye’de kişi başı milli gelirin kişi başı GSYİH’ye göre daha dengeli dağıldığını göstermiştir. Çalışma sonucunda bölgesel gelir eşitsizliklerinin 1990-2001 döneminde azaldığı, 2001-2006 döneminde ise arttığı bulgusuna ulaşılmıştır. Yatay kesit regresyon sonuçlarına göre kişi başına GSYİH illerin sermaye stoku, işgücü, beşeri sermaye ve kentleşme oranı değişkenleri tarafından açıklanırken, kişi başına milli gelir yeniden dağılım politikaları tarafından belirlenmekte ve kamuda istihdam, siyasi temsil ve kalkınmada öncelikli yöreler

tarafından açıklanmaktadır. Çalışmanın bulguları Türkiye’de bölgeler arasında yakınsamanın olabilmesi için bölgesel politikaların gerekli olduğunu göstermiştir.

Doğruel ve Doğruel (2011), özelleştirmenin bölgelerin gelişmişlik düzeyine göre asimetrik etkisini incelemişlerdir. Az gelişmiş bölgelerde kamu işletmelerinin yol açtığı dışsallıklar, mal ve faktör piyasalarının genişletilmesi ve kurumsal derinleşme yoluyla özel girişimi uyarır, teşvik eder. Dolayısıyla bu bölgelerde kamu ve özel sektör arasında dışlama ilişkisi değil tamamlayıcılık söz konusudur. Diğer taraftan, daha gelişmiş bölgelerde ise, kamu işletmeleri ölçek avantajını kullanarak özel girişimcilerin piyasaya girmesini engelleyebilir. Bu durumda dışlama etkisi ortaya çıkacaktır. Doğruel ve Doğruel çalışmalarında, özelleştirmenin asimetrik etkisini 1983-1985 dönemini özelleştirme öncesi başlangıç koşulu, 1998-2000 dönemini ise bitiş dönemi kabul ederek mekansal istatistik teknikleriyle incelemişlerdir. Sonuçlara göre, özelleştirme sanayileşmiş bölgelerde imalat sanayinin gelişmesi üzerinde bir etkiye sahip değilken, geri kalmış bölgelerde imalat sanayiinin gelişimini engellemiştir.

3.3.2 Metodoloji ve Veri Seti

Türkiye İmalat Sanayi’ndeki ücret eşitsizliğinin ve bu eşitsizliğe alt sektörlerin ve bölgelerin yaptığı katkının zamana göre değişimini analiz etmek üzere Theil endeksi kullanılmıştır. Theil endeksi (T) gruplar arası (T^B) ve grup içi (T^W) olmak üzere iki bileşenden oluşur.

$$T = T^B + T^W$$

Analizde toplulaştırılmış veriler kullanıldığı için grup içi eşitsizlik gözlenememektedir. Bununla birlikte, gruplar arası Theil endeksi, genel ücret eşitsizliği alt sınır tahminini göstermektedir. Gruplar arası Theil endeksinin hesaplanması aşağıda gösterilmiştir:

Formülde i grup indeksidir. p_i i . grubun popülasyonunu, p toplam popülasyonu, y_i , i . grubun ortalama ücretini μ ise tüm popülasyonun ortalama ücretini göstermektedir. (www.utip.gov.utexas.edu)

1992-2009 dönemi için Theil serisinin hesaplanmasında TÜİK tarafından yayınlanan yıllık imalat sanayi istatistiklerinden yararlanılmıştır. 1992-2001 arasında, Tüm Ekonomik Faaliyetlerin Uluslararası Standart Sanayi Sınıflaması, Revize 3 (ISIC Rev3) sınıflamasına göre yayınlanan sanayi verileri 2002 yılından itibaren Avrupa Topluluğunda Ekonomik Faaliyetlerin İstatistiki Sınıflaması, Revize 1.1 (NACE Rev1.1) sınıflamasına göre yayınlanmış, 2009 yılında ise Avrupa Topluluğunda Ekonomik Faaliyetlerin İstatistiki Sınıflaması, Revize 2 (NACE Rev2) sınıflamasına geçilmiştir. Verilerin toplanmasındaki yöntem farklılığına rağmen iki digit imalat alt sektörleri içerik olarak aynıdır. Bu nedenle Theil serisi 1992-2009 dönemi için bir bütün olarak değerlendirilebilir. 2002 ve 2005 yıllarında bölgesel sanayi istatistiklerine ulaşamadığı için bu yıllar için Theil istatistiği hesaplanamamıştır.

Alt sektörler, Gıda İçki ve Tütün Sanayi, Dokuma Giyim Eşyası ve Deri Sanayi, Orman Ürünleri ve Mobilya, Kağıt Kağıt Ürünleri ve Basın Sanayi, Kimya Petrol Kömür Kauçuk ve Plastik Mamulleri Sanayi, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi (Petrol ve Kömür türevleri hariç), Metal Ana Sanayi, Metal Eşya Makina ve Teçhizat Ulaşım Aracı İlmi ve Mesleki Ölçme Aletleri Sanayi olmak üzere sekiz alt sektörde birleştirilmiştir. Veriler hem özel sektörü hem de kamuyu kapsamaktadır.

2003 yılı ve sonrasında TÜİK, sadece imalat sanayi istatistiklerini değil, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler, gayrimenkul ve kiralama faaliyetleri, elektrik ve gaz, ulaştırma depolama ve haberleşme, toptan ve perakende ticaret, inşaat, madencilik ve taş ocaklığı gibi hizmetleri de içeren birçok sektörün istatistiklerini yayınlamaya başlamıştır. Daha fazla sektöre ait istihdam ve ücret verileri kullanılarak, 2003-2009 dönemi için tarım, hayvancılık ve balıkçılık dışındaki tüm sektörler için ayrıca Theil istatistikleri hesaplanmıştır. Böylece 2003 sonrası için ekonominin hemen hemen tüm sektörlerini içeren, daha kapsamlı bir analiz yapılmıştır.

Türkiye 2002 yılında Avrupa Birliği'ne uyum süreci doğrultusunda İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasına (İBBS) geçmiştir. İBBS, bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılmasına yönelik olarak bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin

yapılması ve Avrupa Birliği (AB) ile karşılaştırılabilir veriler üretilmesi amacıyla AB bölgesel sınıflandırması olan NUTS kriterlerine göre tanımlanmıştır. Üç düzeyden oluşmaktadır. İlk aşamada idari yapıya uygun olarak 81 il, 3. düzeyde bölge birimleri olarak tanımlanmıştır. Ekonomik, sosyal, kültürel ve coğrafi yönlerden benzer illerin belirli bir nüfus büyüklüğü de dikkate alınarak gruplanması ile 2. düzeyde, 26 adet bölge birimi tanımlanmıştır. Yine aynı kritere göre 2. düzey bölge birimlerinin gruplanması sonucu 12 adet 1. düzeyde bölge birimi tanımlanmıştır (www.tuik.gov.tr) .

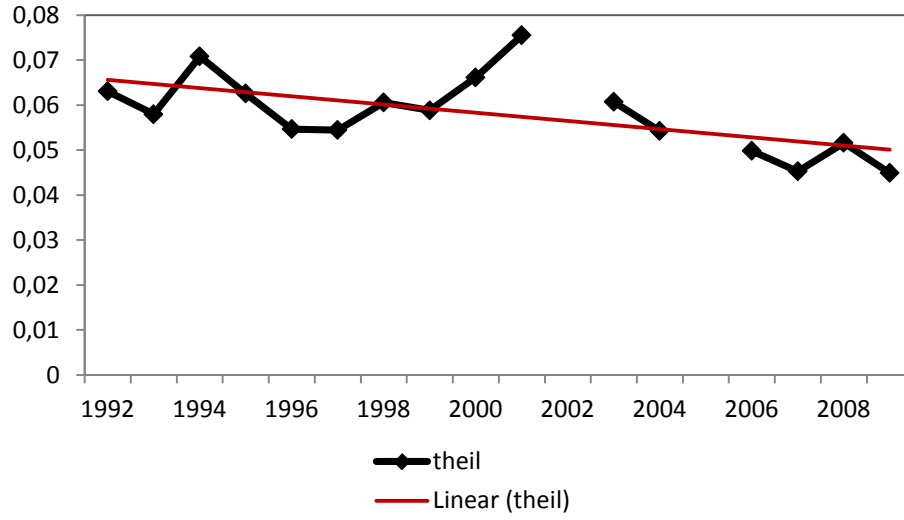
Theil istatistiği, grup sayısına duyarlıdır. Bu nedenle tutarlı ve zamana göre karşılaştırılabilir Theil serisi elde etmek için hesaplamada kullanılan grup sayısı sabit olmalıdır. Türkiye’de ilgili dönemde il sayısı yeni illerin eklenmesiyle yıldan yıla farklılık göstermektedir. Ancak bölgesel eşitsizlik, iller düzeyinde değil (İBBS düzey 3) 26 alt bölgeyi kapsayan düzey 2 ve 12 alt bölgeden oluşan düzey 1 dikkate alınarak hesaplandığı için bu durum sorun yaratmamıştır. Bölgesel eşitsizlik ayrıca yedi bölge, Doğu ve Batı ve Kalkınmada Öncelikli Yöre (KÖY) içinde olan ve olmayanlar arasında incelenmiştir.

TÜİK, 1992-2001 istihdam ve ücret verilerini İBBS Düzey 3 (81 il), 2002 sonrası bölge verilerini ise İBBS Düzey 2 (26 alt bölge) olarak açıklamıştır. İstihdam verileri yıllık olarak ilgili alt bölge ve sektörde ücret karşılığı çalışan toplam kişi sayısını, ücretler ise bu kişilerin yıllık cari ücret toplamını göstermektedir. Theil istatistiği hesabında ücretlerin cari ya da reel olması farklılık yaratmamaktadır. Grup sayısının tüm periyotlarda aynı olması için 1992-2001 arası illere ait veriler 26 alt bölge olacak şekilde birleştirilmiştir.

3.3.3 Sektörler Arası Ücret Eşitsizliği

Şekil 3.13’te 1992-2009 yılları arasında İmalat sanayindeki sektörel eşitsizliğin değişimi gösterilmiştir.

Şekil 3.13 : 1992-2009 İmalat Sanayinde Sektörler Arası Ücret Eşitsizliği

Kaynak: TÜİK Sanayi ve İş İstatistikleri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Not: 2002 ve 2005 yılı sanayi istatistiklerine ulaşamadığı için Theil istatistiği hesaplanamamıştır

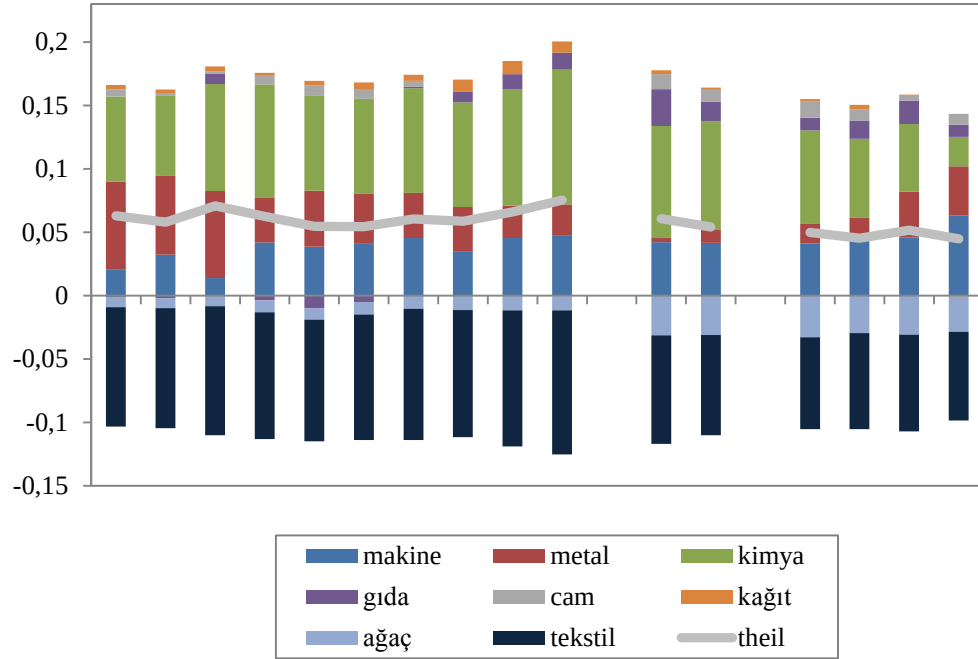
Şekil 3.13’de ilk dikkati çeken nokta, kriz yıllarında (1994, 2001 ve 2008) sektörler arası ücret eşitsizliğinin artmasıdır. Bu durum, özel sektörde ücretlerin esnek olmasına ve kriz dönemlerinde belli sektörlerde sert düşüşlerin yaşanmasına bağlanabilir. 90’lı yıllarda genel olarak yüksek seyreden eşitsizlik 2001 yılında en yüksek seviyeye ulaşmıştır. 2003-2009 döneminde ise sektörler arası eşitsizlik düşme trendi izlemiştir. Endeks, 2008 krizi ile birlikte hafif bir artış gösterse de 2009 yılında tekrar eski seviyesine dönmüştür.

Ancak analizde kullanılan veriler yıllık imalat sanayi verileri olup yalnızca formel sektörü kapsamaktadır. Türkiye’de enformel sektörün yaygınlığı ve enformel sektörde ücretlerin düşüklüğü birçok çalışmada işaret edilen bir gerçektir (Yentürk 1997, Yeldan ve Köse, 1998, Bulutay 1995). Mevcut tablonun işaret ettiği sektörler arası ücret eşitsizliğindeki düşüşe vurgu yaparken bu gerçek göz önünde bulundurulmalıdır.

Şekil 3.14’te 1992-2009 döneminde alt sektörlerin toplam eşitsizliğe yaptığı katkı gösterilmiştir. Theil endeksi, alt grupların gruplar arası eşitsizliğe yaptığı katkıyı ayrıştırarak daha ayrıntılı bir analiz yapmamıza olanak sağlar. Grafikte imalat sanayindeki ortalama ücretten daha yüksek ücrete sahip sektörler yatay eksenin üstünde yer alırken, ortalamanın altında kalanlar, yatay eksenin aşağısında yer almaktadır. Çubukların boyutu, her bir sektörün eşitsizliğe yaptığı göreceli katkıyı

göstermektedir. Bu etkinin kaynağı o sektördeki ücretler ya da istihdam düzeyi olabilir. Grafikteki çizgi sektörler arası Theil endeksinin zamana göre değişimini göstermektedir ve her bir sektörün katkısının toplamından oluşmaktadır.

Şekil 3.14 : 1992-2009 İmalat Sanayi Alt Sektörlerinin Eşitsizliğe Katkıları

Kaynak: TÜİK Sanayi ve İş İstatistikleri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Not: 2002 ve 2005 yılı sanayi istatistiklerine ulaşamadığı için Theil istatistiği hesaplanamamıştır

1992-2009 döneminde, makine ve teçhizat, kimya, ana metal sanayi, cam eşya ve gıda sektörleri (gıda 1997 yılından sonra) imalat sanayindeki ortalama ücretin üstündeyken, tekstil ve orman ürünleri sektörlerinde ücretler imalat sanayindeki ortalama ücretin altındadır. ‘Kazananlar’ arasında en büyük etki kimya sektöründen gelirken, ikinci grupta tekstil sektörünün etkisi fazladır.

Tekstil ve gıda sektörleri kadın emeğinin daha yoğun olarak kullanıldığı sektörlerdir. Özellikle tekstilde yoğunlaşmış kadın emeği dikkat çekicidir. 2008 verilerine göre imalat sanayiinde çalışan toplam kadın işçilerin, %30,4 giyim eşyası imalatı ve %18,3 tekstil ürünleri imalatı olmak üzere yaklaşık %50’si tekstil sektöründe istihdam edilmektedir. Tekstili %12,2 ile gıda sektörü takip etmektedir (Türkiye Kalkınma Bankası, 2012). Kadın çalışanların erkek çalışanlara göre eğitim düzeyinden bağımsız olarak daha düşük ücretlere çalıştığı bir çok çalışma tarafından ampirik olarak kanıtlanmıştır. Bu anlamda tekstilin yaptığı negatif katkı şaşırtıcı

değildir. Tekstilde enformel çalışmanın yaygınlığı düşünüldüğünde aslında bu negatif etkinin gerçekte daha büyük olduğu söylenebilir.

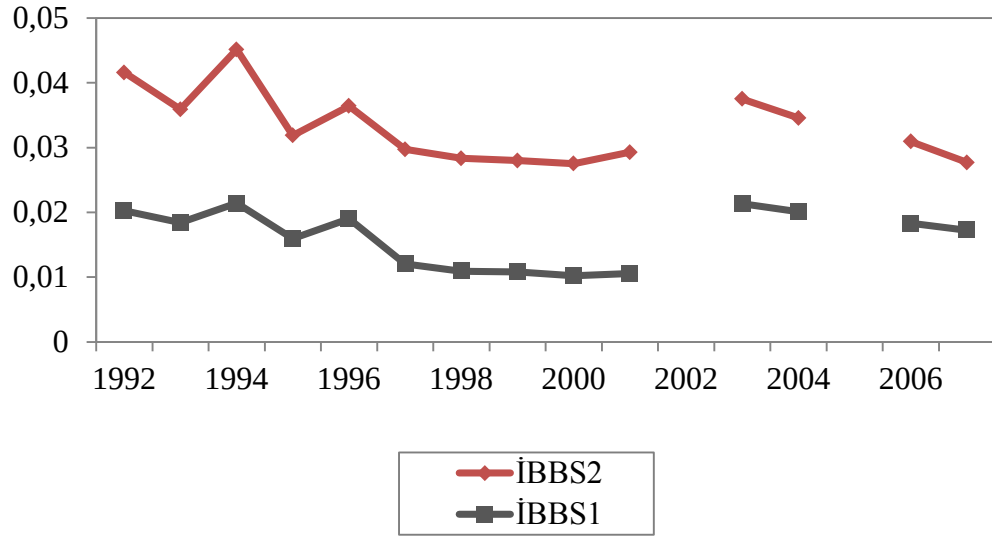
Tekstil sektörünün bir diğer özelliği de Türkiye'deki ana ihracatçı sektörlerden biri olmasıdır. Tekstilde gözlenen düşük ücret yapısında, bu sektördeki ücretlerin neo-liberal dönemde görece olarak daha çok baskılanmasının rolü fazladır. Köse ve Yeldan (1998), 1990'ların başında tekstil sektöründe ücretlerde gözlenen düşüşün diğer sektörlerle kıyaslandığında % 20 daha fazla olduğunu altını çizmektedirler.

Sektörler arası verimlilik farkları da ücret eşitsizliğinde açıklayıcı role sahiptir. Sektördeki emek verimliliğinin bir ölçütü olarak ücretli çalışan başına üretim ve katma değer göstergeleri kullanılabilir. İmalat sanayindeki ortalama ücretten daha düşük ortalama ücretlere sahip Tekstil ve Orman Ürünleri İmalat sektörlerindeki verimlilik, imalat sanayi ortalamasının altındadır. Tekstil sektörü, ücretli çalışan başına üretim değeri açısından imalat sanayi ortalamasından yaklaşık olarak %42, çalışan başına katma değere göre de %37 daha az bir değere sahiptir. Orman Ürünleri Sanayi de benzer şekilde ücretli çalışan başına üretim değeri açısından imalat sanayi ortalamasından yaklaşık olarak %15, çalışan başına katma değere göre de %12 daha düşük bir değere sahiptir. 'Kazananlar' grubunda yer alan Kimya ve Metal Ana Sanayinde ise verimlilik imalat sanayindeki ortalamanın oldukça üstündedir. Kimya sektörü, ücretli çalışan başına üretim değeri açısından imalat sanayi ortalamasından yaklaşık olarak %88, çalışan başına katma değere göre de %113 daha yüksek bir değere sahiptir. Ana metal sanayi ise ücretli çalışan başına üretim değeri açısından imalat sanayi ortalamasının 3.5 katı, çalışan başına katma değer açısından da yaklaşık olarak 3 katıdır. (Türkiye Kalkınma Bankası Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü, 2012).

3.3.4 Bölgeler Arası Ücret Eşitsizliği

Theil endeksinin bir dezavantajı dahil edilen grup sayısına duyarlı olmasıdır. Bu nedenle Theil değerleri farklı grup sayıları içeren çalışmalar arasında karşılaştırma yapma olanağı tanımaz. Örneğin İBBS birinci düzey için hesaplanan theil değerleri İBBS ikinci düzey için hesaplanandan daha düşük çıkacaktır. Dahil edilen grup sayısı arttıkça Theil endeksi artma eğilimindedir. Ancak burada önemli olan tek tek Theil değerleri değil, Theil serisinin zamana göre değişimidir. İBBS birinci ve ikinci düzeyde hesaplanan Theillerin zaman içindeki değişimi paralellik göstermektedir.

Şekil 3.15 : 1992-2009 Bölgeler Arası Ücret Eşitsizliği

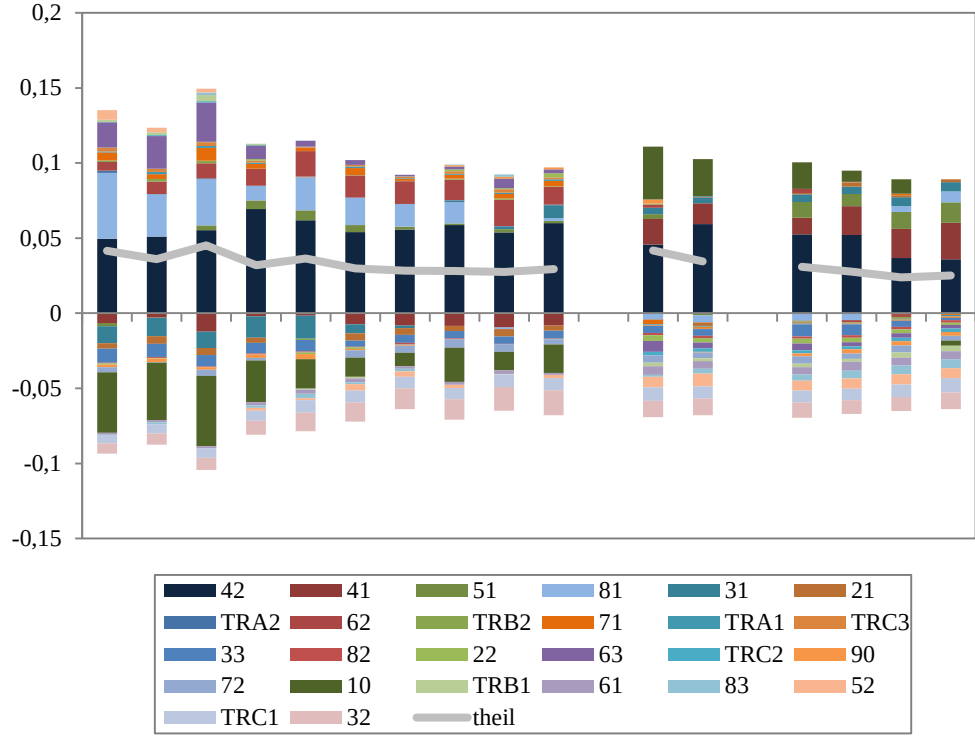
Kaynak: TÜİK Sanayi ve İş İstatistikleri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Not: 2002 ve 2005 yılı verilerine ulaşamadığı için bu yıllara ait Theil istatistiği hesaplanamamıştır.

Şekil 3.15'e göre, bölgeler arası ücret eşitsizliği 90'ların sonlarından itibaren düşme eğilimindeyken, 2003'de yükselmiş ancak daha sonra düşüş trendine geri dönmüştür. 90'lı yıllardaki bu düşüşte, 1980 sonrası baskılanan reel ücretlerin bu dönemde yükselmesinin etkisi olduğu düşünülebilir. 1989'da popülist politikalara geçişle birlikte reel ücretler 90'ların ilk yarısında 80'lerin sonuna göre % 90 artmıştır. 1980'ler boyunca uygulanan ücretlerin baskılanması yoluyla ihracatın teşvik edilmesi politikası 90'larda terk edilmiştir (Boratav, Yeldan ve Köse, 2000, s.5).

Ücret eşitsizliğini artıran bir diğer unsur kamu ve özel sektör arasındaki ücret farklılığıdır. Türkiye'de kamu sektöründe ücretler özel sektöre göre daha yüksektir. Ancak 1990'ların ortalarından itibaren özelleştirme uygulamaları ile beraber kamu sektörünün ekonomideki payı azalmıştır. Bu durumun genel olarak ücret eşitsizliğini azaltıcı etkiye sahip olduğu düşünülebilir.

Şekil 3.16 : 1992-2009 Bölgelerin Eşitsizliğe Yaptığı Katkı (İBBS Düzey 2)

Kaynak: TÜİK Sanayi ve İş İstatistikleri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Not: 2002 ve 2005 yılı verileri bulunmadığı için bu yıllara ait Theil istatistikleri hesaplanamamıştır.

Şekil 3.16 1992-2009 döneminde, Türkiye İBBS ikinci düzeyde yer alan 26 bölgenin bölgeler arası eşitsizliğe yaptığı katkıyı göstermektedir. Grafiğe göre, Kocaeli, Sakarya, Bolu, Düzce ve Yalova illerinden oluşan bölge (42), Zonguldak, Karabük ve Bartın'ın yer aldığı bölge (81), Adana-Mersin (62), Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye (63) ve Ankara (51) 'kazanalar' tarafında yer alırken, İstanbul (10), İzmir (31), Aydın, Denizli ve Muğla (32), Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak (33) (yani Ege' nin tamamı), Samsun, Tokat, Çorum ve Amasya (83), Trabzon, Ordu, Giresun, Rize ve Artvin (90) ile Gaziantep, Adıyaman, Kilis (TRC1), Şanlıurfa ve Diyarbakır (TRC2) 'kaybedenler' tarafında yer almaktadır.

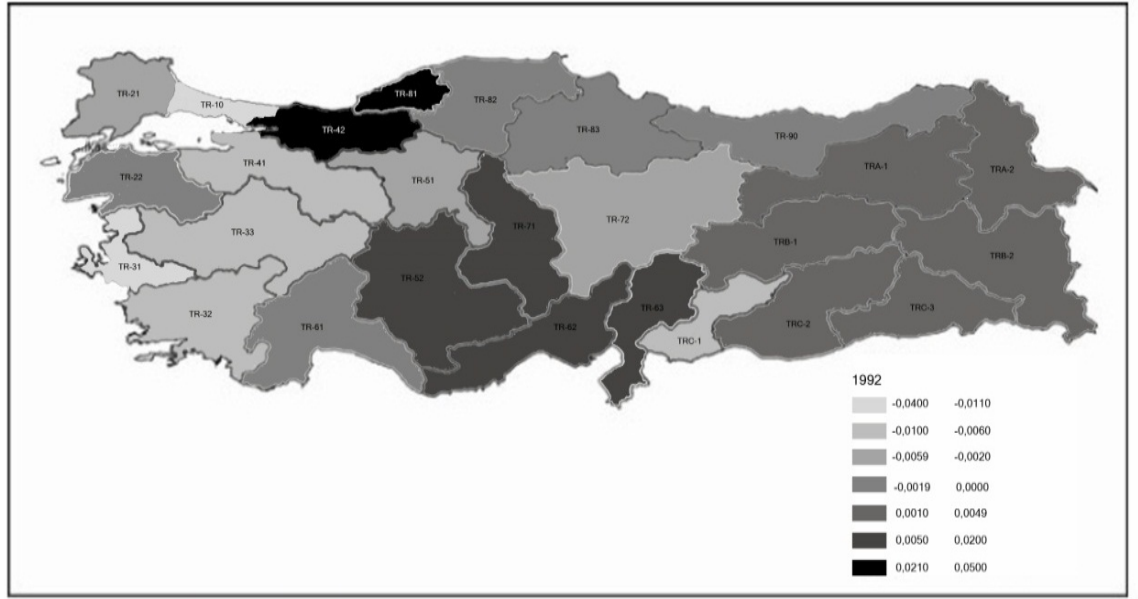
2003-2009 dönemine baktığımızda, İstanbul (10) ve İzmir'in (31) 'kazanalar' grubuna dahil olduklarını buna karşılık, Adana ve Mersin'in 'kaybedenler' grubuna geçtiğini görüyoruz.

Bölgelerin eşitsizliğe katkısı, bölgedeki ana sektörün ne olduğu ile yakından ilişkilidir. Örneğin Zonguldak kömür ve demir çelik alanlarında öne çıkarken, Rize

ay üretiminde birinci sıradadır. İstanbul’da tekstil ve kimya sektörleri ağırlıklı olarak yer alırken, İzmir ve çevresinde gıda ve tekstil sektörleri yaygındır. Kocaeli’de metal sanayi ve makine ve teçhizat imalatı ağırlıktadır. Genel olarak metal ile makine ve teçhizat sektörlerinde ücretler, imalat sanayi ortalamasının üstündedir. Tekstil sektöründeki ortalama ücret ise imalat sanayii ortalamasının epeyce altındadır. Bu nedenle tekstil sektörünün ağırlıklı bulunduğu İzmir, Aydın, Manisa ve İstanbul gibi iller bölgesel eitsizlikte ‘kaybeden’ tarafındayken, ana metal sanayi ve makine ve teçhizat imalatının ağırlıklı bulunduğu Kocaeli, Zonguldak gibi iller ‘kazanan’ taraftadır.

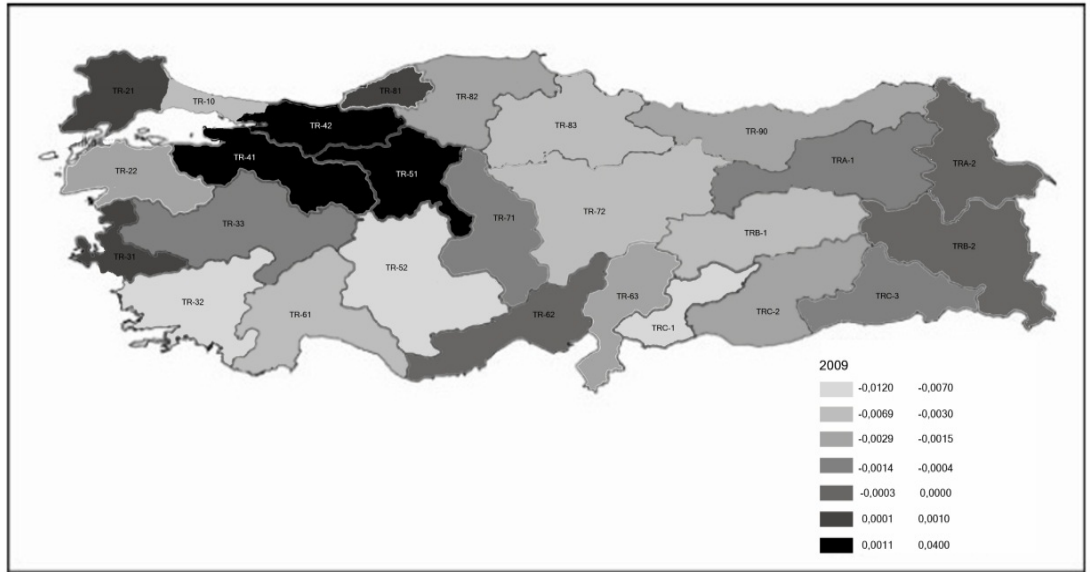
Bölgesel eitsizlikteki değişimde özellikle 1990’ların sonuna doğru hızlanan zelleştirme uygulamalarının da payı bulunmaktadır. Özelleştirme ncesinde Konya (52), Hatay (63), Zonguldak (81), Samsun (83) ve Trabzon (90) bölgelerinde istihdamın % 70’inden fazlası kamu işletmelerine aitti. Özelleştirme ile birlikte kamu işletmelerinin oranı %50 azalmıştır. Özelleştirme sonrası bu bölgelerin imalat sanayiindeki toplam istihdam içindeki payları azalmıştır. Bulgular, kamu işletmelerinin yarattığı dışsallıkların bu bölgelerde pozitif etkiye sahip olduğunu ve zelleştirme sonrası bu bölgelerde imalat sanayinin gerilediğini göstermektedir. Benzer şekilde Antalya (61), Malatya (TRB1), şanlıurfa (TRB2) ve Mardin (TRC3) de özelleştirmeden negatif etkilenen bölgeler arasındadır. (Doğruel ve Doğruel, 2011, s. 12-13). Grafikte görüleceği üzere, Zonguldak, Bartın ve Karabük bölgesinin (81) pozitif etkisi giderek küçülürken 2000 yılında negatife dönmüştür. Antalya (61) 2000 ncesi de negatif etkiye sahipken, 2000 sonrasında bu etki artmıştır. şanlıurfa (TRB2) ve Mardin (TRC3) bölgelerinin küçük pozitif etkisi de 2003 sonrası negatife dönmüştür. Bu durum, Doğruel ve Doğruel (2011) alışmasını destekler niteliktedir ve özelleştirmenin bu bölgelerde yarattığı negatif etkiye bağlanabilir.

Şekil 3.17: 26 Alt Bölgenin Eşitsizliğe Yaptığı Katkı - 1992

Kaynak: TÜİK Sanayi ve İş İstatistikleri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Şekil 3.18: 26 Alt Bölgenin Eşitsizliğe Yaptığı Katkı - 2009

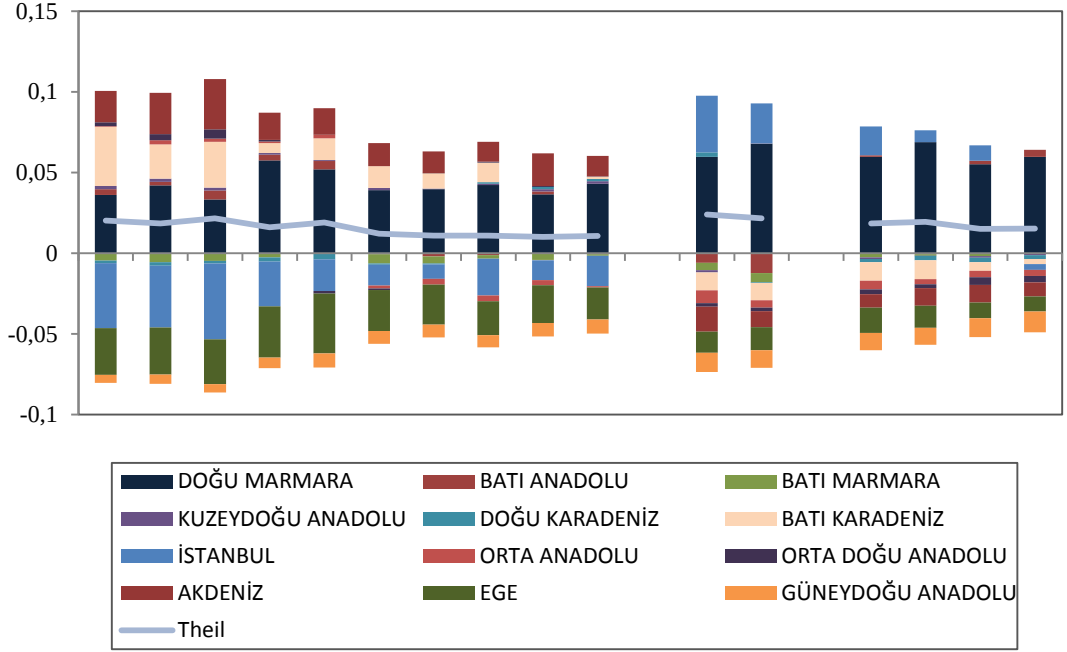
Kaynak: TÜİK Sanayi ve İş İstatistikleri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Her iki haritada da bölge renginin açıklığı, bölgenin ücret eşitsizliğine yaptığı katkının negatif olduğunu göstermektedir. Koyu renk, bölgenin katkısının pozitif olduğuna işaret etmektedir. Negatif katkı, bölgedeki ortalama ücretin imalat sanayi ortalamasından düşük olduğu, pozitif katkı ise yüksek olduğu anlamına gelmektedir.

İki haritayı karşılaştırdığımızda, 2009 yılında 1992 yılına göre, genel olarak ülkenin batısında yer alan bölgelerin katkısının pozitif, doğusunda yer alanların

katkısının ise negatife döndüğünü söyleyebiliriz. Hem 1992 yılında hem de 2009 yılında en yüksek pozitif katkı Kocaeli (42) bölgesine aittir. Karadeniz bölgesinin yaptığı katkı 1992 yılında pozitifken 2009 yılında negatife dönmüştür.

Şekil 3.19 : 1992-2009 Bölgelerin Eşitsizliğe Yaptığı Katkı (İBBS Düzey 1)

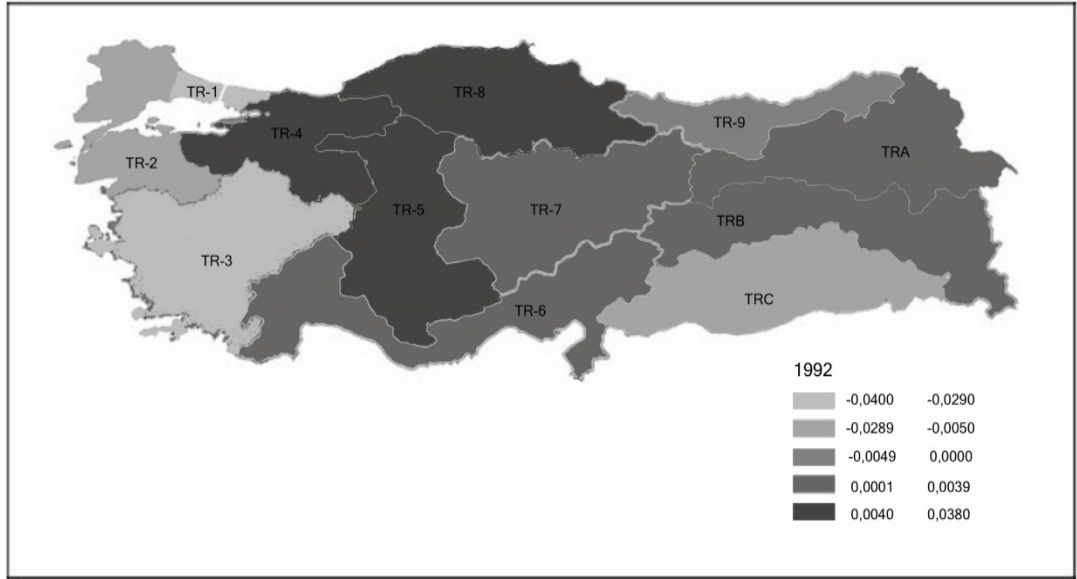

Kaynak: TÜİK Sanayi ve İş İstatistikleri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Not: 2002 ve 2005 yılı verileri bulunmadığı için bu yıllara ait Theil istatistikleri hesaplanamamıştır.

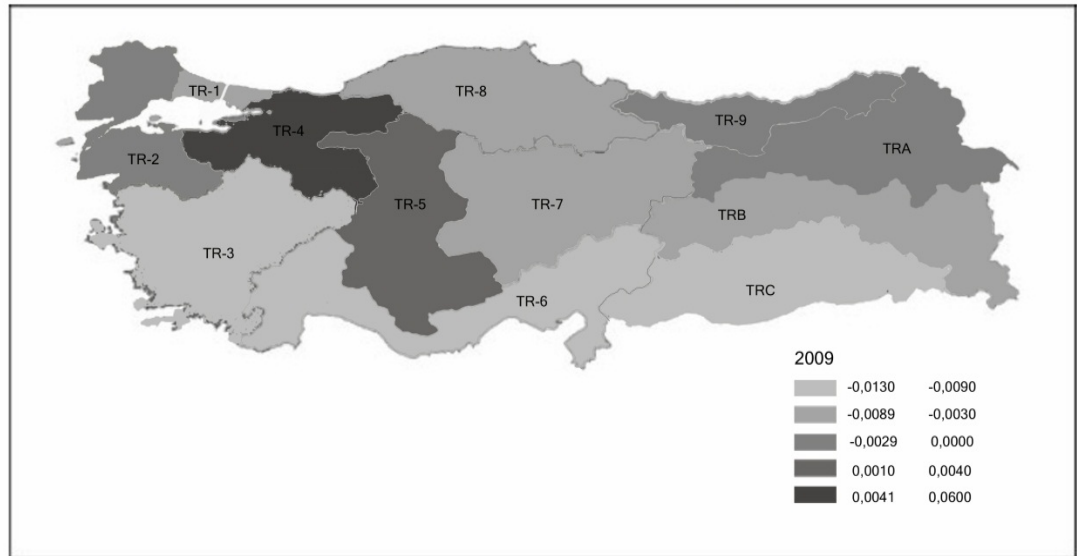
Şekil 3.19, İBBS birinci düzeyde yer alan 12 bölgenin 1992-2009 döneminde bölgeler arası ücret eşitsizliğine yaptığı katkısı ve bu katkının zamana göre değişimini göstermektedir. Grafiğe göre, Doğu Marmara en yüksek pozitif katkıda bulunan bölge iken, İstanbul'un negatif etkisi 2003 sonrasında pozitifte dönmüştür. Batı Karadeniz ve Akdeniz'de ortalama ücretler ya da toplam istihdam 2000 sonrası gerilemiştir. Ege ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde ücretler 1992-2009 dönemi boyunca imalat sanayi ortalamasının altındadır. Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nde imalat sanayi yok denecek kadar az olduğu için eşitsizliğe etkisi çok küçük olmakta bu nedenle grafikte görülememektedir. Orta Doğu Anadolu Bölgesi'nin de benzer nedenlerle genel eşitsizliğe etkisi çok zayıftır. 2003 yılına kadar pozitif bir etkiye sahipken, 2003 sonrası yine zayıf ancak negatif etkisi vardır.

Şekil 3.20: 12 Alt Bölgenin Eşitsizliğe Yaptığı Katkı - 1992

Kaynak: TÜİK Sanayi ve İş İstatistikleri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

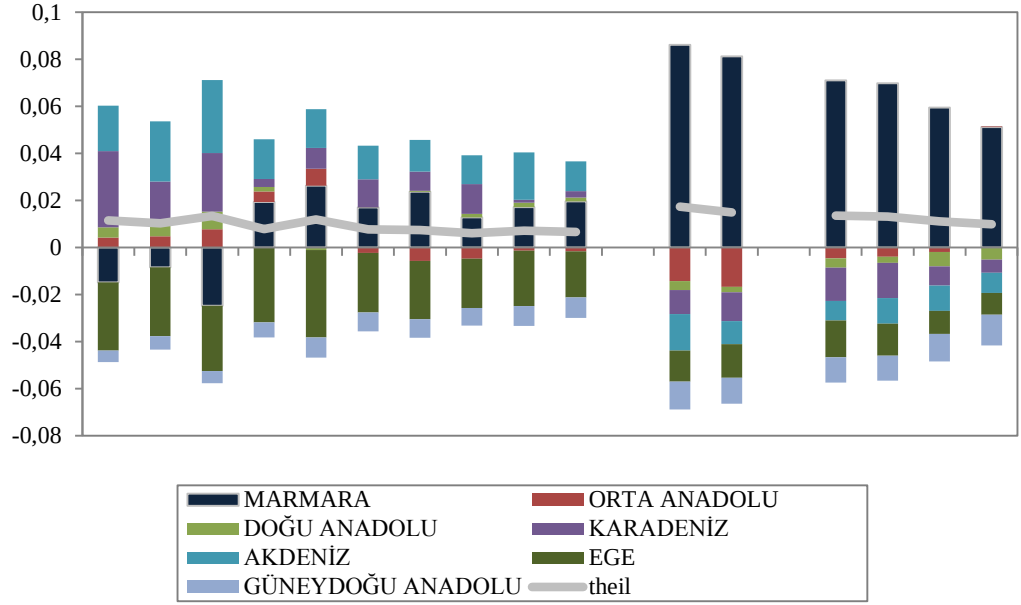
Şekil 3.21: 12 Alt Bölgenin Eşitsizliğe Yaptığı Katkı - 2009

Kaynak: TÜİK Sanayi ve İş İstatistikleri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

İki haritada da açık reknler bölgelerin eşitsizliğe yaptığı negatif katkıyı, koyu renkler ise pozitif katkıyı göstermektedir. Haritaları karşılaştırdığımızda, yalnızca Doğu Marmara'nın eşitsizliğe yaptığı yüksek pozitif katkının devam ettiğini görüyoruz. Batı Anadolu'nun katkısı hala pozitifken, bu etki 1992 yılına göre daha düşüktür. Batı Karadeniz'in ise pozitif etkisi negatife dönmüştür. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin ise negatif katkısı 1992 yılına göre artmıştır.

Şekil 3.22: 1992-2009 Yedi Coğrafi Bölge Arasında Ücret Eşitsizliği

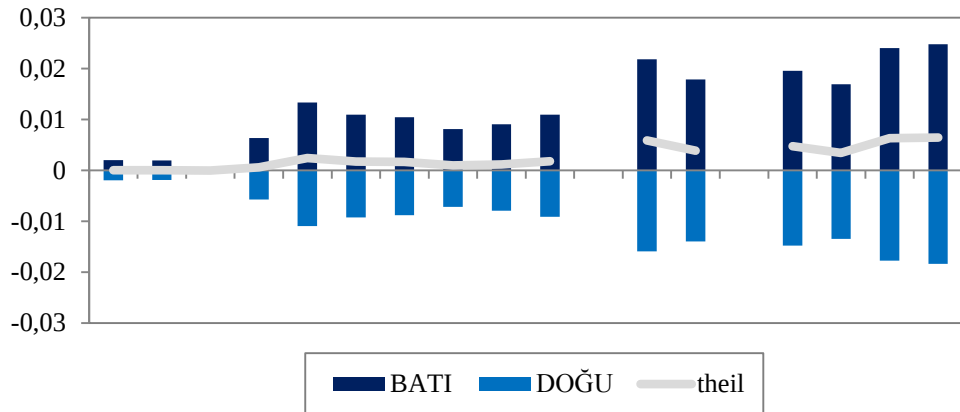

Kaynak: TÜİK Sanayi ve İş İstatistikleri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Not: 2002 ve 2005 yılı verileri bulunmadığı için bu yıllara ait Theil istatistikleri hesaplanamamıştır.

Coğrafi bölge sayısını 12’den 7’ye düşürdüğümüzde de bölgeler arası dağılımda çok büyük bir farklılık göze çarpmamaktadır. Marmara 1995 sonrası eşitsizliği pozitif yönde etkilerken, Ege ve Güneydoğu Anadolu negatif yönde etkilemektedir. Egenin negatif etkisi, 2003 sonrası azalmıştır. Marmara Bölgesinin pozitif etkisi ise 2003 sonrası açık şekilde artmıştır. 2003 sonrası tabloya göre eşitsizlik Marmara bölgesi ile diğer bölgeler arasındadır. 2003 sonrası diğer tüm bölgelerde ortalama ücretler imalat sanayi ortalamasının altındadır.

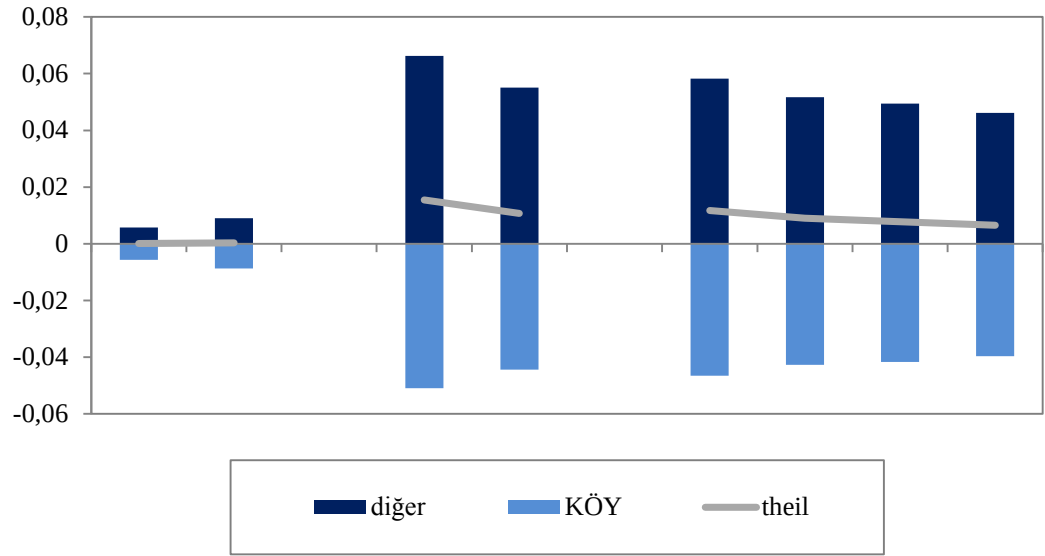
Şekil 3.23: 1992-2009 Doğu-Batı Arasındaki Ücret Eşitsizliği

Kaynak: TÜİK Sanayi ve İş İstatistikleri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri Doğu, geriye kalan bölgeler Batı olarak değerlendirilmiştir. Türkiye'nin Doğu ve Batı bölgeleri arasındaki eşitsizlik 1995 yılından sonra artma eğilimindedir. Özellikle 2000'li yıllarda Doğu-Batı eşitsizliğinin açık şekilde arttığı görülmektedir. Bu sonuç, Elveren ve Galbraith'in (2009) Türkiye'de 1980-2001 döneminde Doğu ile Batı arasında yakınsamanın değil ıraksamanın olduğu bulgusuyla örtüşmektedir.

Şekil 3.24 : 1992-2009 Kalkınmada Öncelikli Yörelere İle Diğer Bölgeler Arası Ücret Eşitsizliği

Kaynak: TÜİK Sanayi ve İş İstatistikleri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Not: 2002 ve 2005 yılı verileri bulunmadığı için bu yıllara ait Theil istatistikleri hesaplanamamıştır.

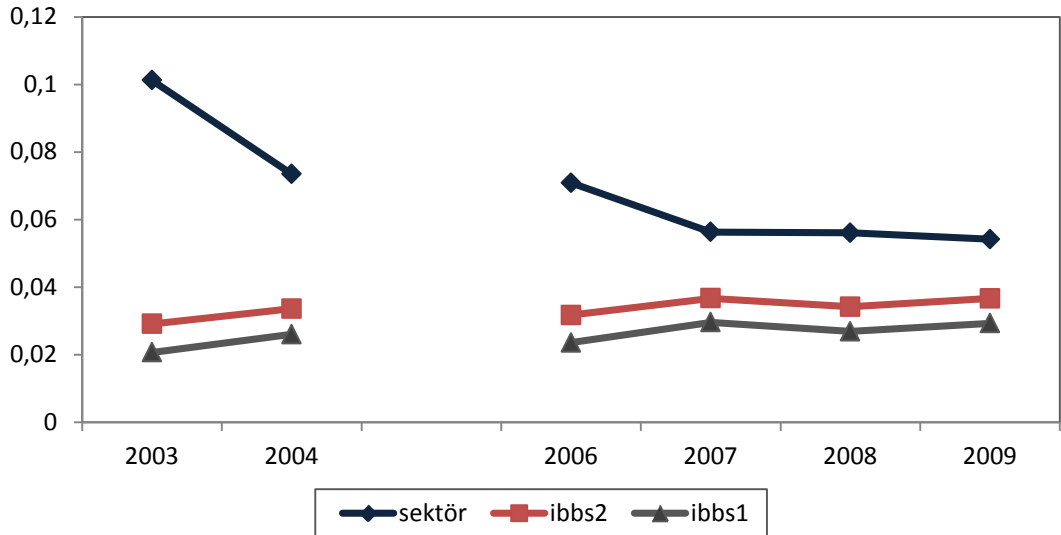
2000 yılından itibaren başta Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yer alan iller olmak üzere 50 il Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY) Projesi kapsamındadır. KÖY projesinin tarihi 70'li yıllara dayanmakla birlikte, zaman içinde projeye dahil olan iller değiştiği için, kapsamın değişmediği 2000 sonrası dönem analiz edilmiştir. KÖY kapsamına hangi illerin dahil edileceği, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından sosyo-ekonomik kalkınmayı yansıtan 8 gösterge ile belirlenmiştir. Kişi başına GSYİH miktarları 1.500 \$ veya daha az ve DPT tarafından belirlenen sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi -0,5 ve daha düşük bulunan iller KÖY kapsamına alınmıştır. KÖY Projesinin amacı, gelirin ve kamu hizmetlerinin nicelik ve nitelik olarak dengeli dağılımı, kırsal kent gelişmişlik farkının azaltılması, KÖY'lerde refah düzeyini ülke ortalamasına yükseltme, bu illerde sanayinin

yaygınlaştırılması olarak sıralanabilir (8. Beş Yıllık Kalkınma Planı Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2000, s.26-27).

Şekil 3.24, 2000 sonrası KÖY'ler ile diğer bölgeler arasındaki ücret eşitsizliğinin zamana göre değişimini göstermektedir. KÖY Projesi dahilinde uygulanan teşvik politikalarına rağmen, proje kapsamındaki iller ile diğerleri arasındaki ücret eşitsizliğinde önemli bir azalma olmadığı görülmektedir.

TÜİK 2002 sonrasında sadece imalat sanayi değil diğer sektörlerin istatistiklerini de yayınlamaya başlamıştır. Verilerin zenginleşmesi ve ekonomideki birçok sektörü kapsamaması bölgeler ve sektörler arası ücret eşitsizliğine ilişkin daha gerçekçi çıkarımlar yapmamıza yardımcı olmaktadır.

Şekil 3.25 : İBBS1 İBBS2 ve Sektörler Arası Ücret Eşitsizliği 2003-2009

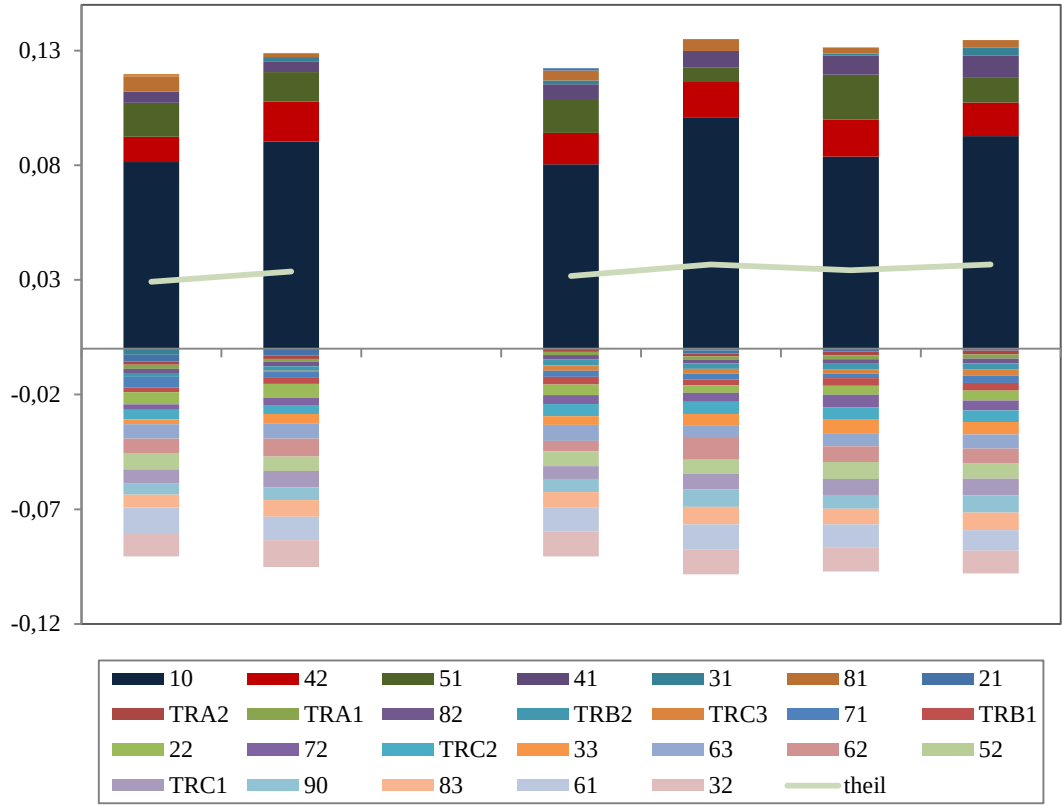

Kaynak: TÜİK Sanayi ve İş İstatistikleri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Not: 2005 yılı verisi bulunmadığı için bu yıla ait Theil istatistiği hesaplanamamıştır.

Şekil 3.25'te Madencilik ve Taş Ocakçılığı, İmalat, Elektrik ve Gaz, İnşaat, Ulaştırma, Depolama ve Haberleşme Faaliyetleri, Konaklama ve Yiyecek, Toptan ve Perakende Ticaret, Gayrimenkul ve Kiralama Faaliyetleri, Eğitim, Sağlık ve Sosyal Hizmetler ve Diğer Hizmetler olmak üzere on bir sektör için İBBS1 İBBS2 ve sektörler arası ücret eşitsizliğinin zamana göre değişimi gösterilmiştir. Grafiğe göre 2003 sonrası bölgeler arası ücret eşitsizliği giderek artarken sektörler arası ücret eşitsizliği azalmaktadır. Şekil 3.26 ve 3.27'de bölgelerin ve sektörlerin eşitsizliğe yaptığı katkı görülmektedir.

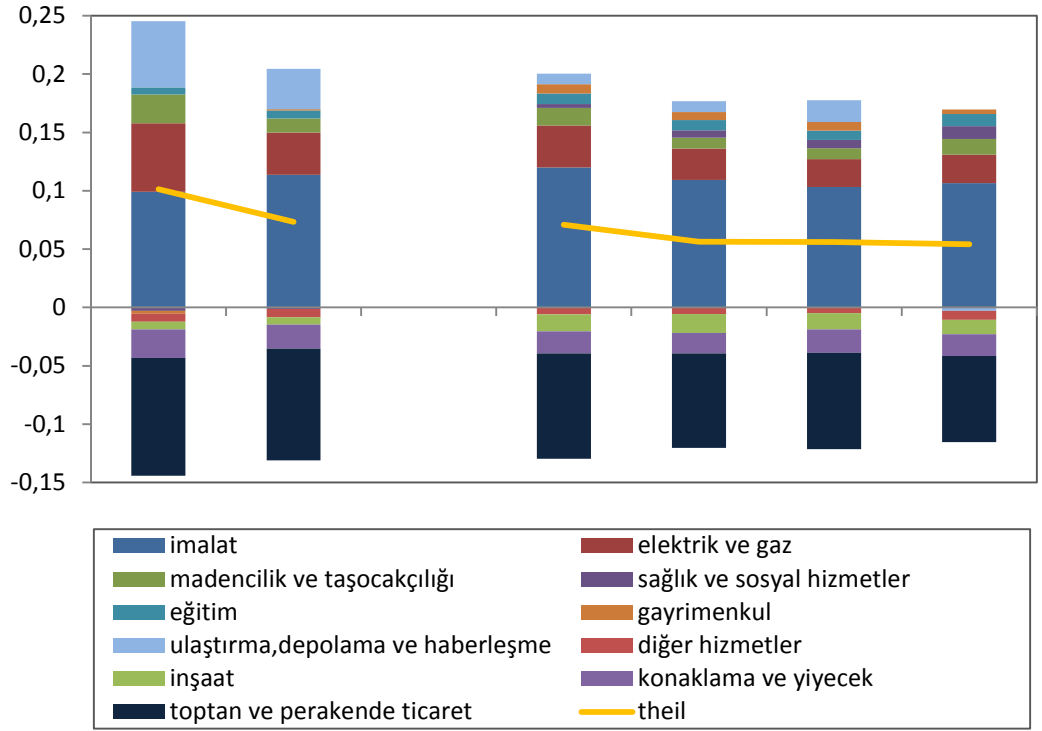
Şekil 3.26 : Bölgelerin Eşitsizliğe Yaptığı Katkı (İBBS2)

Kaynak: TÜİK Sanayi ve İş İstatistikleri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.
Not: 2005 yılı verisi bulunmadığı için bu yıla ait Theil istatistiği hesaplanamamıştır.

İmalat sanayi alt sektörlerinden farklı olarak, hizmetler de eşitsizlik analizine dahil edildiğinde, İstanbul'un (10) bölgeler arası ücret eşitsizliğine yaptığı pozitif katkı Kocaeli, Sakarya, Bolu, Düzce ve Yalova illerinden oluşan alt bölgenin (42) yaptığı pozitif katkıyı fazlasıyla geçmiştir. Oysa imalat sanayi alt sektörleri üzerinden yapılan analizde bu bölge en yüksek pozitif katkıyı yapmaktaydı. Hizmetler sektörü dahil edildiğinde Ankara'nın (51) eşitsizliğe yaptığı pozitif katkı da artmıştır. İzmir (31), imalat sanayindeki ücret eşitsizliğine negatif katkıda bulunurken, hizmetlerin dahil edildiği 2003 sonrası dönemde zayıf da olsa pozitif bir etkiye sahiptir. Ayrıca, imalat sanayi alt sektörlerine göre bölgeler arası ücret eşitsizliği düşme eğilimindeyken, hizmetlerin dahil edildiği durumda bölgeler arası ücret eşitsizliği artmaktadır.

Şekil 3.27: Sektörlerin Ücret Eşitsizliğine Katkısı

Kaynak: TÜİK Sanayi ve İş İstatistikleri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Not: 2005 yılı verisi bulunmadığı için bu yıla ait Theil istatistiği hesaplanamamıştır.

Sektörler arası eşitsizliğe baktığımızda, en yüksek pozitif katkıyı imalat sanayinin en yüksek negatif katkıyı ise toptan ve perakende ticaretin yaptığını görmekteyiz. Toptan ve perakende ticaretin negatif etkisi zaman içinde azalma eğilimindeyken, imalat sanayinin pozitif etkisi zamanla artmaktadır. Konaklama ve yiyecek ile inşaat sektörleri ücret eşitsizliğine negatif katkıda bulunurken, elektrik ve gaz, ulaştırma depolama ve haberleşme, madencilik ve taş ocaklığı ile eğitim sektörleri pozitif katkıda bulunmaktadır.

4. EKONOMETRİK ANALİZ

Bu bölümde, Türkiye’de bölgelerin ticari açıklık düzeyi ile ücret ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişki panel veri analizi ile incelenecektir. Bölgesel düzeyde eşitsizliği etkileyebilecek bölgenin demografik özellikleri, coğrafi konumu, gelir düzeyi, beşeri sermayesi, dış ticaret hacmi, işsizlik ve enflasyon oranı gibi birçok faktör söz konusudur. Bu faktörler ile ücret ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişki incelendikten sonra veri seti ve ekonometrik modeller tanıtılacaktır. Daha sonra ise model sonuçları tartışılacaktır.

Literatürde ticari serbestleşmenin gelir ve ücret eşitsizliğine etkileri konusunda fikir birliği bulunmamaktadır. Geleneksel ticaret teorisine göre ticari serbestleşmenin GÜ’lerde ücret eşitsizliğini artırması, GOÜ’lerde ise azaltması beklenir. Ancak vasıf geliştirici ticaret ve vasıf yanlı teknolojik değişim hipotezlerine göre ticari serbestleşme hem GÜ’lerde hem de GOÜ’lerde eşitsizliği artırmaktadır.

Türkiye 1980 yılından itibaren ihracata dayalı büyüme stratejisi uygulamaya başlamış, bu süreçte dışa açılmış ve dış ticaret hacmi oldukça genişlemiştir. 1995 yılında imzalanan gümrük birliği anlaşması ile ticari serbestleşme yeni bir boyut kazanmıştır. Bu anlamda Türkiye küreselleşme eşitsizlik ilişkisini incelemede elverişli bir deneyime sahiptir. Çalışmada panel veri yöntemi ile neo-liberal dönemde bölgesel düzeyde ticari açıklığın ücret ve gelir eşitsizliğini ne yönde etkilediği sorusuna yanıt aranmıştır.

Türkiye Dünya Bankası tarafından orta gelir grubu ülkeleri arasında sınıflandırılmakta ve üretim faktörlerine göre emek bakımından zengin ülkeler arasında yer almaktadır. Geleneksel ticaret teorisine göre Türkiye emek yoğun mallarda karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir ve ticari serbestleşme sonucu Türkiye’de vasıfsız emeğe olan talebin ve talepteki artış sonucu vasıfsız emeğin ücretinin artması beklenir. Vasıfsız emeğin ücretinde meydana gelen artış, vasıflı ve vasıfsız emek arasındaki ücret farkını daraltacak böylece ücret eşitsizliği azalacaktır. Vasıf geliştirici ticaret ve vasıf yanlı teknolojik değişim hipotezleri ise doğrudan yabancı

yatırımlar ve GÜ'lerden GOÜ'lere teknoloji transferi kanallarıyla vasıflı emeğe olan talebin yukarı doğru kayacağını ve benzer bir mekanizmayla ücret eşitsizliğinin artacağını öngörür.

Eşitsizlik büyüme/kalkınma ilişkisinde en çok test edilen hipotezlerden biri Kuznets'in ters U hipotezidir. Literatürde Kuznets hipotezini test eden çok sayıda çalışma vardır. Kuznets hipotezine göre, kalkınma sürecinin başlaması ile birlikte eşitsizlik önce artacak, kalkınma sürecinin ileri aşamalarında ise azalmaya başlayacaktır. Hipotezin temelinde, tarım ekonomisinden sanayileşmeye geçiş sürecindeki ülkelerde gözlenen kırdan kente göçle birlikte eşitsizliğin artacağı, geçiş sürecinin tamamlanmasıyla birlikte artan eğitim olanakları ve farklı gelir gruplarına yönelik sosyal politikalar sonucu ise eşitsizliğin azalacağı beklentisi vardır (Acar, Doğruel, 2010, 2). Bu hipotezin geçerli olduğu durumda, Türkiye'de bölgelerin GSYİH'ları arttıkça önce bölge içi eşitsizliğin artması daha sonra ise azalması beklenir.

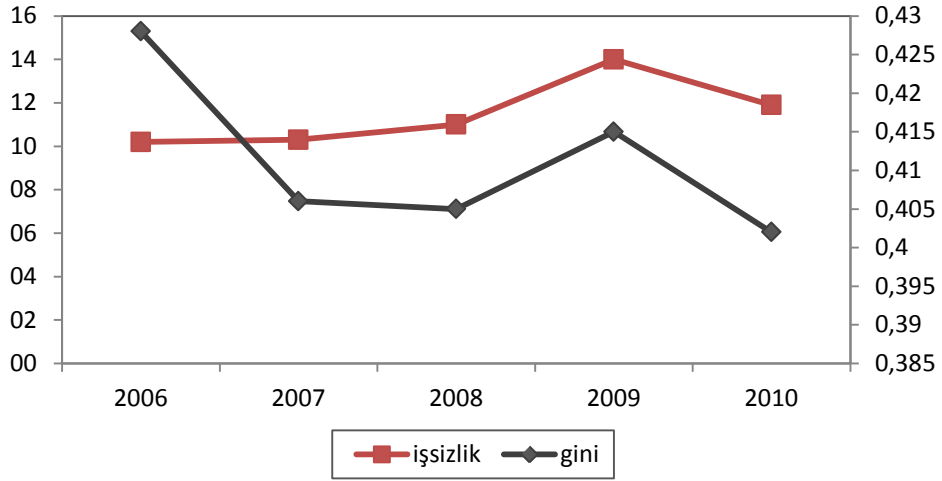
Eğitimin ücret eşitsizliğindeki rolü de literatürde vurgulanan önemli bir konudur. Vasıf geliştirici ticaret ve vasıf yanlı teknolojik değişim hipotezlerine göre, artan dış ticaret ve teknoloji transferi vasıflı emeğe olan talebi ve vasıflı emeğin ücretini artırır. Eğitim vasıf tamamlayıcılığından hareketle, artan dış ticaret ve teknolojik gelişmenin eğitilmiş işçi talebini ve eğitimin getirisini artırması beklenir. Bu mekanizma yüksek ve düşük eğitilmiş çalışanlar arasındaki ücret farkının artması ile sonuçlanacaktır.

Tansel ve Bircan (2010), 1994 ve 2002 hane halkı işgücü anket verilerini kullandıkları çalışmalarında, OLS ve kantil regresyon teknikleri ile Türkiye'de eğitimin getirisini ve ücret eşitsizliğine etkisini araştırmışlardır. Bireylerin eğitim düzeyleri, okuryazar olmayanlar, okuryazar ancak herhangi bir okul bitirmemiş olanlar, ilköğretim mezunları, ortaokul mezunları, lise ve meslek lisesi mezunları ve üniversite mezunları olarak gruplandırılmıştır. Baz grubun okuryazar olmayanlar olarak seçildiği regresyonda, okuryazar ancak herhangi bir okul bitirmemişler dışındaki tüm grupların katsayısı pozitif ve % 5 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Yine aynı çalışmaya göre, 1994 yılında ilköğretim mezunu erkek bir çalışan ortalama ücretin % 82'si kadar ücret elde ederken, 2002 yılında bu rakam % 75'e gerilemiştir. Üniversite mezunu bir erkek çalışan ise her iki yılda da ortalama ücretin % 200'ü

kadar ücret almaktadır. Çalışmanın bir diğer sonucu eğitimin getirisinin farklı kantillere göre değiştiği ve grup içi eşitsizliği artırdığı şeklindedir.

İşsizlik eşitsizlik ilişkisinde, işsizlikteki artışın eşitsizliği artırmasını bekleriz. Veriler, 2006-2010 döneminde Gini katsayısı ile işsizlik oranı arasında pozitif bir ilişki olduğunu gösterirken, Theil endeksi ile işsizlik oranı arasında böyle bir ilişki bulunamamıştır.

Şekil 4.1: 2006-2010 Gini ve İşsizlik Oranı

Kaynak : TÜİK Hane Halkı Gelir ve Yaşam Koşulları Anketleri, TÜİK Hane Halkı İşgücü Anketleri

Oi (1962), vasıflı işçilerin işten çıkarılmasının, bu işçilerin eğitime yapılan yatırımların batık maliyet olması nedeniyle vasıfsız işçilere göre daha zor olduğunu savunmaktadır. Bölümlenmiş emek piyasası yaklaşımına göre de, beyaz yakalı işçilerin mavi yakalılara göre iş güvenliği daha yüksektir. Bu teorilere göre vasıflı emeğin istihdamı daha durağanken vasıfsız emeğin istihdamı konjonktür dalgalılarına göre değişmektedir. Resesyon dönemlerinde işlerini kaybeden daha çok vasıfsız işçiler olurken, genişleme döneminde vasıfsız emeğin istihdamı artar. Bu nedenle resesyon dönemlerinde ücret eşitsizliğinin artması, genişleme dönemlerinde ise azalması beklenir. Bölüm 3'te Şekil 3.14'te yer alan grafikte de bu ilişki görülmektedir. Kriz yılları olan 1994, 2001 ve 2008 yıllarında theil endeksi artmaktadır. Resesyon dönemleri aynı zamanda yüksek işsizliğin olduğu dönemler olduğu için, işsizlik ile ücret eşitsizliği arasında pozitif korelasyon olmasını bekleriz.

Galbraith ve Garcilazo (2005), 1995-2000 döneminde Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde, hem ülke içi bölgesel eşitsizliğin hem de ülkeler arası eşitsizliğin

değişimini incelemişlerdir. Çalışmada ilgili dönemde AB ülkelerinde hem bölgeler arasında hem de ülkeler arasında yakınsamanın olduğu sonucuna ulaşılrken işsizlikle bölgesel ücret eşitsizliği arasında pozitif ilişki bulunduğuna dair bulgulara ulaşılmıştır.

Ücret eşitsizliğini etkileyebilecek diğer bir faktör ekonomik istikrardır. Kızıllırmak (2003), ekonomik istikrarsızlığın reel sektör yatırım kararlarını etkileyerek eşitsizliği artırdığını belirtmektedir. Ekonomik istikrarın en önemli göstergelerinden biri fiyat istikrarıdır. Yay, Taştan ve Oktayer (2012), panel veri yöntemi ile küreselleşme eşitsizlik ilişkisini araştırdıkları çalışmalarında, EFI (Economic Freedom Index) alt bileşeni olan fiyat istikrarı ile ücret eşitsizliği arasında anlamlı negatif ilişki bulmuşlardır.

4.1 Ekonometrik Yöntem ve Veri Setinin Tanıtımı

Küreselleşmenin ekonomik boyutunun yanında sosyal ve politik boyutları da bulunmaktadır. Küreselleşme eşitsizlik ilişkisi incelenirken tüm boyutların dikkate alınması daha doğru bir yaklaşım olmakla birlikte, bölgesel verilere ulaşmada yaşanan güçlükler nedeniyle bu çalışmada yalnızca küreselleşmenin ekonomik boyutunu yansıtan ticari açıklık dikkate alınmıştır. Ticari açıklık ve eşitsizlik arasındaki ilişkiyi incelemek üzere hem zaman sabit bölge etkilerini hem de bölge sabit zaman etkilerini içeren panel veri analizi yapılmıştır. Ticari açıklığın ölçütü olarak bölgelerin dış ticaret hacminin doğal logaritması kullanılırken, ücret eşitsizliğini ölçmede Theil'in T istatistiğinden yararlanılmıştır. Kontrol değişkenleri olarak, bölgede istihdam edilenler içerisinde üniversite ve lise mezunlarının sayısı, bölgesel işsizlik oranı, bölgesel enflasyon oranı, bölgelerin kişi başına gayri safi katma değerinin doğal logaritması ve karesi kullanılmıştır.

$$Y_{it} = \delta + \beta' G_{it} + \theta' X_{it} + \eta_i + \lambda_t + u_{it} \quad (4.1)$$

Y_{it} eşitsizlik ölçütü Theil ve Gini endekslerinin doğal logaritmasını, G_{it} ticari açıklığın ölçütü olarak bölgelerin dış ticaret hacminin doğal logaritmasını, X_{it} kontrol grubu değişkenlerini, η_i zaman sabit bölge etkilerini, λ_t bölge sabit zaman etkilerini ve u_{it} idiosyncratic hata terimini göstermektedir.

4.1.1 Yöntem: Panel Veri Analizi

Panel veri, hane halkı, firma, ülke, bölge vb. birimlere ait kesit (cross-section) gözlemlerin belli bir zaman diliminde bir araya getirilmesi olarak tanımlanabilir. Bu açıdan, kesit veri ile zaman serisini birleştirir. Panel veri analizinin, kesit ve zaman serisi analizine göre avantajları şöyle sıralanabilir:

- Panel veri yöntemi kesit ve zaman serisi gözlemlerini birleştirdiği için gözlem sayısı daha fazladır. Bu durum regresyonun serbestlik derecesini yükselterek ve değişkenler arası çoklu bağıntı (multicollinearity) problemini azaltarak daha etkin tahminler yapmamıza olanak sağlar. Dahası, birçok ekonomik soruya kesit veri ya da zaman serileri ile kapsamlı yanıtlar bulmak güçtür. Aynı birimlerin farklı zamanlarda gözlemlenmesinden oluşan panel veri ise, gerek zaman sabit birim etkilerini gerekse birim sabit zaman etkilerini dikkate aldığı için daha karmaşık modelleri test edebilmemizi sağlar.
- Kısa zaman serisi ya da yetersiz kesit gözlem durumlarında da ekonometrik analiz yapılmasına olanak verir.
- Panel veri yöntemi, birimlere ait özelliklerin etkilerini dikkate alarak çoktürelilik yanlılığını (heterogeneity bias) ortadan kaldırır. Örneğin bir bölge ya da ülkedeki işsizliğin o bölgenin özellikleri (coğrafi, demografik, politik vb.) ile ilişkili olması beklenir. Bu özellikler dikkate alınmadığında gerekli bir değişkenin model dışında bırakılması (omitted variable) problemi ortaya çıkar. Panel veri analizi, birimlerin zaman içinde değişmeyen özellikleri ile açıklayıcı değişkenlerin ilişkili olmasına izin vererek bu problemi ortadan kaldırır (Hsiao, 2003, 3-8).

Temel gözlenemeyen etkiler modeli aşağıdaki gibi gösterilebilir:

$$y_{it} = \mathbf{x}_{it}\boldsymbol{\beta} + \eta_i + u_{it}, \quad t = 1, 2, \dots, T \quad (4.2)$$

$$v_{it} = \eta_i + u_{it}$$

x_{it} zamana ve birime göre değişen gözlenebilen değişkenleri, η_i zaman sabit gözlenemeyen birim etkilerini, u_{it} ise hem zamana hem de birime göre değişen idiosyncratic hata terimini ifade etmektedir. η_i ve u_{it} yi içeren v_{it} kompozit hata terimi olarak adlandırılmaktadır. Bu haliyle model (4.2) sadece zaman sabit birim etkilerini içerdiği için tek yönlü gözlenemeyen bileşenler modeli olarak adlandırılmaktadır. Birim sabit zaman etkilerini de modele eklendiğimizde çift yönlü gözlenemeyen bileşenler modelini elde ederiz (Wooldridge, 2002, 251-256).

$$y_{it} = \mathbf{X}_{it}\boldsymbol{\beta} + \eta_i + \lambda_t + u_{it}, \quad t = 1, 2, \dots, T \quad (4.3)$$

$$v_{it} = \eta_i + \lambda_t + u_{it}$$

Rassal etkiler ve sabit etkiler modelleri zaman sabit birim etkilerinin (η_i) açıklayıcı değişkenlerle ilişkisine dair varsayımlara göre şekillenmektedir.

4.1.1.1 Sabit Etkiler (Fixed Effects) Modeli

Sabit etkiler modelinde η_i tahmin edilmesi gereken sabit parametreler olarak kabul edilir. İdiosyncratic hata teriminin (u_{it}) bağımsız ve özdeş dağıldığı (iid) $(0, \sigma^2_u)$ varsayılmaktadır. Açıklayıcı değişkenler matrisi ($\mathbf{X}_{it}$), tüm i ve t 'ler için u_{it} 'den bağımsızdır.

Sabit etkiler modelinde, zaman sabit birim etkilerinin açıklayıcı değişkenlerle ilişkili olmasına izin verilmektedir. Basitlik amacıyla tek açıklayıcı değişkenli ve tek yönlü gözlenemeyen etkiler modelini yazalım:

$$y_{it} = \beta_1 x_{it} + \eta_i + u_{it}, \quad t = 1, 2, \dots, T \quad (4.4)$$

Her bir i için zamana göre ortalamalar alındığında aşağıdaki modele ulaşılır:

modeli elde edilir. (4.6) modelinde gözlenemeyen etki η_i yok edilmiştir. Bu modelin POLS tahmincisine gruplar içi tahmincisi (within estimator) ya da sabit etkiler tahmincisi (fixed effects estimator) adı verilmektedir (Wooldridge, 2002, 265-268).

4.1.1.2 Rassal Etkiler (Random Effects) Modeli

Rassal etkiler tahmincisi, zaman sabit birim etkileri ile açıklayıcı değişkenlerin tüm zaman periyodlarında ilişkisiz olduğu varsayımı altında elde edilir.

$$y_{it} = \mathbf{X}_{it}\boldsymbol{\beta} + \eta_i + u_{it}, \quad t = 1, 2, \dots, T \quad (4.7)$$

Varsayımlar:

- $E(\eta_i / x_i) = E(\eta_i) = 0$, $\text{Var}(\eta_i / x_i) = \sigma_{\eta}^2$
- $E(u_{it} / \eta_i, x_i) = 0$, $\text{Var}(u_{it} / \eta_i, x_i) = \sigma_u^2$
- $\text{Cov}(u_{it}, u_{is} / \eta_i, x_i) = 0$, t

H_0 : Rassal Etkiler (RE) tutarlı

H_1 : Rassal Etkiler (RE) tutarlı değil

Her iki hipotez için gerekli varsayımlar şunlardır:

$$E(u_{it} / \eta_i, x_i) = 0, \text{Var}(\eta_i / x_i) = \sigma^2_{\eta}, \text{Var}(u_{it} / \eta_i, x_i) = \sigma^2_u$$

Doğru model RE iken FE tahmini yapılırsa, FE tahmincisi hala tutarlı ancak etkin değildir. Oysa doğru model FE iken, açıklayıcı değişkenlerle zaman sabit birim etkileri ilişkiliyken, RE tahmini yapılırsa RE tahmincisi tutarsız olur.

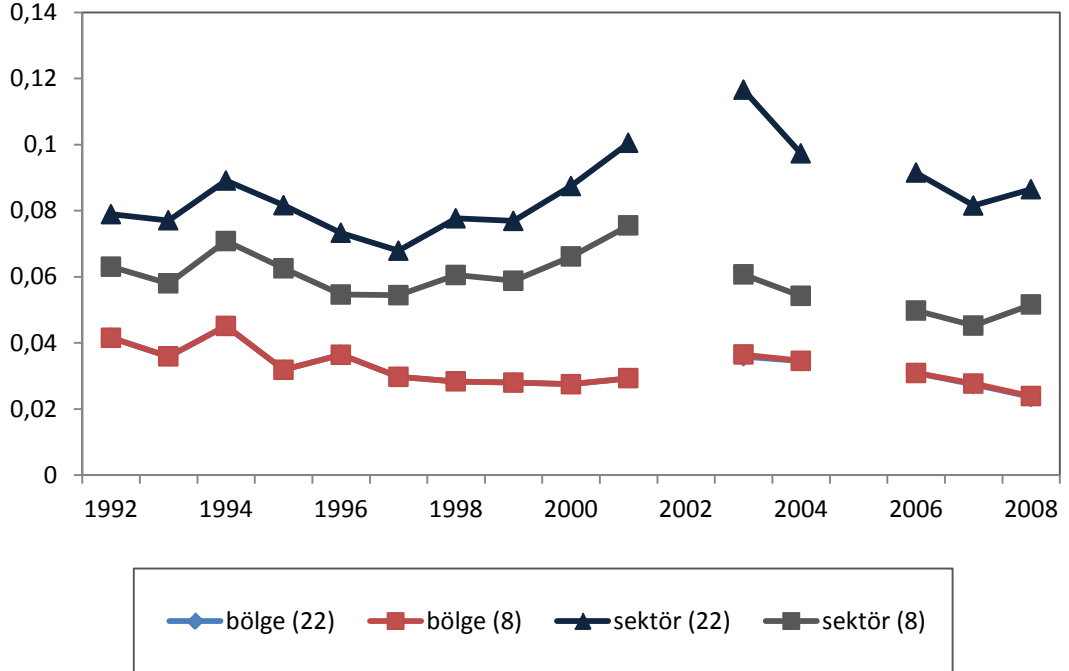
Hausman Test İstatistiği aşağıdaki şekilde hesaplanmaktadır:

$$H = ($$

nedenle Theil istatistiğinin hesaplanmasına ISIC Rev. 3 sınıflandırma sisteminin kullanıldığı 1992 yılından itibaren başlanmıştır. 1992-2008 dönemi Theil serisi 26 alt bölge ve 22 alt sektöre göre hesaplanmıştır. 2002 ve 2005 yıllarında istihdam ve ücret istatistikleri bulunmadığı için bu yıllara ilişkin hesaplama yapılamamıştır.

Sektörler ve bölgeler arası Theil istatistikleri Ekler bölümünde Tablo Ek.1 ve Tablo Ek.5'te görülebilir. Ayrıca sektörlerin ve bölgelerin Theil endeksine yaptıkları katkı yine Ekler kısmında Tablo Ek.2, Tablo Ek.3, Tablo Ek.4, Tablo Ek.6 ve Tablo Ek.7'de gösterilmiştir. Üçüncü bölümde yapılan sektörel ve bölgesel eşitsizlik analizinde, sektörlerin ayrı ayrı eşitsizliğe yaptığı katkının daha kolay anlaşılabilmesi için, basitlik amacıyla 22 alt sektör 8 alt sektör olarak toplulaştırılmıştır. Ekler bölümünde Tablo Ek.15'te bu toplulaştırmanın nasıl yapıldığı gösterilmiştir. Şekil 4.2'de de görüleceği gibi grup sayısı 8'den 22'ye çıkarıldığında bölgeler arası Theil istatistiği değişmezken, sektörler arası Theil istatistiği daha yüksek hesaplanmıştır. Ancak sektörler arası eşitsizliğin zaman içindeki seyri benzer bir davranış sergilemektedir.

Şekil 4.2: 22 ve 8 Alt Sektöre Göre Sektörler ve Bölgeler Arası Eşitsizlik

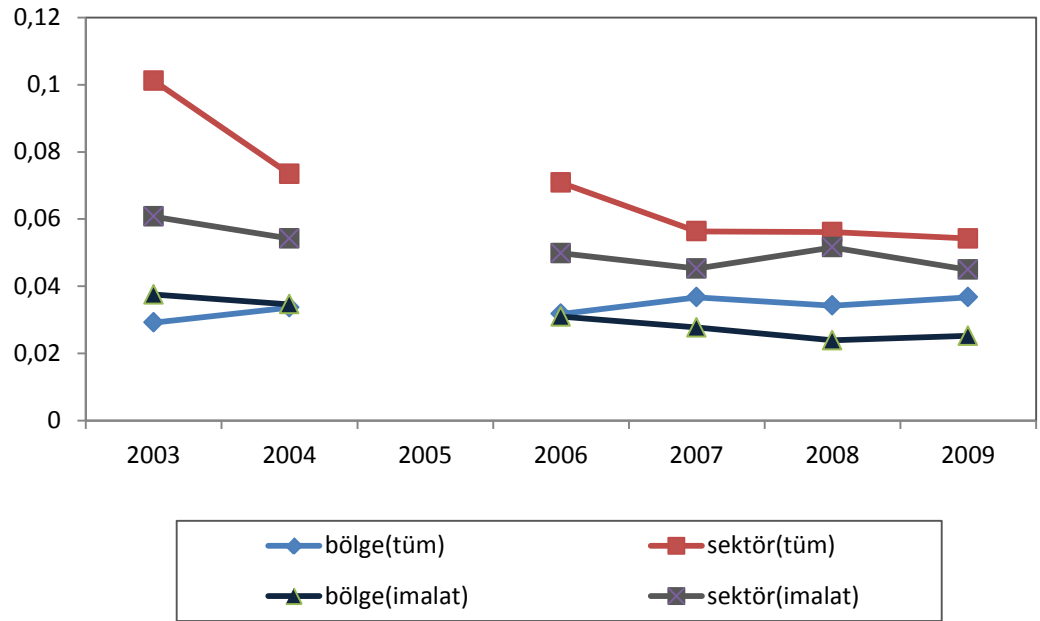
Kaynak: TÜİK Sanayi ve İş İstatistikleri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Not: 2002 ve 2005 yılı verilerine ulaşılamadığı için bu yıllara ait Theil istatistikleri hesaplanamamıştır.

TÜİK 2003'ten itibaren sanayi ve iş istatistiklerini Avrupa Birliği'ne uyum çerçevesinde, Avrupa Topluluğunda Ekonomik Faaliyetlerin İstatistiki Sınıflaması, Revize 1.1 (NACE Rev1.1) şeklinde yayınlamaktadır. NACE Rev1.1 sınıflaması imalat sanayinin yanı sıra inşaat, ulaştırma, depolama ve haberleşme faaliyetleri, konaklama ve yiyecek, toptan ve perakende ticaret, gayrimenkul ve kiralama faaliyetleri, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler gibi faaliyetleri de içermektedir. Hizmet sektörü dahil edildiğinde ücret eşitsizliğinin yapısı doğal olarak imalat sanayi alt sektörleri arasındaki eşitsizlikten farklı olacaktır. Bu nedenle 26 alt bölgede 11 sektör için yeniden Theil istatistiği hesaplanmıştır.

Şekil 4.3'te görüldüğü gibi hem tüm sektörler arasındaki hem de imalat sanayi alt sektörleri arasındaki ücret eşitsizliği 2003 yılından sonra azalmıştır. İmalat sanayi alt sektörlerine göre hesaplanan Theil istatistiklerine göre bölgeler arası eşitsizlik azalırken, tüm sektörler için hesaplanan Theil istatistiklerine göre bölgesel eşitsizlik artmıştır.

Şekil 4.3: İmalat Sanayi Alt Sektörleri ve Tüm Sektörlere Göre Hesaplanmış Bölgeler ve Sektörler Arası Eşitsizlik

Kaynak: TÜİK Sanayi ve İş İstatistikleri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.
Not: 2005 yılı verisi bulunmadığı için bu yıla ait Theil istatistiği hesaplanamamıştır.

TÜİK 2006 yılından itibaren bölgesel Gini endeksini İBBS Düzey 1' e göre (12 alt bölge) yayınlamaktadır. Bu nedenle gelir eşitsizliği analizi 26 alt bölgeye göre değil 12 alt bölgeye göre yapılmıştır. Bölgesel Gini katsayıları hane halkı

kullanılabilir geliri ve eşdeğer hane halkı kullanılabilir geliri olmak üzere iki farklı yöntemle hesaplanmıştır. Eşdeğer hane halkı kullanılabilir geliri, hanedeki birey sayısı dikkate alınarak hane halkı toplam gelirinin birey başına düşen gelire dönüştürülmesiyle elde edilmektedir. Bunun için, eşdeğerlik ölçeği olarak adlandırılan katsayılar kullanılarak, her bir hane halkı büyüklüğünün kaç yetişkine denk olduğu hesaplanmaktadır. Hane halkı toplam kullanılabilir geliri eşdeğer hane halkı büyüklüğüne bölünerek, o hane halkı için eşdeğer kişi başına düşen gelir diğer ifadeyle eşdeğer hane halkı kullanılabilir geliri hesaplanmaktadır. TÜİK eşdeğer hane halkı büyüklüğünü hesaplarken referans kişi için “1”, 14 ve daha yukarı yaştaki kişiler için “0,5” ve 14 yaşın altındaki kişiler için ise “0,3” katsayısının kullanıldığı OECD eşdeğerlik ölçeğini kullanmaktadır (TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Anketi).

Tablo 4.1: Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Gelire Göre Gini Katsayısı

	Gini katsayısı				
	2006	2007	2008	2009	2010
Türkiye	0.428	0.406	0.405	0.415	0.402
Kent	0.415	0.394	0.395	0.405	0.389
Kır	0.406	0.375	0.378	0.380	0.379
İBBS, 1. Düzey					
TR1 İstanbul	0.375	0.346	0.362	0.363	0.373
TR2 Batı Marmara	0.350	0.321	0.331	0.361	0.360
TR3 Ege	0.426	0.376	0.387	0.381	0.387
TR4 Doğu Marmara	0.392	0.393	0.335	0.368	0.341
TR5 Batı Anadolu	0.413	0.379	0.402	0.408	0.367
TR6 Akdeniz	0.421	0.418	0.387	0.403	0.397
TR7 Orta Anadolu	0.342	0.328	0.339	0.395	0.362
TR8 Batı Karadeniz	0.372	0.360	0.366	0.382	0.348
TR9 Doğu Karadeniz	0.378	0.346	0.365	0.359	0.327
TRA Kuzeydoğu Anadolu	0.381	0.405	0.436	0.407	0.404
TRB Ortadoğu Anadolu	0.404	0.397	0.405	0.415	0.417
TRC Güneydoğu Anadolu	0.396	0.366	0.395	0.411	0.404

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2006-2010

Kuznets hipotezini test etmek amacıyla, kalkınma ölçütü olarak 1992-2001 dönemi için bölgelerin reel GSYİH'larının doğal logaritması (1987 fiyatlarıyla) ve karesi kullanılmıştır. 2002 ve 2003 yıllarında bölgesel gelir verisi bulunmamaktadır. TÜİK 2004-2008 yılları arasında ise cari bölgesel kişi başına gayri safi katma değer verilerini yayınlamıştır. Cari bölgesel kişi başına gayri safi katma değerler, 2003 yılı temel yıl olmak üzere o yılın bölgesel fiyat endeksine bölünerek reele dönüştürülmüştür. Modelde reel kişi başına gayri safi katma değerlerin doğal logaritması ve karesi kullanılmıştır.

Türkiye'de bölgesel düzeyde dış ticaretin eşitsizlik üzerindeki etkisini incelemek üzere 26 alt bölgenin 2002-2010 yılları ithalat ve ihracat serisi cari fiyatlarla TL olarak TÜİK web sitesinden alınmıştır. 2003 yılı temel yıl olmak üzere o yılın bölgesel fiyat endeksine bölünerek reele dönüştürülmüştür. Bölgelerin açıklık ölçütü olarak dış ticaret hacminin doğal logaritması kullanılmıştır.

Bölgesel enflasyon oranları, bölgesel fiyat endeksine göre hesaplanmıştır. 2003 yılı baz yıl olarak kabul edilmiştir. TÜİK tarafından bölgesel fiyat endeksi 2004 yılında İBBS birinci düzeyde (12 alt bölge) açıklanırken, 2005 ve sonrasında İBBS ikinci düzeyde (26 alt bölge) açıklanmaktadır. 2004 yılı için alt bölge fiyat endeksleri içinde yer aldıkları bölgenin fiyat endeksi olarak kabul edilmiş ve 2004 yılı enflasyon oranları buna göre hesaplanmıştır. Bölgesel enflasyon oranları Ekler bölümünde Tablo Ek.8'de gösterilmiştir.

Bölgesel işsizlik oranları 2002 yılından itibaren 26 alt bölge için yayınlanmaktadır. İşsizlik oranı verileri TÜİK web sitesinden alınmıştır.

Bölgeler arası beşeri sermaye farklılıklarını kontrol etmek üzere, bölgede istihdam edilenler içerisindeki üniversite mezunlarının sayısının doğal logaritması kullanılmıştır. Ayrıca sağlamlık (robustness) testlerinde alternatif olarak bölgede istihdam edilenler içerisindeki lise mezunları sayısının doğal logaritması kullanılmıştır.

Bölge kuklaları olarak Doğu Anadolu ve Marmara kullanılmıştır. Kriz yıllarının etkisini görebilmek için ise 1994 ve 2001 yılları için kukla değişken yaratılmıştır. Ayrıca bölgede ağırlıklı olarak bulunan endüstrilere göre bölgelerin düşük, orta ve yüksek olmak üzere vasıf kompozisyonu çıkarılmıştır. Endüstrilerin vasıf

sınıflaması, Landesmann ve diğ. (2004)'e göre yapılmıştır. Sınıflama ekler bölümünde Tablo Ek.14'te görülebilir.

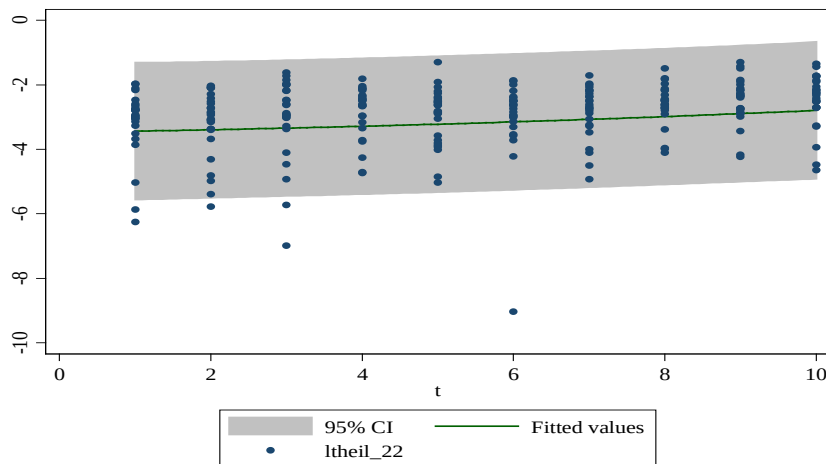
4.2 1992-2001 Dönemi Panel Veri Analizi

Bölgesel verilerin çoğunun 2000'li yıllardan itibaren toplanması nedeniyle, ekonometrik analiz, 1992-2001 ve 2004-2008 olmak üzere iki ayrı döneme ayrılmıştır. 1992-2001 döneminde bölge içi ücret eşitsizliğini açıklamada, ulaşabildiğimiz tek veri olan bölgelerin GSYİH bilgisi kullanılmıştır. Bölgesel GSYİH verisi 1987 fiyatlarıyla ve 1000000 TL olarak kullanılmıştır. Kuznets hipotezini test etmek için bölgelerin GSYİH'larının doğal logaritması ve karesi modele dahil edilmiştir. Ücret eşitsizliğinin ölçülmesinde 22 alt sektör ve 26 alt bölgeye ait istihdam ve ücret verileri kullanılmıştır. Tahminler, STATA/SE11 ekonometri programı kullanılarak yapılmıştır.

$$Y_{it} = \alpha + \beta LGSYİH_{it} + \delta LGSYİH_{it}^2 + t + \eta_i + u_{it} \quad (4.9)$$

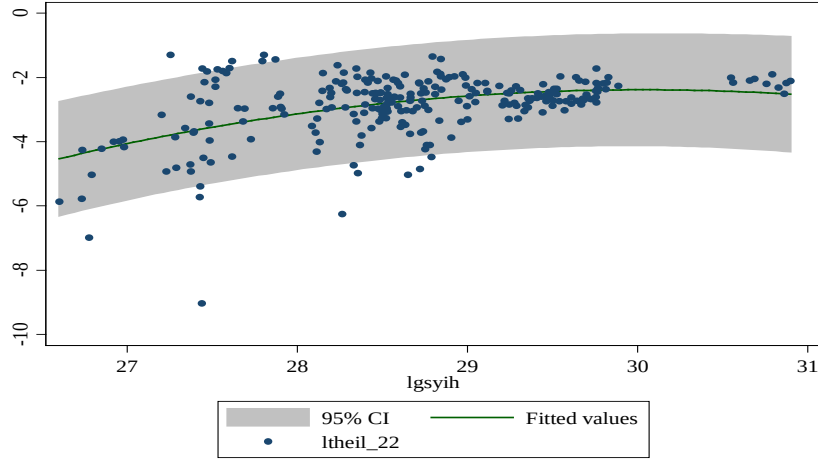
Y_{it} i. bölgenin t yılındaki Theil istatistiğinin logaritmasını, $LGSYİH_{it}$ i. bölgenin t yılındaki GSYİH'sının logaritmasını, η_i zaman sabit bölge etkilerini, u_{it} idiosyncratic hata terimini göstermektedir. Zaman etkisini yakalamak üzere regresyona trend eklenmiştir.

Şekil 4.4: Ltheil Trend Serpilme Çizimi

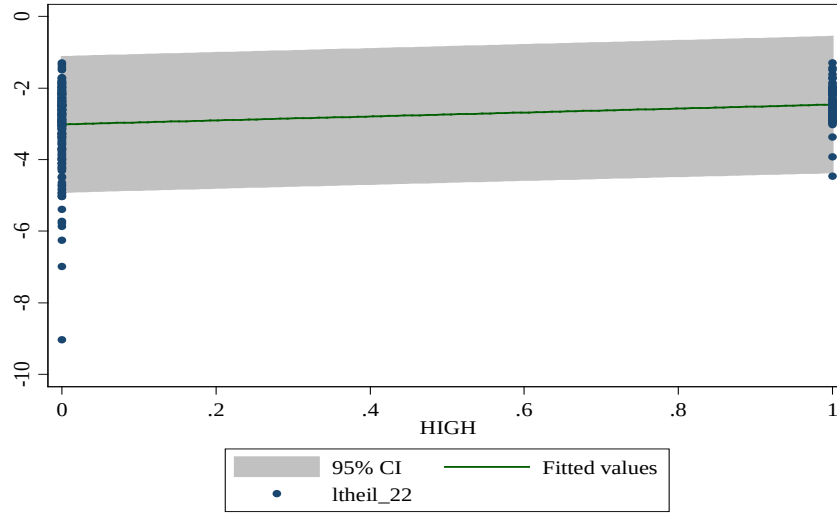
Şekil 4.4'te ücret eşitsizliğinin izlediği trend gösterilmiştir. Grafiğe göre 1992-2001 döneminde ücret eşitsizliği artış eğilimindedir.

Şekil 4.5: Ltheil Lgsyih Serpilme Çizimi

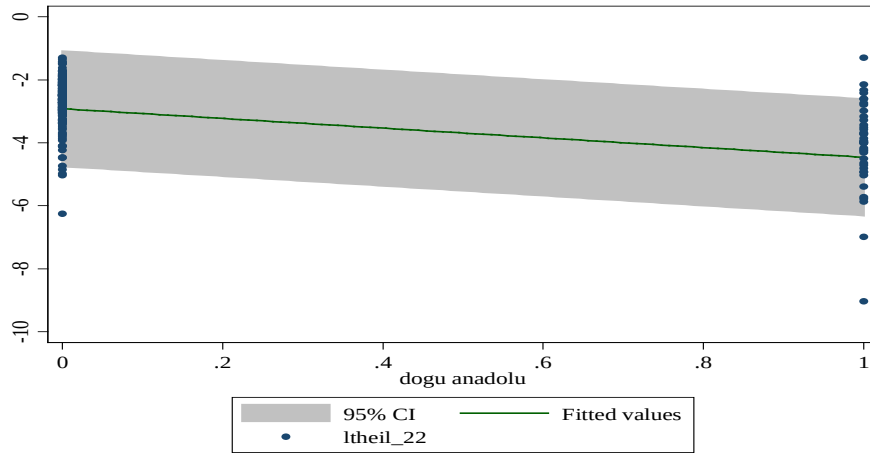
Şekil 4.5'te ltheil değişkenine göre lgsyih'nın serpilme çizimi görülmektedir. Serpilme çizimi, iki değişken arasında karesel bir ilişkiye işaret etmektedir. Lgsyih'daki artış belli bir düzeye kadar ltheil'i artırmakta, daha sonra ise azaltmaktadır.

Şekil 4.6: Ltheil Yüksek Vasıf Serpilme Çizimi

Şekil 4.6'da yer alan ltheil ile yüksek vasıf kukla değişkeni arasındaki serpilme çizimi, vasıf kompozisyonunun yüksek olduğu bölgelerde ücret eşitsizliğinin ortalamada daha yüksek olduğuna işaret etmektedir.

Şekil 4.7: Ltheil Doğu Anadolu Kuklası Serpilme Çizimi

Şekil 4.7’de ltheil’in Doğu Anadolu kuklasına göre serpilme grafiği gösterilmiştir. Grafiğe göre Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan alt bölgelerde diğer bölgelere göre ücret eşitsizliği daha düşük düzeydedir.

Tablo 4.2: 1992-2001 Dönemi Sabit ve Rassal Etkiler Tahmin Sonuçları

	(FE)	(RE)
Bağımlı değişken	ltheil	ltheil
lgsyih	24.52 (4.26)*	10.52 (2.98)*
lgsyihsq	-0.842 (-4.35)*	-0.34 (-2.85)*
t	0.0947 (4.50)*	0.0695 (3.47)*
_cons	-181.4 (-4.23)*	-84.31 (-3.22)*
N	260	260
Within	0.20	0.17
Between	0.00	0.28
Overall	0.00	0.23
Wald /F testi p	0.00	0.00
Hausman p	0.016	
t istatistikleri parantez içindedir. + p < 0.10 ve * p < 0.05		

Hem sabit etkiler hem de rassal etkiler modeli, değişen varyans durumuna karşı robust opsiyonuyla tahmin edilmiştir. Her iki modele de zaman etkisini yakalamak üzere trend eklenmiştir. Her iki modelin açıklama gücü de düşüktür. Hem sabit etkiler hem de rassal etkiler modelinde, kalkınma sürecinde eşitsizliğin önce artacağı kalkınma sürecinin ileri aşamalarında ise azalacağını savunan Kuznets Hipotezi desteklenmektedir. Ayrıca her iki tahmin sonucuna göre trend değişkeni % 5 düzeyinde anlamlı ve pozitif işaretlidir. Bu bulgu, 1992-2001 döneminde bölge içi ücret eşitsizliğinin artış eğiliminde olduğunu göstermektedir. Hausman test istatistiği p değeri 0.016 bulunmuştur. Rassal etkiler modelinin tutarlı olduğunu söyleyen boş hipotez % 5 düzeyinde reddedilebilir. Bu nedenle sabit etkiler tahmincisinin kullanılması daha doğrudur.

Sabit etkiler tahmin sonuçlarına göre bölgenin GSYİH'sında meydana gelen %1'lik artış 1.202.604 (1000000TL) ye kadar ücret eşitsizliğini artırırken, bu eşikten sonra azaltmaktadır. Zamandaki bir yıllık değişim ücret eşitsizliğini % 9.47 artırmaktadır.

Tablo 4.3: 1992-2001 Dönemi Kukla Değişkenlerin Yer Aldığı Rassal Etkiler Tahmin Sonuçları

Bağımlı değişken	1 ltheil	2 ltheil	3 ltheil
lgsyih	12.03 (3.21)*	6.64 1.64	8.405 (1.88)+
lgsyihsq	-0.395 (-3.11)*	-0.216 (-1.62)	-0.278 (-1.88)+
t	0.0732 (3.69)*	0.0747 (3.74)*	0.0772 (3.98)*
yüksek	0.574 (3.17)*		0.475 (2.48)*
doğu anadolu		-0.843 (-1.57)	-0.746 (-1.30)
_cons	-94.6 (-3.43)*	-53.98 (-1.76)+	-66.53 (-1.97)*
N	260	260	260
Within	0.17	0.16	0.16
Between	0.31	0.41	0.42
Overall	0.25	0.31	0.31
Wald /F testi p	0.00	0.00	0.00
t istatistikleri parantez içindedir. + p < 0.10 ve * p < 0.05			

Tablo 4.3'te bölge kuklası olarak Doğu Anadolu kullanılmıştır. Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan alt bölgeler 1 değerini alırken diğerleri 0 değerini almaktadır. Ayrıca bölgeler vasıf kompozisyonlarına göre yüksek, orta ve düşük olarak sınıflandırılmış ve baz grup orta ve düşük vasıflı bölgeler olarak seçilmiştir. Sabit etkiler modelinde, kukla değişkenler gibi zaman sabit değişkenler kullanılmadığı için rassal etkiler modeli tercih edilmiştir.

Yalnızca vasıf kuklasının eklendiği, yalnızca bölge kuklasının eklendiği ve her ikisinin birlikte yer aldığı model olmak üzere üç farklı model tahmin edilmiştir. Düşük ve orta vasfın baz grup olduğu birinci model tahmin sonuçlarına göre bölgenin GSYİH'sindeki %1'lik artış ücret eşitsizliğini bölgenin GSYİH'sı yaklaşık 3269017 (1000000 TL) olana kadar artırmakta daha sonra ise azaltmaktadır. Doğu Anadolu bölge kuklasının eklendiği ikinci modelde lgsyih ve karesi anlamsız bulunmuştur. Buna karşılık her iki kuklanın da yer aldığı üçüncü model tahmin sonucu da Kuznets Hipotezini desteklemektedir. Her üç model tahmininde de trend değişkeni % 5 düzeyinde anlamlı bulunmuştur ve zamandaki bir birimlik değişim ücret eşitsizliğini yaklaşık % 7 artırmaktadır. Hem birinci model hem de üçüncü model tahmininde vasıf kuklası % 5 düzeyinde anlamlı bulunmuştur ve yüksek vasıf kompozisyonuna sahip bölgelerde orta ve düşük vasıf kompozisyonuna sahip bölgelere göre ücret eşitsizliği yaklaşık % 57 daha yüksektir. Doğu Anadolu bölge kuklası ise anlamsız bulunmuştur.

Kriz dönemlerinde ücret eşitsizliğinin arttığına dair birçok çalışma ve gözlem bulunmaktadır. Üçüncü bölümdeki ücret eşitsizliği analizinde de kriz yıllarında theil endeksinde gözlenen artışın dikkat çekici olduğuna vurgu yapılmıştı. Bu gözlemin ekonometrik tahminlerce de doğrulanıp doğrulanmayacağını görmek üzere kriz yılı kuklaları yaratılarak modele eklenmiştir.

Tablo 4.4'te kriz yılı kuklalarının eklendiği sabit etkiler ve rassal etkiler tahmin sonuçları gösterilmiştir. Hem rassal etkiler hem de sabit etkiler tahmininde 2001 yılı kuklası % 5 düzeyinde anlamlıdır ve ücret eşitsizliği üzerinde pozitif etkiye sahiptir. Her iki modelde de Kuznets Hipotezi desteklenmektedir. Sabit etkiler modeli ile rassal etkiler modeli arasında seçim yapmak üzere Hausman testi yapılmıştır. Hausman test istatistiği p değeri 0.013 bulunmuş ve rassal etkiler modelinin tutarlı olduğunu söyleyen boş hipotez % 5 düzeyinde reddedilmiştir. Sabit etkiler modeli tahmin sonucuna göre, 2001 yılında ücret eşitsizliği diğer yıllara göre yaklaşık % 29

daha fazla artmıştır. Bu durum beklentimizle uyumludur. 1994 krizinin etkisinin anlamsız çıkmasının nedeni, bu krizin oldukça kısa sürmesi ve emek piyasası üzerindeki etkisinin 2001 krizine göre daha az olması olabilir.

Tablo 4.4: Kriz Yılı Kuklalarının Dahil Edildiği Model Tahmin Sonuçları

Bağımlı değişken	(FE) ltheil	(RE) ltheil
lgsyih	26.47 (4.73)*	10.18 (3.22)*
lgsyihsq	-0.837 (-4.56)*	-0.322 (-3.05)*
1994	0.00941 -0.05	-0.0934 (-0.58)
2001	0.289 (3.86)*	0.356 (3.97)*
_cons	-210.7 (-4.93)*	-82.71 (-3.51)*
N	260	260
Within	0.15	0.12
Between	0.22	0.32
Overall	0.32	0.23
Wald /F testi p	0.00	0.00
Hausman p	0.013	
t istatistikleri parantez içindedir. + p < 0.10 ve * p < 0.05		

4.3 2004-2008 Dönemi Panel Veri Analizi

2004-2008 döneminde küreselleşmenin ücret ve gelir eşitsizliği üzerindeki etkisini araştırmak üzere, bağımlı değişkenin imalat sanayi alt sektörlerine göre hesaplanmış Theil endeksinin logaritması, tüm sektörler için hesaplanmış Theil endeksinin logaritması ve Gini katsayısının logaritması olduğu üç ana model panel veri yöntemi ile tahmin edilmiştir.

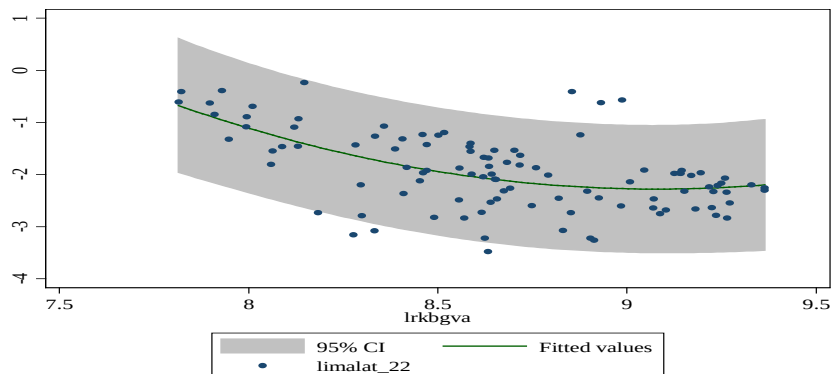
4.3.1 İmalat Sanayinde Ücret Eşitsizliği ve Ticari Serbestleşme

Ticari serbestleşmenin 26 alt bölge’de imalat sanayindeki ücret eşitsizliğine etkisini incelemek üzere aşağıdaki model tahmin edilmiştir.

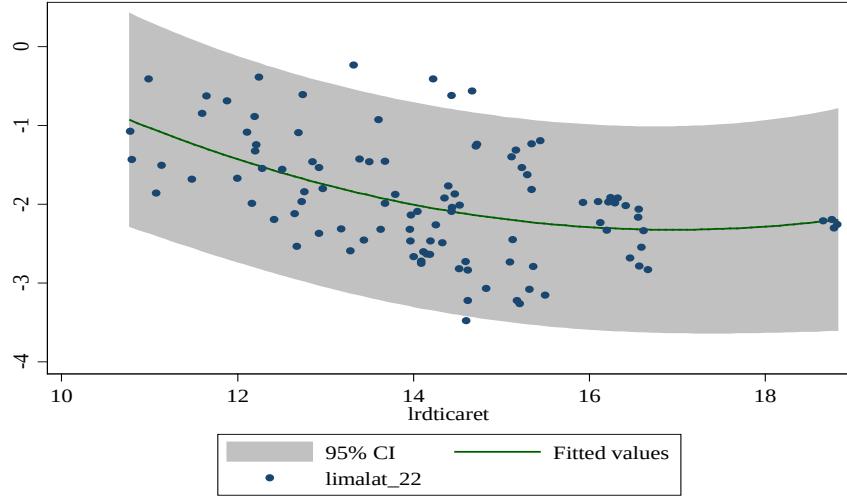
$$ltheilimalat = \beta_0 + \beta_{1it}lrdısticaret + \beta_{2it}lrbgva + \beta_{3it}lrbgva^2 + \beta_{4it}leğitim + \beta_{5it}işsizlik + \beta_{6it}enflasyon + \eta_i + \text{yıl kuklaları} + u_{it} \quad (4.10)$$

Ltheil imalat sanayi ISIC Rev3’e göre sınıflandırılmış 22 alt sektörün istihdam ve ücret verileri kullanılarak 26 alt bölge için hesaplanmıştır. Lrdısticaret, bölgelerin reel ithalat ve ihracat toplamının doğal logaritmasını ifade etmektedir. Lrbgva, bölgelerde yaratılan reel kişi başına katma değeri ve eğitim bölgede istihdam edilen üniversite/lise mezunları toplamının doğal logaritmasını göstermektedir. İşsizlik ve enflasyon bölgesel işsizlik ve enflasyon oranlarıdır. Analiz 2004, 2006, 2007 ve 2008 olmak üzere dört yıl için yapılmıştır. 2005 yılı theil istatistiği hesaplanamadığı için 2005 yılı modelde yer almamıştır. Bölge içi eşitsizliği etkileyen açıklayıcı değişkenlerin bölgenin özellikleri ile ilişkili olacağı düşünülerek zaman sabit bölge etkileri (η_i) de modele eklenmiştir. Yıl kuklalarında 2004 yılı baz yıl alınmıştır.

Şekil 4.8: Ltheilimalat Lrbgva Serpilme Çizimi

Şekil 4.9: Ltheilimalat Lrdışticaret Serpilme Çizimi

Şekil 4.8’de ltheilimalat ile reel kişi başına katma değer ve şekil 4.9’da ltheilimalat ile dış ticaret hacminin serpilme çizimi görülmektedir. Her iki grafik de önce azalan daha sonra artan karesel bir ilişkiye işaret etmektedir.

Tablo 4.5’te sabit etkiler tahmin sonuçlarına yer verilmiştir. Within R^2 , bağımlı değişkendeki grup içi değişimin ne kadarının açıklayıcı değişkenlerdeki grup içi değişimlerce açıklandığını gösterir. Within R^2 her iki model için de 0.41 bulunmuştur. Modellerin açıklayıcılığının çok yüksek olduğu söylenemez. Açıklayıcı değişkenlerden hiçbirisi % 10 düzeyinde anlamlı bulunmamıştır. Yıl kuklaları 2006 yılı hariç anlamlıdır ve negatif işaretlidir. Diğer değişkenler sabitken, 2007 yılı Theil istatistiği 2004 yılı Theil istatistiğinden %25 daha düşüktür. 2008 yılı Theil istatistiği ise 2004 yılı Theil istatistiğinden % 38 daha düşüktür. 2004-2008 döneminde imalat sanayinde ücret eşitsizliği azalma eğilimindedir.

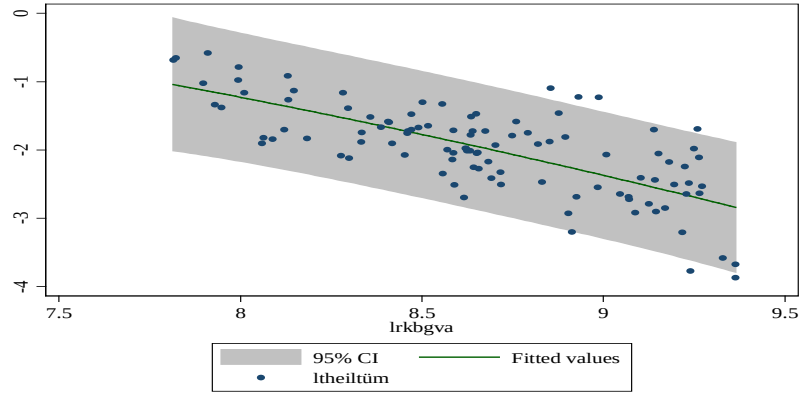
Tablo 4.5: 2004-2008 İmalat Sanayi Ücret Eşitsizliği Sabit Etkiler Tahmin Sonuçları

Bağımlı değişken	1 ltheilimalat	2 ltheilimalat
işsizlik oranı	-0.0225 (-1.61)	-0.0223 (-1.63)
enflasyon oranı	-0.0114 (-0.54)	-0.00993 (-0.46)
lrkbgva	7.671 (1,06)	8.215 (1,17)
lrkbgvasq	-0.358 (-0.83)	-0.387 (-0.94)
lrdticaret	-0.323 (-1.55)	-0.314 (-1.63)
leğitim(üniversite)	0.0386 (0,2)	
leğitim(lise)		0.169 (0,56)
2006	-0.112 (-0.83)	-0.13 (-0.93)
2007	-0.253 (-1.89)+	-0.274 (-1.94)+
2008	-0.38 (-2.49)*	-0.405 (-2.54)*
_cons	-36.55 (-1.27)	-39.83 (-1.40)
N	104	104
Within	0.41	0.41
Between	0.04	0.10
Overall	0.02	0.05
Wald /F testi p	0.00	0.00
t istatistikleri parantez içindedir. + p < 0.10 ve * p < 0.05		

4.3.2 Tüm Sektörlere Göre Ücret Eşitsizliği ve Ticari Serbestleşme

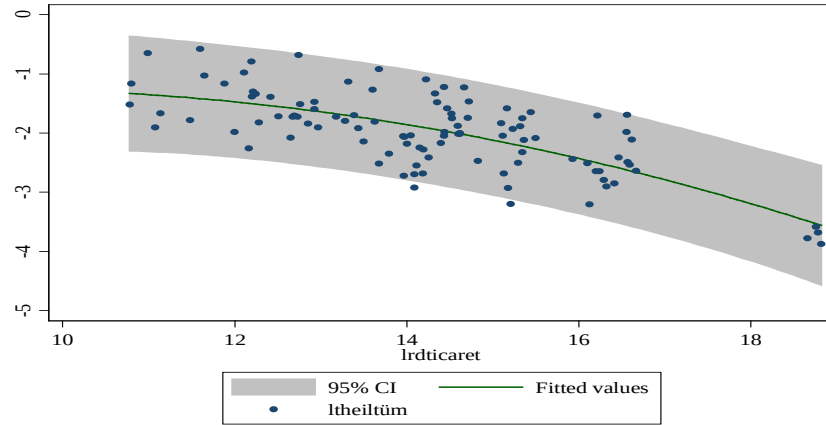
Bu modelde, açıklayıcı değişkenler bir önceki modelle aynı iken, bağımlı değişken 26 alt bölge için 11 ana sektöre göre hesaplanan Theil endeksinin doğal logaritmasıdır.

Şekil 4.10 Ltheiltüm Lrkgbva Serpilme Çizimi

Şekil 4.10’da ltheiltüm ile lrgbva’nın serpilme çizimi gösterilmiştir. Grafiğe göre reel kişi başı katma değer arttıkça ücret eşitsizliği azalma eğilimindedir.

Şekil 4.11: Ltheiltüm Lrdıticaret Serpilme Çizimi

Şekil 4.11’de yer alan ltheiltüm ile lrdıticaret serpilme çizimine göre, dış ticaret hacmi arttıkça eşitsizlik azalmaktadır.

Bir önceki bölümde olduğu gibi beşeri sermaye ölçütü olarak üniversite mezunlarının istihdam edilenler içindeki toplamı ve lise mezunlarının istihdam

edilenler içindeki toplamı olmak üzere iki farklı değişken kullanılmış ve iki farklı model tahmin edilmiştir. Model tahmin sonuçları tablo 4.6’da gösterilmiştir.

Her iki modelde de işsizlik oranı ve enflasyon oranı % 10 düzeyinde anlamsız bulunmuştur. Her iki modelde de reel kişi başına katma değer logaritması ve karesi % 5 düzeyinde anlamlıdır. Ancak karesel etki Kuznets hipotezinin tersine işaret etmektedir. Gelirdeki artış önce ücret eşitsizliğini azaltmakta, belli bir düzeyden sonra ise artırmaktadır. Birinci modelde kişi başına katma değer 4915 TL’ye kadar ücret eşitsizliğini azaltırken bu düzeyden sonra artırmaktadır. İkinci modelde ise dönüm noktası kişi başına gayri safi katma değer 4447 TL’ye eşit olduğu noktadır. Dış ticaretin ücret eşitsizliği üzerinde anlamlı pozitif etkisi bulunmuştur. Birinci model tahmin sonucuna göre reel dış ticaret hacminde % 1 artış, diğer değişkenler sabitken ücret eşitsizliğini % 0.37 artırmaktadır. İkinci model tahmin sonucu da birinci tahmine yakın çıkmıştır. Reel dış ticaret hacminde %1’lik bir artış, ceteris paribus ücret eşitsizliğini % 0.34 artırmaktadır. Bu sonuçlar Dreher ve Gaston’un (2008) çalışmasıyla paralellik göstermektedir. Dreher ve Gaston, küreselleşmenin ücret ve gelir eşitsizliğine etkilerini araştırdıkları çalışmalarında, 100 ülke için imalat sanayi ücret eşitsizliği ölçütü olarak UTIP (University of Texas Inequality Project) tarafından oluşturulan Theil endeksini ve gelir eşitsizliği ölçütü olarak da EHII (Estimated Household Income Inequality) verilerini kullanmışlardır. Çalışmada, küreselleşmenin göstergesi olarak KOF küreselleşme endeksi kullanılmıştır. Ayrıca demokrasi eşitsizlik ilişkisini test etmek için ülkelerin demokrasi düzeyini gösteren demokrasi endeksi açıklayıcı değişken olarak modelde yer almıştır. Dreher ve Gaston, Kuznets’in ters U hipotezini test etmek için ülkelerin kişi başına gayri safi yurtiçi hasılası ve karesini de modele eklemişlerdir. 100 ülkeyi kapsayan panel veri analizi sonuçlarına göre küreselleşme hem ücret hem de gelir eşitsizliğini pozitif etkilemektedir. Bununla birlikte Kuznets hipotezi ise desteklenmemektedir.

Model spesifikasyonlarının çoğunda kişi başına gelirdeki artış önce ücret ve gelir eşitsizliğini azaltırken daha sonra artırmaktadır. İki model tahmininde de yıl kuklaları % 5 düzeyinde anlamlı ve negatif işaretlidir. Üniversite mezunlarının bölgede istihdam edilenler içindeki toplamının eğitim değişkeni olarak kullanıldığı ilk modelde, eğitim % 10 düzeyinde anlamsız bulunmuştur. İstihdam içindeki lise mezunlarının toplamının kullanıldığı ikinci modelde ise, eğitim değişkeni istatistiki

olarak % 5 düzeyinde anlamlıdır ve bölgede istihdam edilenler arasında lise mezunlarının sayısında % 1’lik bir artış ücret eşitsizliğini % 0.36 azaltmaktadır.

Her iki model tahmininde de within R^2 0.55 civarındadır. Birinci modelde bağımlı değişkende gözlenen grup içi değişikliğin % 56’sı açıklayıcı değişkenlerde gözlenen grup içi değişiklikle açıklanırken, ikinci modelde bağımlı değişkendeki değişimin % 57’si açıklanmaktadır.

Tablo 4.6: Tüm Sektörlere Göre Ücret Eşitsizliği Sabit Etkiler Tahmin Sonuçları

Bağımlı değişken	1 ltheiltüm	2 ltheiltüm
işsizlik oranı	-0.00242 (-0.23)	-0.00293 (-0.28)
enflasyon oranı	0.0193 -0.85	0.0181 -0.96
lrkbgva	-23.37 (-3.51)*	-24.3 (-3.78)*
lrkbgvasq	1.391 (3.59)*	1.437 (3.85)*
lrdticaret	0.372 (1.99)+	0.336 (1.92)+
leğitim(üniversite)	-0.158 (-1.62)	
leğitim(lise)		-0.365 (-3.16)*
2006	-0.305 (-3.63)*	-0.274 (-3.35)*
2007	-0.494 (-5.20)*	-0.456 (-4.95)*
2008	-0.532 (-4.28)*	-0.488 (-4.13)*
_cons	91.41 (3.28)*	97.55 (3.59)*
N	104	104
Within	0.56	0.57
Between	0.46	0.36
Overall	0.36	0.25
Wald /F testi p	0.00	0.00
t istatistikleri parantez içindedir. + p < 0.10 ve * p < 0.05		

4.3.3 Gelir Eşitsizliği ve Ticari Serbestleşme

TÜİK 2006 yılından itibaren İBBS Birinci Düzeyde (12 alt bölge) bölgesel Gini katsayılarını yayınlamaktadır. Bölgelerin Gini katsayıları ile dış ticaret hacmi ve reel kişi başına gayri safi katma değer arasındaki ilişkiyi incelemek üzere aşağıdaki model kurulmuştur:

$$lgini = \beta_0 + \beta_{1it}ldışticaret + \beta_{2it}lkgva + \beta_{3it}lkgva^2 + \eta_i + \text{yıl kuklaları} + u_{it} \quad (4.11)$$

Gelir eşitsizliği ölçütü olarak hane halkı kullanılabilir gelirine göre hesaplanmış ve eşdeğer hane halkı kullanılabilir gelirine göre hesaplanmış Gini katsayıları olmak üzere iki farklı değişken kullanılarak iki farklı model tahmin edilmiştir. Dış ticaret ve kişi başı katma değer verileri 26 alt bölgeye göre mevcut olduğu için 12 alt bölgeye göre yeniden hesaplanmıştır. Dış ticaret verileri aynı bölge içinde yer alan alt bölgelerin ithalat ve ihracat rakamları toplanarak elde edilmiştir. Kişi başına katma değer verileri ise aynı bölge içinde yer alan alt bölgelerdeki kişi başına katma değerlerin ortalaması olarak alınmıştır.

Galbraith ve Kum (2005) ücret eşitsizliği ile gelir eşitsizliğinin çok nadir farklı yönlerde hareket ettiklerini, genellikle pozitif ilişkili olduklarını vurgulamaktadır. Türkiye örneğinde gelir ve ücret eşitsizliği arasındaki ilişkinin nasıl olduğu sorusuna yanıt bulmak için, 12 alt bölgeye ait Gini ve Theil endeksleri arasındaki korelasyon tablo 4.7’de gösterilmiştir.

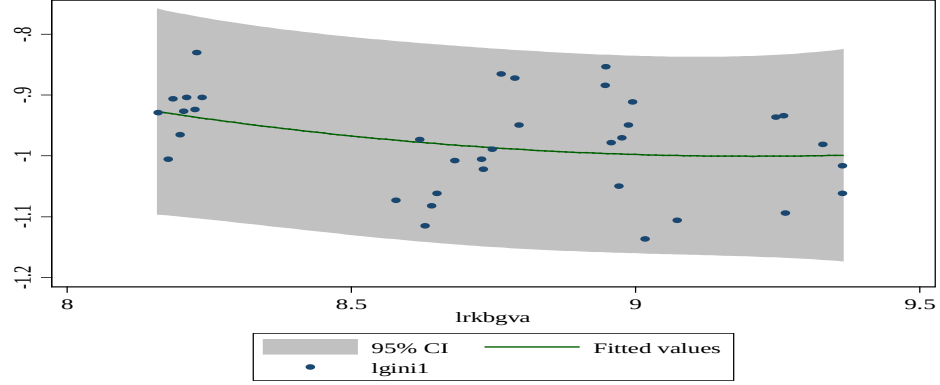
Tablo 4.7: Gelir ve Ücret Eşitsizliği Korelasyon Matrisi

	lgini(eşdeğerhh)	lgini(hh)	ltheilimalat	ltheiltüm
lgini(eşdeğer hh)	1			
lgini(hh)	0.92	1		
ltheilimalat	0.45	0.39	1	
ltheiltüm	0.08	0.14	0.28	1

Korelasyon matrisine göre hem imalat sanayi alt sektörlerine göre hem de tüm sektörlerle göre hesaplanmış Theil endeksi ile hane halkı kullanılabilir geliri ile

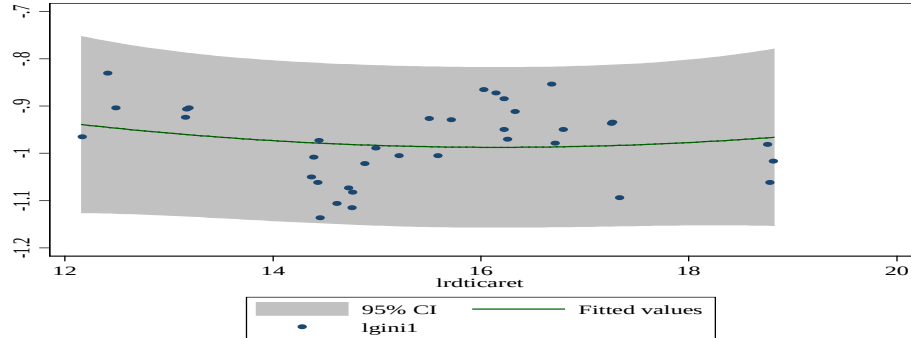
eşdeğer hane halkı kullanılabilir gelirine göre hesaplanmış Gini endeksi arasında pozitif korelasyon bulunmaktadır. İmalat sanayindeki istihdam ve ücretlerin baz alınarak hesaplanan ücret eşitsizliği ile gelir eşitsizliği arasındaki korelasyon diğerine göre daha yüksektir.

Şekil 4.12: Lgini (eşdeğer hh) Lrkgbva Serpilme Çizimi

Şekil 4.12'ye göre eşdeğer hane halkı kullanılabilir gelirine göre hesaplanan gini katsayısının logaritması ile reel kişi başına gayri safi katma değer logaritması arasında karesel bir ilişki söz konusudur. Lrkgbva arttıkça gelir eşitsizliği önce azalmakta daha sonra ise artmaktadır.

Şekil 4.13: Lgini (eşdeğer hh) Lrdışticaret Serpilme Çizimi

Lgini ile Lrdışticaretin serpilme çizimi de Lgini ile Lrkgbva gibi karesel bir ilişkiye işaret etmektedir. Lrdışticaret ile Lrkgbva arasında 0.795 gibi yüksek bir korelasyon bulunmuştur. Reel kişi başına katma değeri yüksek olan bölgelerin dış ticaret hacmi de yüksek olma eğilimindedir.

Tablo 4.8'de bağımlı değişkenin Lgini (eşdeğer hh), Lgini (hh), Ltheilimalat ve Ltheiltüm olduğu modellerin sabit etkiler tahmin sonuçları yer almaktadır. Ltheilimalat ve Ltheiltüm 12 alt bölgeye göre hesaplanan theil serileridir.

Tablo 4.8: 2006-2008 Gelir ve Ücret Eşitsizliği Sabit Etkiler Tahmin Sonuçları

	1 lgini(eşdeğerhh)	2 lgini(hh)	3 ltheilimalat	4 ltheiltüm
lrdticaret	0.171 1.51	0.232 (1.94)+	-0.373 (-0.53)	-0.17 (-0.28)
lrkbgva	17.02 (1.97)+	14.84 1.41	81.36 (2.46)*	-1.162 (-0.06)
lrkbgvasq	-0.974 (-1.99)+	-0.868 (-1.45)	-4.528 (-2.45)*	0.0475 0.04
2007	-0.0526 (-3.83)*	-0.0386 (-2.52)*	-0.166 (-2.05)+	-0.0484 (-0.49)
2008	-0.0448 (-1.69)	-0.0364 (-1.23)	-0.00706 (-0.05)	-0.0742 (-0.67)
_cons	-77.77 (-1.98)+	-67.79 (-1.43)	-361.4 (-2.33)*	7.074 0.08
N	36	36	36	36
Within	0.37	0.31	0.27	0.14
Between	0.03	0.003	0.04	0.73
Overall	0.02	0.001	0.03	0.70
F testi p değeri	0.000	0.002	0.001	0.06
t istatistikleri parantez içindedir. + p < 0.10 ve * p < 0.05				

Dört modelin de açıklama gücünün yüksek olduğu söylenemez. Bağımlı değişkenin lgini (eşdeğer hane halkı) olduğu birinci modelde within R^2 0.37, lgini (hane halkı) olduğu modelde 0.31, ltheilimalat olduğu modelde 0.27 ve ltheiltüm olduğu modelde 0.14'tür. İlk üç model % 1 düzeyinde anlamlıyken, bağımlı değişkenin ltheiltüm olduğu model % 5 düzeyinde anlamsızdır.

Birinci modelde dış ticaret hacminin logaritması pozitif işaretli ancak % 10 düzeyinde anlamsız çıkmıştır. Buna karşılık, bağımlı değişkenin hane halkı kullanılabilir gelirine göre hesaplanmış gini katsayısının logaritması olduğu ikinci modelde dış ticaret değişkeni % 10 düzeyinde anlamlıdır ve pozitif etkiye sahiptir. Dış ticaret hacmindeki % 1 artış, ceteris paribus, gelir eşitsizliğini % 0.23 artırmaktadır.

Birinci modelde, gelir eşitsizliği ile reel kişi başına katma değer arasında % 10 düzeyinde anlamlı karesel ilişki bulunmuştur. Kuznets hipotezini destekleyen bu bulguya göre, reel kişi başına katma değerdeki artış, reel kişi başına katma değer yaklaşık 6000 TL oluncaya kadar gelir eşitsizliğini artırırken, 6000 TL'den sonra azaltmaktadır. İkinci model tahmininde de lrbgva ve karesi birinci modelle aynı işarete sahiptir ancak % 10 düzeyinde anlamsızdır. Bağımlı değişkenin ltheilimalat olduğu üçüncü modelde ise, lrbgva ve karesi % 5 düzeyinde anlamlıdır ve Kuznets hipotezini desteklemektedir. Reel kişi başına katma değerdeki artış 8100 TL düzeyine kadar ücret eşitsizliğini artırırken, 8100 TL düzeyinden sonra azaltmaktadır.

2006 yılının baz yıl olduğu yıl kuklalarından 2007 yılı, birinci ve ikinci model tahminlerinde % 5, üçüncü model tahmininde ise % 10 düzeyinde anlamlıdır ve her üç tahmin sonucunda da negatif işaretli bulunmuştur. 2008 yılı da tüm model spesifikasyonlarında negatif işaretli tahmin edilmiştir ancak % 10 düzeyinde anlamsızdır.

Özellikle bağımlı değişkenin eşdeğer hane halkı kullanılabilir gelirine göre hesaplanmış bölgesel Gini endeksi ve hane halkı kullanılabilir gelirine göre hesaplanmış bölgesel Gini endeksi olduğu birinci ve ikinci model tahmin sonuçlarındaki farklılık dikkat çekicidir. Birinci model tahmininde Kuznets Hipotezi desteklenirken dış ticaret değişkeni anlamsız bulunmuştur. Buna karşılık ikinci model tahmin sonucunda, dış ticaretin eşitsizliği artırdığı hipotezi desteklenirken

Kuznets hipotezi desteklenmemektedir. Bu duruma yol açabilecek bir etken gözlem sayısının düşük olmasıdır. Yalnızca 3 yıl ve 12 alt bölge verilerine ulaşılabildiği için modeller 36 gözlemle tahmin edilmiştir. Bir diğer etken reel dış ticaret hacmi ile reel kişi başına gayri safi katma değer arasındaki yüksek korelasyon (0.795) olabilir. Robust olmamakla birlikte, Türkiye’de bölgesel düzeyde ticari açıklığın gelir eşitsizliğini artırdığına dair bulgulara ulaşılmıştır. İlerleyen dönemde daha çok veriye erişilebildiğinde daha sağlam sonuçlara ulaşmak mümkün olacaktır.

5. SONUÇ

Bu çalışmanın amacı, küreselleşmenin Türkiye’de ücret ve gelir eşitsizliği üzerindeki etkilerini analiz etmek ve Türkiye özelinde üzerinde oldukça az çalışılmış olan bu alana katkı sunmaktır. Son yirmi yıldır sosyal bilimler alanında en çok tartışılan fenomenlerden biri olan küreselleşme, ulusal ekonomilerin, mal, hizmet ve sermaye dolaşımının artması, göç, politik ve sosyal etkileşim, teknoloji ve bilginin yayılması dolayısıyla gittikçe daha fazla birbirine bağımlı olduğu bir süreç olarak tanımlanabilir. Sosyal bilimcilerin çokça tartıştığı ve mutabakata varamadığı bir konu, küreselleşmenin bölgesel eşitsizlik üzerindeki etkisidir. Bir grup araştırmacı, küreselleşmenin GOÜ’lerde dış ticareti artırarak büyümeyi teşvik ettiğini ve eşitsizliği azalttığını savunurken, diğer bir grup bu mekanizmanın her zaman doğru olmayabileceğinin ve büyümenin otomatik olarak eşitsizliği azaltmayabileceğinin altını çizmektedirler. Tek tek ülke çalışmalarında ve ülkeler arası çalışmalarda her iki görüşü de destekleyen ampirik sonuçlara ulaşılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde, küreselleşme eşitsizlik ilişkisine dair hem teorik tartışmalara hem de ampirik çalışmalara yer verilmiştir.

Türkiye’nin dünya ile bütünleşme süreci, 1980’lerde ekonomide dışa açılmayı sağlayan bir dizi reformla birlikte hız kazanmıştır. Özellikle 1989’da gerçekleştirilen finansal liberalizasyon, 1995’te imzalanan Gümrük Birliği Anlaşması ve 2002’de Türkiye ile AB arasında başlayan müzakereler bu sürecin köşe taşlarıdır. Türkiye otuz yılı aşkın dışa açılma ve uluslararası piyasalarla bütünleşme deneyimine sahip bir ülke olarak, küreselleşme eşitsizlik analizi için doğru bir seçim olmakla birlikte sürecin tamamına ilişkin verilere ulaşılamaması analizi güçleştirmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde, TÜİK Sanayi ve İş İstatistikleri kullanılarak hesaplanan Theil’in T istatistiği aracılığı ile bölgesel ve sektörel eşitsizlik incelenmiştir. Analiz, 26 ve 12 alt bölgenin yanı sıra yedi ana bölge, Doğu ve Batı ile Kalkınmada Öncelikli Yörelere ve diğerleri arasında yapılmıştır. 1992-2009 döneminde imalat sanayi alt sektörleri verileri kullanılarak hesaplanan Theil istatistiğine göre, hem bölgeler arasında hem de sektörler arasında ücret eşitsizliği azalmaktadır. Hizmet sektörü verilerinin de dahil edildiği ve on bir ana sektöre göre hesaplanan Theil istatistiğine göre ise, bu

dönemde sektörler arası ücret eşitsizliği azalırken bölgeler arası ücret eşitsizliği artmıştır. Bir diğer sonuç, Türkiye’de neo-liberal dönemde Doğu ile Batı bölgeler arasındaki ücret eşitsizliğinin Doğu bölgelerin aleyhine arttığı yönündedir. Bu sonuçta, bu dönemde hızlanan özelleştirme uygulamalarının da payı olduğu düşünülmektedir.

Dördüncü bölümde, üçüncü bölümde yapılan betimleyici analize ek olarak, bölgesel eşitsizlik üzerinde dış ticaretin etkisi panel veri yöntemi ile analiz edilmiştir. Bölgesel verilerin sınırlılığı nedeniyle 1992-2009 dönemi, 1992-2001 ve 2004-2008 olmak üzere iki döneme ayrılarak incelenmiştir. 1992-2001 döneminde bölgesel veri olarak yalnızca bölgelerin reel GSYİH’larına ulaşılabilirdiği için bölgesel Theil endeksi ve bölgelerin reel GSYİH’ları kullanılarak basit bir model kurulmuştur. Hem FE hem de RE tahminleri, 1992-2001 döneminde Türkiye’de ücret eşitsizliğinin artma eğiliminde olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca daha yüksek vasıf gerektiren sektörlerin yer aldığı bölgelerde ücret eşitsizliği, orta ve düşük vasıf kompozisyonuna sahip bölgelere göre ortalamada % 57 daha yüksek bulunmuştur. Model tahmin sonuçları, kalkınma sürecinin başlangıç aşamasında eşitsizliğin artacağı daha sonra ise azalacağını öngören Kuznets Hipotezini desteklemektedir. Kriz yıllarının ücret eşitsizliği üzerindeki etkisini ölçmek için modele 1994 ve 2001 yılı kuklaları eklenmiştir. Hem FE hem de RE tahmininde 2001 yılı % 5 düzeyinde anlamlı bulunmuştur ve eşitsizliği artırıcı etkiye sahiptir. 1994 yılı ise anlamsız çıkmıştır.

2004-2008 dönemi panel veri analizinde, kişi başına düşen reel katma değer, beşeri sermaye, işsizlik, enflasyon, dış ticaret hacmi değişkenleri kullanılarak daha kompleks bir model oluşturulmuştur. Birim sabit zaman etkilerini yakalamak için yıl kuklaları kullanılmıştır. Bağımlı değişkenin imalat sanayi alt sektörlerine göre hesaplanan Theil endeksinin logaritması, on bir ana sektöre göre hesaplanan Theil endeksinin logaritması ve bölgesel Gini endeksinin logaritması olduğu üç ayrı model tahmin edilmiştir. Birinci ve ikinci model spesifikasyonları 26 alt bölge ve 104 gözlemle tahmin edilirken, üçüncü model, Gini endeksi 12 alt bölgeye göre hesaplandığı için 12 alt bölge ve 36 gözlemle tahmin edilmiştir. Gözlem sayısı az olduğu için bu modelde açıklayıcı değişken olarak yalnızca reel kişi başı katma değer logaritması ve karesi ile reel dış ticaret hacminin logaritması kullanılmıştır.

Birinci model tahmininde tüm değişkenler %10 düzeyinde anlamsız bulunmuştur. Yıl kuklaları 2006 yılı hariç anlamlı ve negatif işaretlidir. Bu sonuçlara göre, dış ticaretin imalat sanayinde ücret eşitsizliği üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmazken, ücret eşitsizliği ilgili dönemde düşüş eğilimindedir.

İkinci model tahmininde, % 10 düzeyinde işsizlik ve enflasyon oranı anlamsız bulunurken, dış ticaret değişkeni % 10 düzeyinde anlamlı bulunmuştur ve ücret eşitsizliğini artırmaktadır. Reel kişi başına katma değer logaritması ve karesi % 5 düzeyinde anlamlıdır ancak Kuznets hipotezinin tam tersini desteklemektedir. Yani gelirdeki artış önce ücret eşitsizliğini azaltmakta belli bir düzeyden sonra ise artırmaktadır. Bölgede istihdam edilenler içinde üniversite ve yüksekokul mezunlarının sayısının ücret eşitsizliği üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmazken, lise mezunu sayısındaki artışın ücret eşitsizliğini azalttığı bulgusuna ulaşılmıştır. Yıl kuklaları anlamlı ve negatif işaretli tahmin edilmiştir.

Ticari serbestleşmenin gelir eşitsizliğine etkilerinin araştırıldığı üçüncü modelde hem hane halkı kullanılabilir gelirin göre hesaplanmış Gini endeksi, hem de eşdeğer hane halkı kullanılabilir gelirin göre hesaplanmış Gini endeksi kullanılmıştır. İlk spesifikasyon tahmininde dışticaret değişkeni % 10 düzeyinde anlamlı ve pozitif işaretli bulunmuştur. İkinci spesifikasyon tahmininde ise yine pozitif işaretli ancak % 10 düzeyinde anlamsız bulunmuştur. Buna karşılık ikinci tahmin sonucunda Kuznets hipotezi desteklenirken, birinci tahmin sonucunda işaretleri aynı olmakla birlikte %10 düzeyinde desteklenmemiştir. Tahmin sonuçları arasındaki bu fark gözlem sayısının azlığından kaynaklanabilir. Robust olmamakla birlikte sonuçlar, ticari serbestleşmenin gelir eşitsizliğini artırdığı hipotezini ve bölgesel Kuznets hipotezini destekler niteliktedir. Bölgesel Kuznets hipotezini destekler bulgulara ulaşılması, bölgesel eşitsizliğin azaltılmasında, eğitim ve sağlık atılımları gibi bölgesel gelişmeyi destekleyecek politikaların önemine işaret etmektedir.

Genel olarak değerlendirdiğimizde, 1992-2001 döneminde, bölgelerin GSYİH'larının kontrol edildiği durumda, imalat sanayi ücret eşitsizliği artarken 2004-2008 döneminde azalmaktadır. Bölgesel verilerin geçmiş yıllarda olmaması nedeniyle, ticari serbestleşmenin eşitsizlik üzerindeki etkisi neo-liberal dönemin son yıllarındaki verilerle analiz edilmiştir. Dört yıllık bir analizden elde edilen sonuçları otuz yılı aşkın bir sürecin tamamı için genellemek doğru olmayacaktır. Sonuçları

değerlendirirken bu durum dikkate alınmalıdır. Önümüzdeki yıllarda eklenecek bölgesel verilerle birlikte daha kesin sonuçlara ulaşmak mümkün olabilir.

KAYNAKÇA

- Acar Sevil, Fatma Doğruel. 2010. **Sources of Inequality in Selected MENA Countries**. University of Texas Inequality Project Working Paper No. 60 October.
- Acemoğlu Daron. 2000. **Technical Change, Inequality and the Labor Market**. NBER. Working Paper. July.
- Adams Samuel. 2008. Globalization and Income Inequality: Implications for Intellectual Property Rights. **Journal of Policy Modeling**. s. 30. 725–735.
- Aktan Coşkun Can. 1997. Turkey : From Etatism to A More Liberal Economy. **The Journal of Social Political and Economic Studies**. vol. 22(2) 165-185.
- Aldan Altan, Esma Gaygısız. 2006. **Convergence Across Provinces of Turkey: A Spatial Analysis**. TCMB Research and Monetary Policy Department. Working Paper No:06/09.
- Almeida Rita, Ana Margarita Fernandes. 2007. **Openness and Technological Innovations in Developing Countries: Evidence from Firm-Level Surveys**. IZA Discussion Papers 2907. Institute for the Study of Labor (IZA).
- Ansal Hacer, Suat Küçükçiftçi, Özlem Onaran, Benan Zeki Orbay. 2000. **Türkiye Emek Piyasasının Yapısı ve İşsizlik**. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Anwar Sajid, Sizhong Sun. 2010. Skilled-Unskilled Wage Gap in China. Annual Conference of Economists (ACE10) Sydney (Australia) from 27 - 29 September 2010.
- Araujo Bruno Cesar, Francesco Bogliacino, Joao Alberto De Negri, Marco Vivarelli. 2009. **The Role of the “Skill Enhancing Trade” in Increasing Domestic Inequality in Brazil: Some Evidence from Microdata**. IZA Discussion Papers No 4213.
- Arbache Jorge Saba. 2001. **Trade Liberalization and Labor Markets in Developing Countries: Theory and Evidence**. Studies in Economics. 0112.
- Alper Aslan, Ferit Kula. 2011. Is there Really Divergence Across Turkish Provinces? Evidence From the Lagrange Multiplier Unit Root Tests. **European Planning Studies**. vol. 19(3) 539-549.
- Altınbaş Sevgi, Fatma Doğruel, Merih Güneş. 2002. **Türkiye’de Bölgesel Yakınsama: Kalkınmada Öncelikli İller Politikası Başarılı Mı?** ODTÜ Uluslararası Ekonomi Konferansı VI Ankara.

- Attanasio Orazio, Nina Pavcnik, Pinelopi Goldberg. 2004. **Trade Reforms and Wage Inequality in Colombia**. NBER Working Papers. No 9830.
- Barro Robert J., Xavier Sala-i-Martin. 1992. Convergence. **Journal of Political Economy**. vol. 100(2) 223-251.
- Berber Metin, Rahmi Yamak, Seyfettin Artan. 2000. **Türkiye’de Yakınlaşma Hipotezinin Bölgelerarası Geçerliliği Üzerine Ampirik Bir Çalışma, 1975-1997**. 9. Ulusal Bölge Bilimi ve Bölge Planlama Kongresi Trabzon.
- Bergh Andreas, Therese Nilsson. 2010. Do Liberalization and Globalization Increase Income Inequality?. **European Journal of Political Economy**. s.26 488–505.
- Berman Eli, Stephen Machin. 2000. Skill-Based Technology Transfer around the World. **Oxford Review of Economic Policy**. vol. 16(3) 12-22.
- Boratav Korkut, A. Erinç Yeldan, Ahmet H. Köse. 2000. **Globalization, Distribution and Social Policy: Turkey, 1980-1998**. Center for Economic Policy Analysis (CEPA) Working Paper Series I. No. 20.
- Borjas George J., Lawrence F. Katz, Richard B. Freeman. 1991. **On the Labor Market Effects of Immigration and Trade**. NBER Working Papers 3761.
- Bowen P. Harry, Edward E. Leamer, Leo Sveikauskas. 1987. Multicountry, Multifactor Tests of the Factor Abundance Theory. **American Economic Review** s.77 791-809.
- Calmon Paulo du Pin, Pedro Conceição, James K. Galbraith. 1999. **Inequality and Industrial Wage Change in Brazil**. UTIP Working Paper Number 12.
- Carter R. John. 2006. An Empirical Note on Economic Freedom and Income Inequality. **Public Choice**. s.130 163-177.
- Chamarbagwala M. Rubiana. 2006. Economic Liberalisation and Wage Inequality in India. **World Development, Elsevier**. s. 32 1997-2015.
- Cizre Ümit, A. Erinç Yeldan. 2002. Turkey: Economy, Politics and Society in the Post-Crisis Era.
- Conte Andrea, Marco Vivarelli 2011. Imported Skill Biased Technological Chang in Developing Countries. **The Developing Economies**. Institute of Developing Economies. s. 49(1) 36-65.
- Cortez Willy W. 2001. What is Behind Increasing Wage Inequality in Mexico?. **World Development**. vol. 29(11) 1905-1922.
- Çelebioğlu Fatih, Sandy Dall’erba. 2010. Spatial Disparities across the Regions of Turkey: An Exploratory Spatial Data Analysis. **The Annals of Regional Science**. Vol. 45(2) 379-400.

- Dağdemir Özcan, Hakan Acaroğlu. 2011. Türkiye’de Bölgesel Gelir Dağılımının İller Düzeyinde Analizi: 1990-2006. **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. 11(1) 39-56.
- Davis Donald R. 1996. **Trade liberalization and Income Distribution**. Harvard Institute for International Developments. Discussion Paper No:551.
- Doğruel Fatma, A. Suut Doğruel. 2006. **Openness and Regional Distribution of Turkish Manufacturing Industries**. Allied Social Science Associations. Boston, MA.
- _____. 2011. **Privatization and Regional Distribution of Manufacturing in Turkey**. Turkish Economic Association Discussion Paper 2011/4.
- Doğruel Fatma, Fatma Nur Karaman. 2008. **The Role of Government in Regional Convergence in Turkey**. MEEA Annual Meeting New Orleans, LA.
- DPT Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu. **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**. 2000. Ankara.
- Dreher Axel, Noel Gaston. 2008. Has Globalization Increased Inequality?. **Review of International Economics**. Blackwell Publishing. s. 16(3) 516-536.
- Elveren Adem Y, James K. Galbraith. 2009. Pay Inequality in Turkey in the Neo-Liberal Era, 1980-2001. **European Journal of Comparative Economics**. c.6 s.2 177-206.
- Elveren Adem Y. 2010. Wage Inequality in Turkey: Decomposition by Statistical Regions, 1980-2001. **Review of Urban and Regional Development Studies**. vol. 22(1) 55-72.
- Elveren Adem Y., İbrahim Örnek, Günay Akel. 2012. Internationalisation, Growth and Pay Inequality: A Cointegration Analysis for Turkey, 1970–2007. **International Review of Applied Economics**. vol. 26(5) 1-17.
- Erk Nejat, Sanlı Ateş, Tuba Direkçi. 2001. **Convergence and Growth within GAP Region (South Eastern Anatolia Project) and Overall Turkey’s Regions**. METU International Economics IV Conference Ankara.
- Erlat Güzin. 2000. Measuring the Impact of Trade Flows on Employment in the Turkish Manufacturing Industry. **Applied Economics**. vol. 32 1169-1180.
- Faustino Horacio C., Carim Vali. 2011. **The Effects of Globalisation on OECD Income Inequality: A Static and Dynamic Analysis**. ISSN Working Papers. No 0874 – 4548.
- Feenstra Robert C. 2002. **Advanced International Trade: Theory and Evidence**. Princeton University Press. New Jersey.
- Feenstra Robert C., Gordon H. Hanson. 1995. **Foreign Direct Investment, Outsourcing and Relative Wages**. NBER Working Papers No: 5121.

- _____. 1997. Foreign Direct Investment and Relative Wages: Evidence from Mexico's Maquiladoras. **Journal of International Economics**. s.42 371-393.
- Figini Paolo, Holger Görg. 2006. **Does Foreign Direct Investment Affect Wage Inequality? An Empirical Investigation**. IZA Discussion Papers No 2336.
- Filiztekin Alpay. 2009. Türkiye'de Bölgesel Farklar. Yerel Kalkınmanın Yönetimi Uluslararası Konferansı İstanbul: İstanbul Politikalar Merkezi (İPM).
- Foster Neil, Robert Stehrer. 2010. The Factor Content of Trade. The Vienna Institute for International Economic Studies (wiiw).
- Freeman Richard B., Lawrence F. Katz. 1996. Introduction and Summary. **Differences and Changes in Wages Structure**. The University of Chicago Press. 1-22.
- Galbraith James K., Deepshikha RoyChowdhury, Sanjeev Shrivastava. 2004. **Pay Inequality in the Indian Manufacturing Sector, 1979-1998**. University of Texas Inequality Project Working Paper No. 28.
- Galbraith James K., Enrique Garcilazo. 2005. **Equality and Employment in the European Service Sector Economy, 1995 – 2000**. University of Texas Inequality Project Working Paper No. 31.
- Galbraith James K., Hyunsub Kum. 2005. Estimating the Inequality of Household Incomes: A Statistical Approach to the Creation of a Dense and Consistent Global Data Set. **The Review of Income and Wealth**. vol. 51(1) 115-143.
- Gezici Ferhan, Geoffrey J.D. Hewings. 2004. Regional Convergence and the Economic Performance of Peripheral Areas in Turkey. **Review of Urban and Regional Development Studies**. vol. 16(2) 113-132.
- Gindling Thomas H., Katherine Terrell. 2004. **Minimum Wages, Inequality and Globalisation**. IZA DP No. 1160, May.
- Goldberg Pinelopi K., Nina Pavcnik. 2007. Distributional Effects of Globalization in Developing Countries. **Journal of Economic Literature**. s. 45(1) 39-82.
- Gonzales Xulia, Daniel Miles. 2001. Wage Inequality in a Developing Country: Decrease in Minimum Wage or Increase in Education Returns. **Empirical Economics**. vol. 26(1) 135-148.
- Görg Holger, Eric Strobl. 2002. **Relative Wages, Openness and Skill-Biased Technological Change**. IZA Discussion Papers No: 596. Institute for the Study of Labor (IZA). Bonn.
- Gürsel Seyfettin, Veysel Ulusoy. 1999. **Türkiye'de İşsizlik ve İstihdam**. Yapı Kredi Yayınları.
- Güven Aytekin. 2007. Türkiye'de İller Arası Gelir Eşitsizliğinde Teşvik Politikasının Rolü: Bir Ayırıştırma Analizi. **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi**. s.14 20-38.

- Hale Travis. The Theoretical Basics of Popular Inequality Measures. University of Texas Inequality Project, <http://utip.gov.utexas.edu/tutorials.html>, 16.07.2012.
- Hanson Gordon H., Ann Harrison. 1999. Trade liberalization and wage inequality in Mexico. **Industrial and Labor Relations Review**. vol. 52. s. 2 271-288.
- Haskel Jonathan. 2000. **The Trade and Labour Approaches to Wage Inequality**. CEPR Discussion Papers No 2476.
- Heller Peter S. 1976. Factor Endowment Change and Comparative Advantage: The Case of Japan, 1956-1969. **The Review of Economics and Statistics**. vol. 58 No. 3 283-292.
- Heshmati Almas. 2005. **The Relationship between Income Inequality, Poverty and Globalization**. WIDER Research Paper. No: 2005/37.
- Hijzen Alexander. 2007. International Outsourcing, Technological Change, and Wage Inequality. **Review of International Economics**. s.15(1) 188–205.
- Hsiao Cheng. 2003. **Analysis of Panel Data**. Cambridge University Press UK.
- Huber Evelyne, John D. Stephens. 2008. Globalization and Inequality in Latin America and the Caribbean. Conference of Research Committee 2 of the International Sociological Association, University of Neuchâtel. June 26-28.
- Kahn Lawrence. 2000. Wage Inequality, Collective Bargaining and Relative Employment 1985-94: Evidence from 15 OECD Countries. **The Review of Economics and Statistics**. vol. 82 (4).
- Karaalp Simay, Fuat Erdal. 2009. **Türkiye’de İller ve Bölgeler Arasında Gelir Farklılıkları: Sigma Yakınsama Analizi**. International Davraz Congress Isparta.
- Karaca Orhan. 2004. Türkiye’de Bölgeler Arası gelir Farklılıkları: Yakınsama Var mı? Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni.
- Katz Lawrence F, Kevin M. Murphy. 1992. Changes in Relative Wages, 1963-1987: Supply and Demand Factors. **The Quarterly Journal of Economics**. MIT Press. vol. 107(1) 35-78.
- Kızılırmak A. Burça. 2003. **Explaining Wage Inequality: Evidence from Turkey**. Ankara University Faculty of Political Science Research Center For Development & Society Working Paper Series. No. 57.
- Kızıltan Alaattin, Ş. Mustafa Ersungur. 2007. Türkiye’de İller Ve Bölgelerin Ekonomik Gelişme Düzeyleri Arasındaki Uzun Dönemli İlişkiler. **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. 10(2) 269-286.
- Kijima Yoko. 2006. Why did Wage Inequality Increase? Evidence from Urban India 1983–99. **Journal of Development Economics**. vol. 81 97– 117.

- Kiyota Kozo. 2012. : Industrial Upgrading in a Multiple-Cone Heckscher-Ohlin Model: The Flying Geese Patterns of Industrial Development. <http://www.business.ynu.ac.jp/contents/prof/kiyota/Research/Research.html>
- Koeniger Winfried, Marco Leonardi, luca Nunziata. 2007. Labor Market Institutions and Wage Inequality. **Industrial and Labor Relations Review**. vol. 60(3) 340-355.
- Krugman Paul R., Maurice Obstfeld. 2003. **International Economics: Theory and Policy**. World Student Series. Sixth edition.
- Kumar Utsav, Prachi Mishra. 2008. Trade Liberalization and Wage Inequality: Evidence from India. **Review of Development Economics**. vol. 12(2) 291-311.
- Landesmann Michael, Hermine Vidovic, Terry Ward. 2004. Economic Restructuring and Labour Market Developments in the New EU Member States, The Vienna Institute for International Economic Studies (WIIW). Research Report no 313.
- Lee Eddy, Marco Vivarelli. 2006. The Social Impact of Globalization in the Developing Countries. **International Labour Review**. vol. 145 167-184.
- Meschi Elena, Erol Taymaz, Marco Vivarelli. 2008. **Trade Openness and Demand for Skills : Evidence from Turkish Microdata**. IZA Discussion Paper Series. No. 3887.
- Meschi Elena, Marco Vivarelli. 2009. Trade and Income Inequality in Developing Countries. **World Development**. vol. 37. s. 2 287–302.
- Milanovic Branko. 2005. Can We Discern the Effect of Globalization on Income Distribution? Evidence from Household Surveys. **World Bank Economic Review**. Oxford University Press. vol. 19(1) 21-44.
- Neutel Marcel, Almas Heshmati. 2006. **Globalisation, Inequality and Poverty Relationships: A Cross Country Evidence**. Institute for the Study of Labor (IZA) Discussion Papers. No 2223.
- Obando Juan Carlos. 2006. **Patterns of Wage Inequality in Costa Rica during the Structural Change, 1976-2004**. UTIP Working Paper No. 36.
- Oi Walter Y. 1962. Labor as a Quasi-Fixed Factor. **The Journal of Political Economy**. vol. 70(6) 538-555.
- Onaran Özlem. 2000. Türkiye’de Yapısal Uyum Sürecinde Emek Piyasasının Esnekliği. **Toplum ve Bilim**. s. 86 194-210.
- Ovyat Cem. 2010. Globalisation, Wage Shares and Income Distribution in Turkey. **Cambridge Journal of Regions, Economy and Society**. vol 4(1) 123-138.
- Öztürk Lütfü. 2012. Türkiye’de Bölgesel Eşitsizliğin Sektörel Dinamikleri: Bir Ayırıştırma Analizi, 1987-2001. **Ege Akademik Bakış**. 12(2) 149-159.

- Pavcnik Nina. 2000. **What Explains Skill Upgrading in Less Developed Countries?**. NBER Working Papers. No 7846.
- Ramaswamy Krishnarajapet V. 2008. Wage Inequality in Indian Manufacturing : Is it Trade, Technology or Labour Regulations?. Indira Gandhi Institute of Development Research.
- Robbins Donald J. 2003. **The Impact of Trade Liberalization upon Inequality in Developing Countries - A Review of Theory and Evidence**. ILO Working Paper. No 13.
- Robbins Donald J., Thomas H. Giddling. 1999. Trade Liberalization and the Relative Wages for More-Skilled Workers in Costa Rica. **Review of Development Economics**. vol. 3(2). 140–154.
- Robertson Raymond. 2000. Trade Liberalisation and Wage Inequality: Lessons from the Mexican Experience. **The World Economy**. vol. 23(6) 827-849.
- Sarı Ramazan, Aytekin Güven. 2007. Kalkınmada Öncelikli Yörelere Uygulamasının İller Arası Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi. **ODTÜ Gelişme Dergisi**. s. 34 77-96.
- Scully Gerald W. 2002. Economic Freedom, Government Policy and the Trade-off between Equity and Economic Growth. **Public Choice**. vol. 113 77-96.
- Slaughter Matthew J. 1998. International Trade and Labour-Market Outcomes: Results, Questions and Policy Options. **Economic Journal**. vol.108 1452-1462.
- _____. 1999. Globalization and Wages: A tale of Two Perspectives. **World Economy**. vol.22(5) 609-629.
- Spagnolo Laura, Alvaro Quezada, Viviana Salinas. 2008. **Growth with Equity? Pay Inequality in Chile during the Democratic Era (1990-2006)**. UTIP Working Paper No. 46.
- Stern Robert M., Keith E. Maskus. 1981. Determinants of the Structure of U.S. Foreign Trade, 1958-1976. **Journal of International Economics**. vol.11 207-224.
- Tansel Aysit, Fatma Bircan. 2010. **Wage Inequality and Returns to Education in Turkey: A Quantile Regression Analysis**. IZA Discussion Papers No. 5417.
- Tatemoto Masahiro, Shinichi Ichimura. 1959. Factor Proportions and Foreign Trade: The Case of Japan. **The Review of Economics and Statistics**. vol. 41. No. 4 442-446.
- Tayebi Seyed K., Shadiar Ohadi. 2010. **Relationship between Globalization and Inequality in Different Economic Blocks**. Groupederecherche international (GDRI) Working Papers.

- Taymaz Erol. 1999. **Trade Liberalization and Employment Generation: The Experience of Turkey in the 1980's.** ODTÜ Ekonomik Araştırmalar Merkezi. Çalışma Makalesi No. 99/12.
- Temel Tuğrul, Aysit Tansel, Peter J. Albersen. 1999. **Convergence and Spatial Patterns in Labor Productivity: Nonparametric Estimations for Turkey.** Economic Research Forum Working Papers 9931.
- Trefler Daniel. 1995. The Case of the Missing Trade and Other Mysteries. **The American Economic Review.** vol. 85 1029-1046.
- TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması. 2006-2010. www.tuik.com.tr
- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB). 2002. **Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri.**
- Türkiye Kalkınma Bankası Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü. 2012. **Türkiye İmalat Sanayiinin Analizi.**
- UTIP, <http://utip.gov.utexas.edu>
- Velde Dirk, Oliver Morrissey. 2004. Foreign Direct Investment, Skills and Wage Inequality in East Asia. **Journal of the Asia Pacific Economy.** vol 9(3) 348-369
- Verhoogen Eric A. 2008. Trade, Quality Upgrading, and Wage Inequality in the Mexican Manufacturing Sector. **The Quarterly Journal of Economics.** vol. 123(2) 489-530.
- Wolff Edward N. 2006. **Does Education Really Help.** Oxford University Press, Oxford.
- Wood Adrian. 1995. How Trade Hurt Unskilled Workers. **Journal of Economic Perspectives.** vol. 9(3) 57-80.
- _____. 1997. Openness and Wage Inequality in Developing Countries: The Latin American Challenge to East Asian Conventional Wisdom. **The World Bank Economic Review.** vol. 11(1).
- Wooldridge Jeffrey M. 2002. **Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data.** MIT.
- World Bank Poverty Reduction and Economic Management Unit Europe and Central Asia Region. 2006. **Turkey Labor Market Study.** Report No 33254-TR.
- Wu Xiaolin. 2000. Foreign Direct Investment, Intellectual Property Rights and Wage Inequality in China. **China Economic Review.** vol.11 361-384.
- Yay Gülsün, Asuman Oktayer, Hüseyin Taştan. 2012. **Globalization, Economic Freedom and Inequality: What Can We Learn from Composite Indices?.** International Atlantic Economic Society, 73rd International Atlantic Economic Conference. Istanbul Turkey.

- Yeldan A. Erinç. 2000. **The Impact of Financial Liberalization and the Rise of Financial Rents on Income Inequality: The Case of Turkey.** World Institute for Development Economics Research (WIDER) Working Papers No.206.
- Zhou Lei, Basudeb Biswas, Peter J. Saunders, Tyler Bowles. 2011. Impact of Globalization on Income Distribution Inequality in 60 Countries. **Global Economy Journal**. Vol. 11(1) 1-16.

EKLER

Tablo Ek.1: 1992-2008 Theil Endeksi (İmalat Sanayi)

İmalat Sanayi Bölgeler Arası Theil Endeksi, 1992-2008 (22 alt sektör, 26 alt bölgeye göre hesaplanmıştır.)

Yıl	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2003	2004	2006	2007	2008
Theil	0.04158	0.03592	0.04515	0.03188	0.03643	0.02973	0.02834	0.02800	0.02753	0.02929	0.03588	0.03449	0.03089	0.02746	0.02363

İmalat Sanayi Bölge İçi Theil Endeksi, 1992-2008 (22 alt sektör, 26 alt bölgeye göre hesaplanmıştır.)

Yıl	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2003	2004	2006	2007	2008
Theil	0.08327	0.08311	0.09551	0.09837	0.08355	0.07835	0.08915	0.08670	0.10135	0.11384	0.14963	0.12497	0.12207	0.11151	0.10549

İmalat Sanayi Toplam Theil Endeksi, 1992-2008 (22 alt sektör, 26 alt bölgeye göre hesaplanmıştır.)

Yıl	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2003	2004	2006	2007	2008
Theil	0.12485	0.11902	0.14066	0.13024	0.11998	0.10807	0.11749	0.11470	0.12888	0.14313	0.18550	0.15946	0.15296	0.13897	0.12913

İmalat Sanayi Bölgeler Arası Theil Endeksi, 1992-2008 (8 alt sektör, 26 alt bölgeye göre hesaplanmıştır.)

Yıl	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2003	2004	2006	2007	2008
Theil	0.04158	0.03592	0.04515	0.03188	0.03643	0.02973	0.02834	0.02800	0.02753	0.02929	0.03588	0.03449	0.03089	0.02746	0.02363

İmalat Sanayi Bölge İçi Theil Endeksi, 1992-2008 (8 alt sektör, 26 alt bölgeye göre hesaplanmıştır.)

Yıl	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2003	2004	2006	2007	2008
Theil	0.06207	0.05932	0.07096	0.07053	0.06033	0.05937	0.06532	0.06269	0.07225	0.07950	0.09129	0.07979	0.07389	0.06857	0.07072

İmalat Sanayi Toplam Theil Endeksi, 1992-2008 (8 alt sektör, 26 alt bölgeye göre hesaplanmıştır.)

Yıl	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2003	2004	2006	2007	2008
Theil	0.10365	0.09523	0.11612	0.10241	0.09676	0.08910	0.09366	0.09069	0.09979	0.10879	0.12881	0.11437	0.10482	0.09627	0.09459

Kaynak: TÜİK Sanayi ve İş İstatistikleri kullanılarak hesaplanmıştır. 2002 ve 2005 yılları verileri bulunmadığı için hesaplanamamıştır.

Tablo Ek.2: 26 Alt Bölgenin Bölgeler Arası Theil Endeksine Yaptıkları Katkı (İmalat Sanayi)

İBBS2	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2003	2004	2006	2007	2008	2009
10	-0.0402	-0.0382	-0.0469	-0.0278	-0.0197	-0.0129	-0.0089	-0.0228	-0.0124	-0.0189	0.0351	0.0247	0.0178	0.0073	0.0095	-0.0035
21	-0.0036	-0.0051	-0.0046	-0.0036	0.0006	-0.0049	-0.0045	-0.0035	-0.0048	-0.0033	0.0000	-0.0025	0.0010	0.0026	0.0013	0.0018
22	-0.0010	-0.0003	0.0001	0.0011	-0.0009	-0.0010	0.0003	0.0013	0.0008	0.0028	-0.0040	-0.0030	-0.0031	-0.0029	-0.0027	-0.0016
31	-0.0114	-0.0122	-0.0108	-0.0141	-0.0155	-0.0060	-0.0017	0.0010	0.0017	0.0084	0.0042	0.0036	0.0051	0.0049	0.0060	0.0061
32	-0.0069	-0.0073	-0.0081	-0.0095	-0.0124	-0.0128	-0.0138	-0.0135	-0.0157	-0.0165	-0.0107	-0.0111	-0.0101	-0.0092	-0.0095	-0.0112
33	-0.0095	-0.0086	-0.0076	-0.0071	-0.0076	-0.0041	-0.0054	-0.0050	-0.0049	-0.0050	-0.0046	-0.0045	-0.0082	-0.0071	-0.0040	-0.0015
41	-0.0066	-0.0028	-0.0124	-0.0021	-0.0016	-0.0073	-0.0081	-0.0084	-0.0096	-0.0083	0.0172	0.0139	0.0111	0.0192	0.0195	0.0243
42	0.0496	0.0511	0.0553	0.0693	0.0619	0.0539	0.0557	0.0588	0.0539	0.0599	0.0456	0.0593	0.0524	0.0520	0.0366	0.0358
51	-0.0020	-0.0004	0.0031	0.0058	0.0067	0.0047	0.0020	0.0010	0.0021	0.0015	0.0032	-0.0015	0.0105	0.0082	0.0113	0.0136
52	0.0063	0.0029	0.0025	-0.0019	-0.0013	-0.0044	-0.0036	-0.0020	-0.0002	-0.0020	-0.0072	-0.0086	-0.0067	-0.0068	-0.0068	-0.0067
61	-0.0013	-0.0013	-0.0015	-0.0021	-0.0026	-0.0024	-0.0017	-0.0021	-0.0022	-0.0011	-0.0058	-0.0052	-0.0051	-0.0059	-0.0055	-0.0053
62	0.0058	0.0081	0.0101	0.0112	0.0167	0.0147	0.0153	0.0135	0.0174	0.0118	0.0022	0.0004	0.0026	-0.0015	-0.0018	-0.0001
63	0.0169	0.0217	0.0262	0.0089	0.0039	0.0031	0.0010	0.0019	0.0064	0.0026	-0.0073	-0.0038	-0.0045	-0.0027	-0.0028	-0.0023
71	0.0053	0.0032	0.0086	0.0032	0.0020	0.0047	0.0016	0.0026	0.0029	0.0036	-0.0030	-0.0005	-0.0005	0.0006	0.0010	-0.0006
72	-0.0036	-0.0005	-0.0040	-0.0016	0.0003	-0.0049	-0.0046	-0.0052	-0.0050	-0.0036	-0.0047	-0.0039	-0.0047	-0.0036	-0.0046	-0.0033
81	0.0439	0.0280	0.0308	0.0097	0.0219	0.0182	0.0149	0.0143	-0.0011	0.0021	-0.0043	-0.0046	-0.0048	-0.0046	0.0038	0.0074
82	-0.0003	-0.0008	-0.0004	-0.0006	-0.0007	-0.0004	-0.0010	-0.0006	-0.0003	-0.0004	-0.0015	-0.0015	-0.0015	-0.0018	-0.0016	-0.0016
83	-0.0001	-0.0013	0.0016	-0.0017	-0.0030	-0.0013	-0.0017	0.0002	0.0014	-0.0002	-0.0013	-0.0033	-0.0039	-0.0051	-0.0057	-0.0059
90	-0.0015	-0.0023	-0.0017	-0.0024	-0.0033	-0.0007	-0.0008	0.0010	0.0013	0.0013	0.0028	-0.0004	-0.0020	-0.0027	-0.0028	-0.0025
TRA1	0.0006	0.0015	0.0013	0.0008	0.0004	0.0011	0.0003	0.0006	0.0010	0.0012	-0.0006	0.0006	-0.0007	-0.0002	-0.0005	-0.0010
TRA2	0.0014	0.0003	0.0005	0.0003	0.0002	0.0002	0.0001	0.0003	0.0004	0.0004	-0.0001	-0.0004	-0.0004	0.0001	-0.0006	-0.0001
TRB1	0.0015	0.0020	0.0041	0.0009	-0.0007	-0.0011	-0.0001	0.0001	0.0000	-0.0001	-0.0023	-0.0018	-0.0023	-0.0020	-0.0034	-0.0035
TRB2	0.0009	0.0018	0.0016	0.0000	-0.0008	0.0001	0.0002	0.0008	0.0008	0.0005	0.0006	-0.0005	-0.0006	-0.0004	-0.0014	-0.0003
TRC1	-0.0056	-0.0063	-0.0062	-0.0065	-0.0082	-0.0078	-0.0077	-0.0076	-0.0086	-0.0082	-0.0090	-0.0081	-0.0080	-0.0077	-0.0083	-0.0095
TRC2	0.0003	0.0006	0.0009	0.0004	-0.0002	-0.0001	-0.0002	-0.0002	0.0001	-0.0003	-0.0024	-0.0023	-0.0022	-0.0021	-0.0025	-0.0024
TRC3	0.0025	0.0021	0.0026	0.0014	0.0005	0.0012	0.0009	0.0017	0.0022	0.0012	-0.0004	-0.0006	-0.0004	-0.0007	-0.0009	-0.0011

Kaynak: TÜİK Sanayi ve İş İstatistikleri kullanılarak hesaplanmıştır. 2002 ve 2005 yılları verileri bulunmadığı için hesaplanamamıştır.

Not: Theil endeksinin 22 alt sektör ya da 8 alt sektöre göre hesaplanmış olması bölgelerin eşitsizliğe yaptığı katkıyı etkilememektedir. Her iki yöntemle hesaplanan theil istatistiklerinde aynı sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo Ek.3: İmalat Sanayi 8 Alt Sektörünün Sektörler Arası Theil Endeksine Yaptıkları Katkı

	Metal	Kimya	Ağaç	Cam	Gıda	Makine	Kağıt	Tekstil
1992	0.0695	0.0670	-0.0081	0.0055	-0.0009	0.0205	0.0037	-0.0942
1993	0.0622	0.0630	-0.0079	0.0023	-0.0019	0.0324	0.0027	-0.0948
1994	0.0687	0.0843	-0.0082	0.0014	0.0085	0.0139	0.0040	-0.1018
1995	0.0356	0.0891	-0.0092	0.0068	-0.0038	0.0420	0.0021	-0.1001
1996	0.0441	0.0749	-0.0090	0.0083	-0.0100	0.0387	0.0035	-0.0959
1997	0.0393	0.0751	-0.0097	0.0071	-0.0051	0.0410	0.0059	-0.0990
1998	0.0356	0.0826	-0.0104	0.0045	0.0014	0.0454	0.0048	-0.1034
1999	0.0350	0.0824	-0.0112	0.0001	0.0086	0.0351	0.0092	-0.1003
2000	0.0254	0.0917	-0.0117	0.0001	0.0122	0.0455	0.0103	-0.1073
2001	0.0246	0.1062	-0.0111	-0.0006	0.0135	0.0474	0.0089	-0.1134
2003	0.0109	0.0873	-0.0317	0.0118	0.0292	0.0401	0.0025	-0.0877
2004	0.0101	0.0859	-0.0311	0.0093	0.0153	0.0417	0.0019	-0.0789
2006	0.0154	0.0737	-0.0327	0.0128	0.0100	0.0413	0.0020	-0.0726
2007	0.0154	0.0624	-0.0295	0.0089	0.0142	0.0460	0.0036	-0.0757
2008	0.0361	0.0533	-0.0307	0.0044	0.0185	0.0460	0.0004	-0.0764
2009	0.0387	0.0231	-0.0277	0.0084	0.0098	0.0633	-0.0007	-0.0701

Kaynak: TÜİK Sanayi ve İş İstatistikleri kullanılarak hesaplanmıştır. 2002 ve 2005 yılları verileri bulunmadığı için hesaplanamamıştır.

Tablo Ek.4: İmalat Sanayi 22 Alt Sektörünün Sektörler Arası Theil Endeksine Yaptıkları Katkı

Sektör	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2003	2004	2006	2007	2008
15	-0.0070	-0.0086	-0.0057	-0.0097	-0.0114	-0.0093	-0.0066	-0.0020	0.0001	0.0022	0.0094	0.0072	0.0003	0.0106	0.0067
16	0.0068	0.0076	0.0171	0.0069	0.0016	0.0050	0.0097	0.0128	0.0149	0.0139	0.0220	0.0114	0.0150	0.0051	0.0049
17	-0.0500	-0.0485	-0.0549	-0.0453	-0.0389	-0.0452	-0.0502	-0.0452	-0.0542	-0.0577	-0.0322	-0.0231	-0.0222	-0.0251	-0.0258
18	-0.0338	-0.0351	-0.0374	-0.0448	-0.0467	-0.0451	-0.0441	-0.0465	-0.0467	-0.0494	-0.0459	-0.0470	-0.0412	-0.0435	-0.0414
19	-0.0052	-0.0053	-0.0050	-0.0048	-0.0046	-0.0060	-0.0062	-0.0050	-0.0045	-0.0045	-0.0066	-0.0061	-0.0068	-0.0056	-0.0056
20	-0.0034	-0.0026	-0.0030	-0.0029	-0.0032	-0.0031	-0.0029	-0.0028	-0.0025	-0.0024	-0.0091	-0.0092	-0.0100	-0.0096	-0.0092
21	0.0035	0.0049	0.0065	0.0053	0.0034	0.0046	0.0040	0.0078	0.0085	0.0079	0.0102	0.0058	0.0051	0.0050	0.0040
22	0.0003	-0.0017	-0.0018	-0.0025	0.0002	0.0013	0.0009	0.0015	0.0019	0.0012	-0.0042	-0.0029	-0.0024	-0.0010	-0.0024
23	0.0161	0.0121	0.0148	0.0114	0.0059	0.0127	0.0134	0.0119	0.0141	0.0237	-0.0008	0.0122	0.0147	0.0043	-0.0006
24	0.0500	0.0506	0.0636	0.0657	0.0661	0.0596	0.0667	0.0669	0.0788	0.0868	0.1130	0.0905	0.0754	0.0697	0.0690
25	0.0045	0.0035	0.0093	0.0140	0.0065	0.0071	0.0078	0.0083	0.0061	0.0053	-0.0017	0.0006	0.0005	0.0009	0.0017
26	0.0055	0.0023	0.0014	0.0068	0.0083	0.0071	0.0045	0.0001	0.0001	-0.0006	0.0120	0.0093	0.0128	0.0088	0.0056
27	0.0695	0.0622	0.0687	0.0356	0.0441	0.0393	0.0356	0.0350	0.0254	0.0246	0.0110	0.0101	0.0154	0.0172	0.0377
28	-0.0091	-0.0079	-0.0088	-0.0081	-0.0061	-0.0049	-0.0053	-0.0064	-0.0071	-0.0076	-0.0172	-0.0178	-0.0185	-0.0200	-0.0213
29	-0.0008	0.0002	-0.0043	0.0036	0.0015	0.0048	0.0063	0.0021	0.0037	0.0030	0.0051	0.0081	0.0103	0.0080	0.0090
30	.	0.0000	.	-0.0001	-0.0001	0.0001	0.0000	0.0000	0.0000	0.0001	0.0002	0.0002	0.0003	0.0003	0.0002
31	0.0024	0.0022	0.0017	0.0028	0.0025	0.0091	0.0112	0.0086	0.0104	0.0043	0.0168	0.0117	0.0100	0.0116	0.0142
32	0.0134	0.0184	0.0127	0.0171	0.0205	0.0094	0.0121	0.0148	0.0180	0.0233	0.0023	0.0031	0.0053	0.0074	0.0099
33	-0.0002	-0.0003	-0.0008	-0.0007	-0.0002	-0.0002	0.0001	-0.0004	0.0002	0.0001	-0.0009	-0.0003	0.0000	0.0001	-0.0006
34	0.0159	0.0203	0.0143	0.0320	0.0263	0.0248	0.0273	0.0222	0.0264	0.0252	0.0528	0.0535	0.0501	0.0549	0.0458
35	0.0050	0.0078	0.0060	0.0053	0.0034	0.0036	0.0008	0.0013	0.0029	0.0098	0.0027	0.0014	-0.0002	0.0018	0.0054
36	-0.0045	-0.0050	-0.0050	-0.0061	-0.0057	-0.0067	-0.0074	-0.0084	-0.0091	-0.0087	-0.0222	-0.0213	-0.0224	-0.0193	-0.0206

Kaynak: TÜİK Sanayi ve İş İstatistikleri kullanılarak hesaplanmıştır. 2002 ve 2005 yılları verileri bulunmadığı için hesaplanamamıştır.

Tablo Ek.5: 2003-2009 Theil Endeksi (Tüm Sektörler)

Tüm Sektörler Bölgeler Arası Theil Endeksi, (11 alt sektör 26 alt bölgeye göre)

Yıl	2003	2004	2006	2007	2008	2009
Theil	0.0291	0.0336	0.0317	0.0367	0.0342	0.0367

Tüm Sektörler Bölge İçi Theil Endeksi, (11 alt sektör 26 alt bölgeye göre)

Yıl	2003	2004	2006	2007	2008	2009
Theil	0.1241	0.0999	0.0884	0.0742	0.0737	0.0687

Tüm Sektörler Toplam Theil Endeksi, (11 alt sektör 26 alt bölgeye göre)

Yıl	2003	2004	2006	2007	2008	2009
Theil	0.1533	0.1336	0.1201	0.1109	0.1079	0.1054

Kaynak: TÜİK Sanayi ve İş İstatistikleri kullanılarak hesaplanmıştır. 2005 yılı veri olmadığı için hesaplanamamıştır.

Tablo Ek.6: 26 Alt Bölgenin Bölgeler Arası Theil Endeksine Yaptıkları Katkı (11 Ana Sektöre Göre)

İBBS2	2003	2004	2006	2007	2008	2009
10	0.0815	0.0903	0.0804	0.1007	0.0838	0.0927
21	-0.0028	-0.0029	0.0011	-0.0013	-0.0012	-0.0008
22	-0.0053	-0.0061	-0.0046	-0.0034	-0.0040	-0.0043
31	-0.0027	0.0021	0.0017	-0.0008	0.0008	0.0036
32	-0.0099	-0.0117	-0.0109	-0.0107	-0.0103	-0.0099
33	-0.0021	-0.0039	-0.0038	-0.0049	-0.0059	-0.0053
41	0.0049	0.0045	0.0063	0.0071	0.0084	0.0095
42	0.0110	0.0174	0.0138	0.0156	0.0162	0.0146
51	0.0148	0.0129	0.0148	0.0064	0.0195	0.0108
52	-0.0067	-0.0064	-0.0063	-0.0061	-0.0074	-0.0066
61	-0.0115	-0.0102	-0.0103	-0.0109	-0.0102	-0.0088
62	-0.0067	-0.0077	-0.0047	-0.0095	-0.0068	-0.0065
63	-0.0062	-0.0068	-0.0069	-0.0056	-0.0058	-0.0062
71	-0.0045	-0.0022	-0.0026	-0.0025	-0.0019	-0.0032
72	-0.0024	-0.0033	-0.0038	-0.0038	-0.0055	-0.0043
81	0.0067	0.0016	0.0043	0.0051	0.0027	0.0034
82	-0.0018	-0.0019	-0.0017	-0.0016	-0.0016	-0.0020
83	-0.0057	-0.0073	-0.0068	-0.0078	-0.0069	-0.0077
90	-0.0049	-0.0055	-0.0058	-0.0075	-0.0060	-0.0075
TRA1	-0.0018	-0.0012	-0.0014	-0.0015	-0.0016	-0.0018
TRA2	-0.0014	-0.0016	-0.0014	-0.0012	-0.0018	-0.0018
TRB1	-0.0021	-0.0029	-0.0033	-0.0025	-0.0034	-0.0033
TRB2	-0.0018	-0.0020	-0.0026	-0.0024	-0.0027	-0.0025
TRC1	-0.0061	-0.0071	-0.0056	-0.0069	-0.0070	-0.0073
TRC2	-0.0042	-0.0039	-0.0053	-0.0053	-0.0054	-0.0051
TRC3	0.0010	-0.0006	-0.0025	-0.0021	-0.0019	-0.0028

Kaynak: TÜİK Sanayi ve İş İstatistikleri kullanılarak hesaplanmıştır. 2005 yılı verisi olmadığı için hesaplanamamıştır.

Tablo Ek.7: 11 Ana Sektörün Sektörler Arası Theil Endeksine Yaptıkları Katkı

Sektör	2003	2004	2006	2007	2008	2009
İmalat	0.0993	0.1135	0.1200	0.1092	0.1033	0.1065
Elektrik ve gaz	0.0586	0.0363	0.0358	0.0270	0.0237	0.0245
Madencilik ve taşocakçılığı	0.0246	0.0122	0.0150	0.0092	0.0095	0.0133
Sağlık ve sosyal hizmetler	-0.0030	-0.0013	0.0033	0.0065	0.0070	0.0110
Eğitim	0.0063	0.0068	0.0091	0.0087	0.0079	0.0105
Gayrimenkul	-0.0025	0.0012	0.0081	0.0068	0.0076	0.0037
Ulaştırma, depolama ve haberleşme	0.0567	0.0346	0.0091	0.0094	0.0186	-0.0030
Diğer hizmetler	-0.0068	-0.0071	-0.0058	-0.0057	-0.0050	-0.0076
İnşaat	-0.0065	-0.0063	-0.0145	-0.0162	-0.0138	-0.0123
Konaklama ve yiyecek	-0.0246	-0.0206	-0.0191	-0.0176	-0.0202	-0.0186
Toptan ve perakende ticaret	-0.1008	-0.0959	-0.0901	-0.0810	-0.0826	-0.0737

Kaynak: TÜİK Sanayi ve İş İstatistikleri kullanılarak hesaplanmıştır. 2005 yılı verisi bulunmadığı için hesaplanamamıştır.

Tablo Ek.8: Bölgesel Enflasyon Oranları

Bölge Kodu	Bölgedeki İller	2004	2005	2006	2007	2008
10	İstanbul	9.56	8.08	10.59	9.30	10.67
21	Tekirdağ.Edirne.Kırklareli	9.56	9.56	9.41	6.14	9.39
22	Balıkesir.Çanakkale	9.56	8.41	8.95	9.08	9.57
31	İzmir	11.47	8.21	8.64	8.08	5.84
32	Aydın.Denizli.Muğla	11.47	8.46	8.68	8.69	8.20
33	Manisa.Afyonkarahisar.Kütahya.Uşak	11.47	8.25	8.48	8.54	8.95
41	Bursa.Eskişehir.Bilecik	9.56	8.55	10.21	7.69	10.23
42	Kocaeli.Sakarya.Düzce.Bolu.Yalova	9.56	9.74	10.48	9.27	10.64
51	Ankara	8.85	10.38	10.99	6.72	11.79
52	Konya.Karaman	8.85	8.34	9.58	8.34	8.93
61	Antalya.Isparta.Burdur	8.95	8.17	8.86	7.54	8.81
62	Adana.Mersin	8.95	7.12	9.81	8.93	9.80
63	Hatay.K.Maraş.Osmaniye	8.95	6.91	8.57	8.45	11.29
71	Kırıkkale.Aksaray.Niğde.Nevşehir.Kırşehir	8.85	6.99	10.14	8.61	10.94
72	Kayseri.Sivas.Yozgat	8.85	6.57	12.20	8.70	10.66
81	Zonguldak.Karabük.Bartın	9.01	7.13	7.94	9.64	11.44
82	Kastamonu.Çankırı.Sinop	9.01	6.59	9.12	9.03	10.60
83	Samsun.Tokat.Çorum.Amasya	9.01	7.91	9.67	8.84	10.08
90	Trabzon.Ordu.Giresun.Rize.Artvin.Gümüşhane	9.01	8.36	9.11	8.59	11.41
TRA1	Erzurum.Erzincan.Bayburt	7.25	9.25	9.63	8.55	12.02
TRA2	Ağrı.Kars.Iğdır.Ardahan	7.25	7.43	8.50	9.74	12.19
TRB1	Malatya.Elazığ.Bingöl.Tunceli	7.25	5.93	10.13	7.61	11.60
TRB2	Van.Muş.Bitlis.Hakkari	7.25	6.09	9.73	8.90	13.45
TRC1	Gaziantep.Adıyaman.Kilis	7.54	5.22	10.23	9.27	11.22
TRC2	Şanlıurfa.Diyarbakır	7.54	5.19	9.62	8.83	10.42
TRC3	Mardin.Batman.Şırnak.Siirt	7.54	5.82	7.91	8.91	10.87

Kaynak: TÜİK fiyat istatistikleri kullanılarak hesaplanmıştır.

Tablo Ek.9: İktisadi Bölge Birimleri Sınıflandırması İkinci Düzey (İBBS2)

Kod	Bölgede Bulunan İller
10	İstanbul
21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli
22	Balıkesir, Çanakkale
31	İzmir
32	Aydın, Denizli, Muğla
33	Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak
41	Bursa, Eskişehir, Bilecik
42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova
51	Ankara
52	Konya, Karaman
61	Antalya, Isparta, Burdur
62	Adana, Mersin
63	Hatay, K. Maraş, Osmaniye
71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir
72	Kayseri, Sivas, Yozgat
81	Zonguldak, Karabük, Bartın
82	Kastamonu, Çankırı, Sinop
83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya
90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane
TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt
TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan
TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli
TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari
TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis
TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır
TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt

Kaynak : TÜİK Sınıflama Sunucusu

Tablo Ek.10: İktisadi Bölge Birimleri Sınıflandırması Birinci Düzey (İBBS1)

Kod	Bölgede Bulunan İller
TR1	İstanbul
TR2	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli, Balıkesir, Çanakkale
TR3	İzmir, Aydın, Denizli, Muğla, Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak
TR4	Bursa, Eskişehir, Bilecik, Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova
TR5	Ankara, Konya, Karaman
TR6	Antalya, Isparta, Burdur, Adana, Mersin, Hatay, K. Maraş, Osmaniye
TR7	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir, Kayseri, Sivas, Yozgat
TR8	Zonguldak, Karabük, Bartın, Kastamonu, Çankırı, Sinop, Samsun, Tokat, Çorum, Amasya
TR9	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane
TRA	Erzurum, Erzincan, Bayburt, Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan
TRB	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli, Van, Muş, Bitlis, Hakkari
TRC	Gaziantep, Adıyaman, Kilis, Şanlıurfa, Diyarbakır, Mardin, Batman, Şırnak, Siirt

Kaynak : TÜİK Sınıflama Sunucusu

Tablo Ek.11: Uluslararası Sanayi Sınıflandırması Rev.3 (ISIC Rev.3)

15	Gıda ürünleri ve içecek imalatı
16	Tütün ürünleri imalatı
17	Tekstil ürünleri imalatı
18	Giyim eşyası imalatı; kürkün işlenmesi ve boyanması
19	Derinin tabaklanması, işlenmesi; bavul, el çantası, saraçlık, koşum takımı ve ayakkabı imalatı
20	Ağaç ve mantar ürünleri imalatı (mobilya hariç); hasır ve buna benzer, örülerek yapılan maddelerin imalatı
21	Kağıt ve kağıt ürünleri imalatı
22	Basım ve yayım; plak, kaset vb. kayıtlı medyanın çoğaltılması
23	Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıt imalatı
24	Kimyasal madde ve ürünlerin imalatı
25	Plastik ve kauçuk ürünleri imalatı
26	Metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı
27	Ana metal sanayi
28	Makine ve teçhizatı hariç; metal eşya sanayi
29	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat imalatı
30	Büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı
31	Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makine ve cihazların imalatı
32	Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı
33	Tıbbi aletler; hassas ve optik aletler ile saat imalatı
34	Motorlu kara taşıtı, römork ve yarı-römork imalatı
35	Diğer ulaşım araçlarının imalatı
36	Mobilya imalatı; başka yerde sınıflandırılmamış diğer imalatlar
37	Yeniden değerlendirme

Kaynak: TÜİK Sınıflama Sunucusu

Tablo Ek.12: Avrupa Topluluğunda Ekonomik Faaliyetlerin İstatistiki Sınıflaması, Revize 1.1 (NACE Rev1.1)

Kod	Tanım
A	Tarım, avcılık ve ormancılık
B	Balıkçılık
C	Madencilik ve taşocakçılığı
D	İmalat
E	Elektrik, gaz, buhar ve sıcak su üretimi ve dağıtımı
F	İnşaat
G	Toptan ve perakende ticaret; motorlu taşıt, motosiklet, kişisel ve ev eşyalarının onarımı
H	Oteller ve lokantalar
I	Ulaştırma, depolama ve haberleşme
J	Mali aracı kuruluşların faaliyetleri
K	Gayrimenkul, kiralama ve iş faaliyetleri
L	Kamu yönetimi ve savunma, zorunlu sosyal güvenlik
M	Eğitim
N	Sağlık işleri ve sosyal hizmetler
O	Diğer sosyal, toplumsal ve kişisel hizmet faaliyetleri
P	Ev içi personel çalıştıran hane halkları ve hane halkları tarafından kendi kullanımlarına yönelik ayrım yapılmamış üretim
Q	Uluslararası örgütler ve temsilcilikleri

Tablo Ek.13: Avrupa Topluluğunda Ekonomik Faaliyetlerin İstatistiki Sınıflaması, Revize 2 (NACE Rev2)

Kod	Tanım
A	Tarım, avcılık ve ormancılık
B	Madencilik ve taşocakçılığı
C	İmalat
D	Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtımı
E	Su temini; kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri
F	İnşaat
G	Toptan ve perakende ticaret; motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarımı
H	Ulaştırma ve depolama
I	Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri
J	Bilgi ve iletişim
K	Finans ve sigorta faaliyetleri
L	Gayrimenkul faaliyetleri
M	Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler
N	İdari ve Destek hizmet faaliyetleri
O	Kamu yönetimi ve savunma; zorunlu sosyal güvenlik
P	Eğitim
Q	İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri
R	Kültür, sanat, eğlence, dinlence ve spor
S	Diğer hizmet faaliyetleri
T	Hanehalklarının işverenler olarak faaliyetleri
U	Uluslararası örgütler ve temsilciliklerinin faaliyetleri

Tablo Ek.14: ISIC Rev3 2 Digt Vasıf Kompozisyonu

Vasıfsız Sektörler		Vasıflı Sektörler	
15	Gıda ürünleri ve içecek imalatı	21	Kağıt ve kağıt ürünleri imalatı
16	Tütün ürünleri imalatı	22	Basım ve yayım; plak, kaset vb. kayıtlı medyanın çoğaltılması
17	Tekstil ürünleri imalatı	23	Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıt imalatı
18	Giyim eşyası imalatı; kürkün işlenmesi ve boyanması	24	Kimyasal madde ve ürünlerin imalatı
19	Derinin tabaklanması, işlenmesi; bavul, el çantası, saraçlık, koşum takımı ve ayakkabı imalatı	29	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat imalatı
20	Ağaç ve mantar ürünleri imalatı (mobilya hariç); hasır ve buna benzer, örülerek yapılan maddelerin imalatı	30	Büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı
25	Plastik ve kauçuk ürünleri imalatı	31	Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makine ve cihazların imalatı
26	Metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı	32	Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı
27	Ana metal sanayi	33	Tıbbi aletler; hassas ve optik aletler ile saat imalatı
28	Makine ve teçhizatı hariç; metal eşya sanayi	34	Motorlu kara taşıtı, römork ve yarı-römork imalatı
36	Mobilya imalatı; başka yerde sınıflandırılmamış diğer imalatlar	35	Diğer ulaşım araçlarının imalatı

*İmalat sanayi alt sektörlerinin vasıflı vasıfsız sınıflandırması Landesmann, Vidovic ve Ward (2004) çalışmasına göre yapılmıştır.

Tablo Ek.15: İmalat Sanayi Alt Sektörlerinin 8 Alt Sektöre Dönüştürülmesi

Sektör	ISIC Kodu	Alt Sektör Bileşenleri
Kimya	23	Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıt imalatı
	24	Kimyasal madde ve ürünlerin imalatı
	25	Plastik ve kauçuk ürünleri imalatı
Gıda	15	Gıda ürünleri ve içecek imalatı
	16	Tütün ürünleri imalatı
Cam	26	Metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı
Makine	28	Makine ve teçhizatı hariç; metal eşya sanayi
	29	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat imalatı
	30	Büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı
	31	Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makine ve cihazların imalatı
	32	Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı
	33	Tıbbi aletler; hassas ve optik aletler ile saat imalatı
	34	Motorlu kara taşıtı, römork ve yarı-römork imalatı
	35	Diğer ulaşım araçlarının imalatı
Metal	27	Ana metal sanayi
Kağıt	21	Kağıt ve kağıt ürünleri imalatı
	22	Basım ve yayım; plak, kaset vb. kayıtlı medyanın çoğaltılması
Tekstil	17	Tekstil ürünleri imalatı
	18	Giyim eşyası imalatı; kürkün işlenmesi ve boyanması
	19	Derinin tabaklanması, işlenmesi; bavul, el çantası, ayakkabı imalatı
Ağaç	20	Ağaç ve mantar ürünleri imalatı; hasır ve örgü maddelerin imalatı
	36	Mobilya imalatı; başka yerde sınıflandırılmamış diğer imalatlar

Tablo Ek.16: 2004-2008 Paneli Korelasyon Matrisi

	lttheiltüm	lttheilimalat	lrkbgva	lrdticaret	issizlik	enf	legitim(lise)	legitim(üni)	marmara	d.anadolu	köy	yüksek	düşük
lttheiltüm	1												
lttheilimalat	0.6139	1											
lrkbgva	-0.7250	-0.5061	1										
lrdticaret	-0.7024	-0.4312	0.7299	1									
issizlik	-0.1097	-0.0309	-0.0759	0.3208	1								
enf	0.0058	-0.0978	0.0103	0.0979	0.1104	1							
legitim(lise)	-0.8182	-0.4404	0.7793	0.8533	0.1307	0.0351	1						
legitim(üni)	-0.8446	-0.4571	0.7882	0.8385	0.1354	0.0340	0.9744	1					
marmara	-0.3136	-0.3003	0.5625	0.4448	-0.1173	0.0441	0.4334	0.3675	1				
d.anadolu	0.4401	0.3791	-0.5313	-0.5844	-0.1372	0.0289	-0.4155	-0.4485	-0.2081	1			
köy	0.5973	0.4446	-0.7673	-0.6143	0.0097	0.0494	-0.6963	-0.6939	-0.5698	0.3651	1		
yüksek v.	-0.4766	-0.1731	0.5585	0.5534	0.1302	0.0418	0.5611	0.5841	0.3639	-0.2588	-0.3578	1	
düşük v.	0.4767	0.2733	-0.4383	-0.4602	-0.1386	-0.0248	-0.5781	-0.5944	-0.0976	0.4264	0.3892	-0.6070	1

Kaynak : Stata SE11 ekonometri programı kullanılarak hesaplanmıştır.

ÖZGEÇMİŞ

AD-SOYAD Mürüvvet Akar

DOĞUM TARİHİ/YERİ 1976/Samsun

EĞİTİM DURUMU

Ödemiş Lisesi, 1991-1994

Marmara Üniversitesi, İİBF İngilizce İktisat Bölümü, 1994-1997

Yıldız Teknik Üniversitesi, İİBF İktisat Bölümü, 2008-2011 (Bölüm birincisi olarak)

Yıldız Teknik Üniversitesi, SBE İktisat Yüksek Lisans, 2011-..

İŞ DENEYİMİ

2011 Şubat - ... Kocaeli Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü Yarı Zamanlı Öğretim Görevlisi

2007 Ocak - 2009 Eylül DNA Marcomm /İstanbul/ Proje Yöneticisi

2005 Kasım - 2006 Aralık Radisson Edwardian Grafton Hotel/ London/Receptionist

2002 Ekim - 2005 Eylül SPS Group/İstanbul/Proje Yönetici Asistanı

1998 Ocak - 2002 Eylül Koçbank Genel Müd. Kredi Kartları Departmanı/İstanbul

KURSLAR

Leicester Square School of English/London (Ekim 2005 - Aralık 2006) Advanced Certificate.

Callan School/London (Mayıs 2005 - Kasım 2006)

